

DISKUSE

Redakční poznámka

Redakční rada si je vědoma vysoké míry hypotetičnosti předloženého příspěvku. Pro otištění se rozhodla ve snaze umožnit diskusi nad tématem, které je pozoruhodné a jehož způsob zpracování by měl podnítit tolik potřebnou výměnu názorů o možnostech a mezích spolupráce, jakož i o vzájemné komunikaci vědních disciplin podílejících se na průzkumu stavebních památek.

ZEMĚPANSKÁ KURIE S PANOVNICKÝM TRŮNEM, EBERLINOVOU MINCOVNOU A PALÁCEM PŘEMYSLOVCŮ A JANA LUCEMBURSKÉHO NA STARÉM MĚSTĚ PRAŽSKÉM

JAKUB VÍTOVSKÝ

Věnováno památce Václava Vladivoje Tomka († 1905)**I. ÚVOD**

Následující stať se týká zaniklé zeměpanské kurie, která se kdy si nacházela na východní straně Staroměstského náměstí. Výchoziskem mého zkoumání se stal tamější dům čp. 605 „Ad campanam“ (U zvonu). Uvedenému domu je věnována zvýšená pozornost od sedmdesátých let 20. století, kdy v jeho přední části bylo rozpoznáno torzo luxusního paláce z období poklasické gotiky. Palác vynikal bohatě zdobeným průčelím se sochami krále, královny a dvou ozbrojenců, podle něhož bývá považován za někdejší panovnické obydlí. V roce 1990 jsem publikoval názor, že šlo o rezidenci se zobrazením inauguračního soudu, kterou vybudovali v letech 1311–1314 pro nezletilého Jana Lucemburského jeho tehdejší opatrovníci Petr z Aspetlu a Bertold z Hennebergu.¹⁾ K tomuto názoru se později přiklonila také K. Benešová,²⁾ zatímco jiní autoři palác zařadili do pozdější doby.³⁾ Jeho založení připsali např. Janově choti Elišce Přemyslovně těsně před její smrtí v roce 1330, Janovi po svatbě s Beatrix Bourbonskou v roce 1334 anebo teprve Janovu synovi Karlovi po roce 1346. Tezi, že palác „Ad campanam“ vybudovali pro nezletilého Jana jeho opatrovníci – kteří na základě mandátu Janova otce Jindřicha VII. Lucemburského vládli v Čechách v letech 1310–1314 na způsob regentů – mohu dnes podpořit novými argumenty. Spatřuji v něm proto hlavně celoevropsky významnou památku související s dvorským okruhem protohumanisticky orientovaného „Dantova císaře“ Jindřicha.⁴⁾

Palác „Ad campanam“ ale spojuji také s místní tradicí. Pokusím se doložit, že dovršil vývoj velké zeměpanské kurie, která se od ro-

mánské doby společně s Týnem a veřejným shromaždištěm nacházela na příslušné části terasového výběžku tzv. maninského georeliéfního stupně VIIb. Porovnáním písemných zpráv a zbytků středověké zástavby lze totiž v zúženém místě uvedeného výběžku (v oblasti městíšť čp. 605, 606a, 606b, 607, 628 a 629) vystopovat plánovitou konfiguraci dnes už torzálních nebo i úplně zaniklých domů románského a raně gotického původu, z nichž některé podle domovních názvů sloužily panovnickým aktivitám podobně jako palác „Ad campanam“. Kurie patrně tvořila zpočátku jeden zeměpanský celek s pozemky Týna a špitálu P. Marie, a to do doby, než Týn a špitál knížata darovala dvorským kapitulám. Byla také objektem důležitým pro vývoj města. Románský dům čp. 606a, předsunutý v její ose a zvaný později „Ad sedem domini regis“, se pokusím interpretovat jako objekt související s nastolovacími obřady. Na severu, vedle směrné „ad antiquum cambium“ čp. 606b, předpokládám na městíštích čp. 607–610 pozdně románskou Eberlinovu mincovnu s jejím čtyřdílným prengádem, zatímco na jihu na pozemcích čp. 605, 629 a 628 se nacházely palácové budovy, a v prostoru čp. 604 asi kancelářství. Palác krále Jana „Ad campanam“ na městíšti čp. 605 vznikl nejspíš jako poslední tamější zeměpanský objekt, protože Jan se uprostřed své vlády uvedeně kurie zřejmě vzdal. Kurie nejpozději v roce 1332 padla do rukou měšťana Pesolda z Chebu a v roce 1335 byla nahrazena novou Janovou rezidencí čp. 647 u kláštera sv. Jakuba.

K dané problematice se vracím formou podrobnější stati. Protože příslušná pramenná základna je velmi fragmentární, může nové poznatky přinést jen propojení všech dostupných stop a vyvození závěrů z většího množství nepřímých důkazů. Za daných okolností jsem musel přistoupit i ke zdánlivě nepatřičným, ale z hlediska kon-

1) J. Vítovský, K problematice iluminátorských a knihařských dílen v českých zemích 1310–1378, in: Documenta Pragensia X, 1, 1990, s. 99–100 a 111.

2) K. Benešová, Les résidences du roi Jean de Bohême - leur fonction de représentation, in: John of Luxembourg and the Art of his Era. Praha 1998, s. 117–131. K. Benešová, čp. 605 U kamenného zvonu, in: Umělecké památky Prahy, Staré Město a Josefov, Praha 1996, s. 405–410. Autorka zprvu připouštěla vznik paláce už v době Václava II. Srov. K. Benešová, Královští stavebníci na dvoře Jana Lucemburského, Kandidátská práce ÚTDU AV ČR, květen 1989.

3) D. Líbaľ – M. Beisetznerová – A. Jarešová, Čp. 605, Stavební historický průzkum SÚRPMO. Praha 1961. A. Jarešová – J. Muk, Čp. 605, Pasport SÚRPMO. Praha 1969. J. Mayer, Dům U zvonu na Staro-

městském náměstí v Praze, Architektura ČSR 30, 1971, s. 179 až 183. J. Mayer, Sochy z gotického průčelí domu U zvonu, Umění 25, 1977, s. 97–129. J. Mayer, Dům U bílého zvonu na Staroměstském náměstí v Praze, Umění 36, 1988, s. 97–125. A. Kotal, in: Dějiny českého výtvarného umění I, 1, Praha 1984, s. 226–227. J. Mayer, Dům U kamenného zvonu na Staroměstském náměstí v Praze, Časopis společnosti přátel starožitností 102, 1994, s. 65–97. J. Holmka, in: Praha středověká. Praha 1983, s. 378–379. D. Líbaľ – J. Muk, Staré Město pražské. Praha 1996, s. 144–148. J. Blažej, Cesta za podobou soch z průčelí domu U kamenného zvonu, Zprávy památkové péče 4, 2002, s. 73–116.

4) Srov. F. Schneider, Kaiser Heinrich VII – Dantes Kaiser. Hildesheim – New York 1973.

Obr. 1: Východní strana Staroměstského náměstí. Stavební vývoj suterénů. Barevné značení stavebních etap (podklady autor, kresba P. Mourek): 1135–1200 ■, 1200–1230 ■, 1230–1253 ■, 1253–1278 ■, 1278–1300 ■, 1300–1332 ■.

textu nezbytným exkurzům. Přihlížel jsem jednak k toponymům. S vývojem kurie bylo třeba porovnat také poznatky plynoucí z archeologických odkryvů. U problematiky nastolování jsem si musel všimnout jeho analogií. V úvahu jsem musel brát i vývoj sousedních urbanistických jednotek – tržiště, Týna, dvorce vyšehradské kapituly (capellae regiae) a mincovny. V případě mincovny doložené „pars pro toto“ čtyřmi slévadly měnového stříbra „v domě na pražském náměstí“ jsem musel nově komentovat smlouvy o jejich založení a obnově, podobně jako výjimky dovolující souběžnou činnost slévadel klenotnického stříbra v hospici zlatníků zvaném „aurifabrorum... domus publica“ a „apud Chonradum“. Z nich jsem vyvodil, že dosavadní hypotetické ztotožnění rezidence Václava II. s hospicem zlatníka Konráda u sv. Klimenta⁵⁾ je neopodstatněné vzhledem k jinému smyslu příslušného primárního pramene. Palác „Ad campanam“ nešlo interpretovat bez zřetele k opatrovníckému režimu Petra z Aspelu a ostatním Janovým dvorcům. Stať předkládám jako příspěvek do diskuse o rezidencích českých panovníků přemyslovské a raně lucemburské doby. Domy uvádím podle Tomkova číslování.⁶⁾

II. ROMÁNSKÁ KURIE DO ROKU 1230 – VZNIK AREÁLU S DOMEM „AD SEDEM“ A RANÉHO MĚSTSKÉHO CENTRA

Půdorysné určení kurie na městištích čp. 605, 606, 607, 628 a 629.

Půdorys kurie uprostřed východní strany náměstí lze identifikovat podle konfigurace torzálních románských a raně gotických su-

terénů vyjmenovaných domů a zkontrolovat podle vlastnických poměrů ve 14. století. Suterény z 12. a první poloviny 13. století tvoří téměř symetrický čtyřkřídový útvar široký přes 50 m a dlouhý od románského čela k Týnu zhruba 100 m (obr. 1). Západní křídlo kurie se zčásti dochovalo v budově čp. 606. Ta obsahovala uprostřed románský dům „Ad sedem“, na jihu jeho bezejmenný přístavek (se sítí sklenutou na střední pilíř) a na severu stavení „Ad antiquum cambium“. Odsazené jižní boční křídlo kurie stálo na městištích čp. 605 a 629. Podobně odsazené severní boční křídlo kurie tvořil objekt čp. 607. Východní křídlo je identické s domem čp. 628 zbořeným v roce 1898 a zaměřeným K. Fialou.⁷⁾

Nádvoří kurie bylo kolem roku 1250 přepaženo příčnými radeňmi domů čp. 605 a 606b na západní a východní nádvoří. Severní část východního nádvoří byla zhruba v téže době odříznuta zdí, kterou vřadu mezi městišti čp. 606b a 607 odkryl L. Hrdlička.⁸⁾ Šlo pravděpodobně o zeď určenou k oddělení kurie od nové zemské mincovny ustavené smlouvou „Locatio monetae regni Bohemiae“, vybavené čtyřdílným prengádem, situované „in foro civitatis“ a totožné patrně s domy čp. 607–610 vedle „cambia“ čp. 606b (podrobně viz kap. III). Že areál čp. 607–610 byl oddělen od kurie a ne naopak kurie od něj, je doloženo polohou dělicí zdi na půdě městiště čp. 607 místo na pozemku čp. 606b. Přesah parcely čp. 628 za dvorní část městiště čp. 607 při symetrii městišť čp. 607 a 605 zároveň svědčí, že městiště čp. 607 patřilo před založením zdi původně ke kurii (srov. obr. 2).

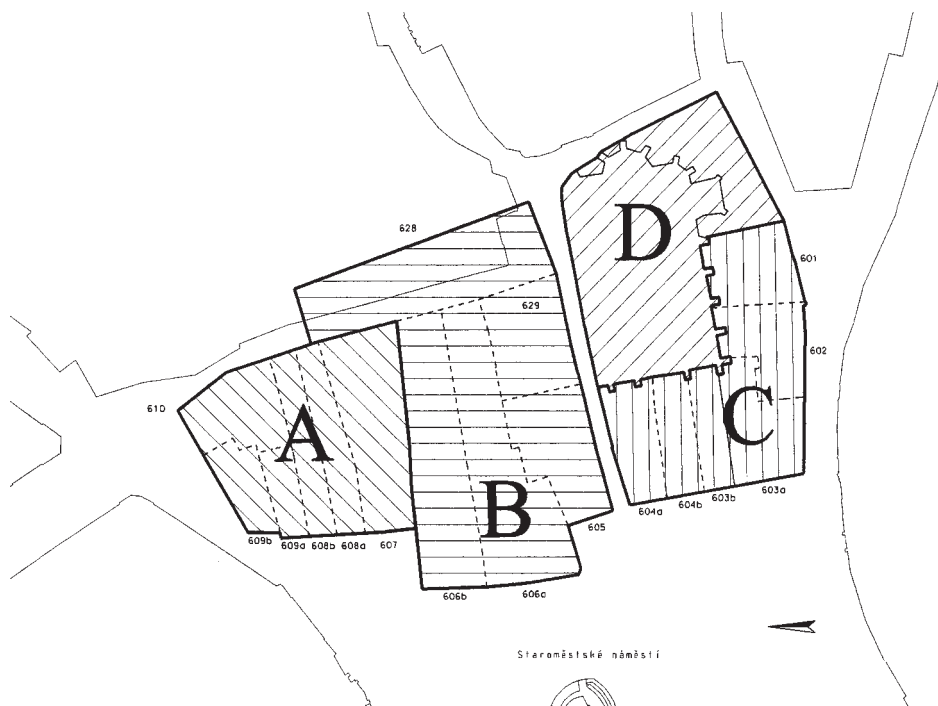
Protože kurie tvořila ve druhé čtvrtině 14. století stále jeden celek (s výjimkou již zmíněného městiště čp. 607 odděleného od ní kolem roku 1250 zděným přehrazením), její rozsah stanovený podle

5) Viz J. Šusta, 1935, o. c. v pozn. 133.

6) V. V. Tomek, Základy starého místopisu pražského I. Praha 1866.

7) K. Fiala, Středověké části domu čp. 628/I v Praze, Památky archeologické, 37, 1931, s. 96–98.

8) L. Hrdlička 1977, o. c. v pozn. 18, s. 200, 205.

Obr. 2: Východní strana Staroměstského náměstí. Vlastnické vztahy po roce 1332. A – areál předpokládané mincovny odříznutý kolem roku 1250 od kurie zdi a rozparcelovaný kolem 1300. B – kurie držaná roku 1332 Pesoldem z Chebu (čp. 606b 1332 nákup Bohuslava Glase, čp. 628 Rudlín Pesoldův, čp. 605 Henslín Pesoldův, čp. 606a Frána Pesoldův, čp. 629 Václav Pesoldův). C – bývl. dvorec vyšehradské kapituly (čp. 603a bývl. dům děkanů a špitál (?), čp. 604 bývl. kancléřství (?), čp. 603, 602 a 601 lokace Štěpána z Tetína 1322). D – pozemek kostela a hřbitova (podklady autor, kresba P. Mourek).

urbanistické konfigurace můžeme zkontrolovat podle pozdějších zpráv o vlastnických poměrech. Při tom je třeba uvést, že na základě vlastnických poměrů si kurie všiml při zkoumání paláce „Ad campanam“ už i dřívější badatelé. I ti zde předpokládali dvorec. Protože ale nevyužili všechny zprávy, nepodařilo se jim určit jeho celý rozsah. D. Líbal, A. Jarešová, J. Muk, J. Mayer a K. Benešová sice vytýčili z místopisu sestaveného V. V. Tomkem poznatek, že palác čp. 605 „Ad campanam“ tvořil před rokem 1359 společně s městištěm čp. 629 a 606a jeden celek patřící Pesoldovi z Chebu⁹⁾ – zároveň však přehlédli rovněž už Tomkem publikované nejstarší doklady svědčící o tom, že zkomaná kurie byla ještě mnohem větší a nacházela se v Pesoldově vlastnictví už na začátku třicátých let.

Staroměstský „Liber vetustissimus“ totiž ve svých registrech uchoval zprávu, podle níž město zpečetilo v roce 1332 Bohuslavovi Glasovi listinu na dům zakoupený „u Pesolda z Chebu“.¹⁰⁾ Šlo o stavení čp. 606b, které v pozdějších letech onomu Bohuslavovi Glasovi a jeho potomkům patřilo.¹¹⁾ Podle shora citované zprávy se tedy kurie rozprostírala nejen na městištích čp. 605, 606a a 629, ale i na městišti čp. 606b. Jenže krátce po odprodeji uvedeného domu čp. 606b Bohuslavovi Glasovi si také Rudlín Pesoldův nechal od města zpečetit listinu „na koupi čtvrtiny otcovského domu“ (tzn. čtvrtiny Pesoldovy kurie).¹²⁾ Ze zbylých tří čtvrtin kurie držel později Frána Pesoldův palác čp. 606a „Ad sedem“, Henslín Pesoldův palác čp. 605 „Ad campanam“¹⁴⁾ a Václav Pesoldův budovu čp. 629.¹⁵⁾ Protože

čp. 607 bylo už od 13. století oddělené zdi a čp. 606b bylo v první části roku 1332 prodané Glasovi, Rudlínovu čtvrtinu osamostatněnou v druhé části roku 1332 nelze umístit jinak než na zadní městiště čp. 628 (na západě a jihu ohraničovalo kurii náměstí a ulička). Určení kurie podle vlastnických poměrů ve 14. století tedy plně koresponduje s jejím určením podle urbanistické struktury.

Vjezdy a vstupy do kurie popíší podrobně u jednotlivých objektů. Z hlediska dispozice byly významné hlavně vjezdy. Dva vjezdy byly umístěny patrně vpředu na uskakujících okrajích průčelí. Směrem od Hradu se do kurie vjíždělo zřejmě vjezdem na severním okraji dozadu zasunutého průčelí severního domu čp. 607. Nízko umístěná vpadlina na rubové straně průčelí v suterénu naznačuje, že příslušný krajní prostor (obr. 25) byl asi už ve druhé čtvrtině 13. století otevřený do náměstí. Po polovině 13. století tu byl zřejmě průjezd, který už ale ustil místo do kurie do poddružného areálu odděleného zdi. Vjezd byl v těch místech snad odedávna. Od mostu se do kurie vjíždělo podobně, a to vjezdem na jižní straně dozadu zasunutého průčelí jižního městiště čp.

605. Zazděný vjezd z druhé čtvrtiny 13. století, zrušený po roce 1310 druhotně sníženou klenbou, je tam viditelný ze sklepa. Vjíždělo se jím patrně do konírny (?) v suterénu nedochovaného raně gotického paláce (obr. 8). Také do paláce „Ad campanam“, vzniklého po roce 1310 na tomtéž místě, vedl jezdecký portál, ale umístěný osově v přízemí a nově rekonstruovaný (obr. 32).

Zvlášť důležitá byla románská soutka mezi domy čp. 629 a 628 mířící z kurie do kostela. Podle její orientace na starý kostel jde o pozůstatek spojení kurie s kostelem. Protože dosud nebyl rozpoznán celkový půdorys kurie, uvedená soutka byla považována za obyčejnou veřejnou komunikaci. Soutka ale patřila vlastníku kurie, takže nebyla automaticky přístupná. Obyčejná veřejná komunikace vedla až za domem čp. 628. Rozpoznání soukromé zeměpanské uličky, kterou se ještě za Jana Lucemburského nastupovalo z kurie do kostela, poskytuje odpověď na dosud nevysvětlenou otázku, proč je v pozdějším Týnském chrámu umístěn právě tam (proti soutce) skvostný „arcus regalis“ (parlérovský severní portál). Hlavní vchod po pěší z druhé čtvrtiny 13. století, o kterém se ještě podrobněji zmíním, se částečně dochoval pod severním okrajem paláce čp. 605 (obr. 14).

Půdorys kurie se vyznačuje také tím, že románské jádro budovy čp. 606 „Ad sedem“ zpočátku samo a od 13. století se dvěma svými přístavbami předstupovalo přibližně 10 m před obě boční křídla a ostatní domy. Tuto antepozici lze pozorovat už na situaci románských suterénů a převzaly jí i přestavby včetně paláce Kinských. Antepozice domu „Ad sedem“ vznikla možná už v době první dřevěné výstavby (podle archeologického výzkumu L. Hrdličky skutečně na nádvoří za objekty čp. 606b–607 byl přinejmenším vnitřek kurie už v první osídlovací etapě pravidelně organizován).¹⁶⁾ Ve druhé eta-

9) M. Beisetzorová – D. Líbal, Stavebně historický průzkum domu čp. 605/I, SÚRPMO. Praha 1961. J. Mayer 1971, o. c. v pozn. 3, s. 182. K. Benešová 1989, o. c. v pozn. 2, s. 23.

10) V. V. Tomek, Základy starého místopisu pražského I, 1866, s. 249, r. 1332: „Sigillatae sunt litterae... Item Bohuslao Glas pro domo apud Pesoldum de Egra empta...“.

11) V. V. Tomek 1866, o. c. v pozn. 10, s. 22, čp. 606b/I, r. 1356: „Pessilinus Bohuslai“; r. 1388: „quondam Bohuslai“.

12) V. V. Tomek 1866, o. c. v pozn. 10, s. 249, r. 1332: „Sigillate sunt litterae... Item Rudlino Pesoldi pro quarta parte domus paternae empta...“.

13) V. V. Tomek 1866, o. c. v pozn. 10, s. 23, čp. 606a, k r. 1363 a 1364: „...Franae Pesoldi...“; r. 1365: „...Hansa Leutmeritzer emit erga Nicolaum, filium olim Franae Pesoldi...“.

14) V. V. Tomek 1866, cit. v pozn. 10, s. 23, čp. 629 (jde ale o čp. 629 i 605), k r. 1359: „...quondam Pesoldi de Egra...“; Čp. 605, I. 1363 a 1365: „...Henslini Pesoldi...“.

15) V. V. Tomek 1866, o. c. v pozn. 10, s. 23, čp. 629 (jde ale i o čp. 605), r. 1359: „...quondam Pesoldi de Egra...“; r. 1362: „...Pesoldi emit 1/2 erga Jesconem; r. 1363: „...retro Henslinum Pesoldi et ex opposito Nyndirtheimer... Besslinus Budislai emit...“; r. 1363: „...Wenczeslaum Pesoldi...“.

16) L. Hrdlička 1977, o. c. v pozn. 18, s. 204, 212.

pě v letech 1135–1253 se už domy v popředí kurie každopádně umísťovaly výběrově na dvě nestejně stavební linie. Tak severní a jižní úseky budovy čp. 606 byly ještě ve druhé čtvrtině 13. století zakládány na předemnuté linii jejího osového románského objektu čp. 606b, ale krajní stavby vzniklé v téže době i dřív, jmenovitě románský dům čp. 607 a odstraněná románská stavba vystopovaná L. Hrdličkou v místě průčelí paláce čp. 605,¹⁷⁾ už za onou linií. Antepozici domu čp. 606 „Ad sedem“ proto patrně nelze vysvětlit rozšiřováním fóra, ale spíš výjimečnou funkcí domu a jeho vlastníka.

Archeologická situace

Situaci před palácem čp. 605 a na nádvoří za domy čp. 606b–607 archeologicky zkoumal L. Hrdlička.¹⁸⁾ Jeho nálezy jsem se pokusil synchronizovat se stavebním vývojem kurie a třemi hromadnými požáry města zaznamenanými v kronikách.

Terén kolem kurie se zvýšil osídlením během 12. a 13. století zhruba o 2–3 m. Podloží s prvními známkami osídlení se našlo před palácem čp. 605 ve výšce 189,3 m n. m. a za domy čp. 606b–607 o 0,15 m niž. O první antropogenní vrstvě spočívající na podloží se domnívám, že vznikla v první třetině 12. století, neboť sousední pozemky Týna a špitálu P. Marie byly v té době už v kolonizovaném stavu darovány církvi a do příslušných donací tvořily s kuríí patrně jeden celek (jak vyvodím níž z urbanistické situace a platu zvaného „*tercius nummus*“). Archeologické nálezy zařazení vzniku kurie do uvedené doby neodporují. Za domy čp. 606b–607 našel Hrdlička keramiku odpovídající páté z devíti sídlištních fází na „Ostrově pod mostem pražským“.¹⁹⁾ V Týně zjistil keramiku, která patrně předchází nálezy z Pražského hradu z doby kolem roku 1135.²⁰⁾

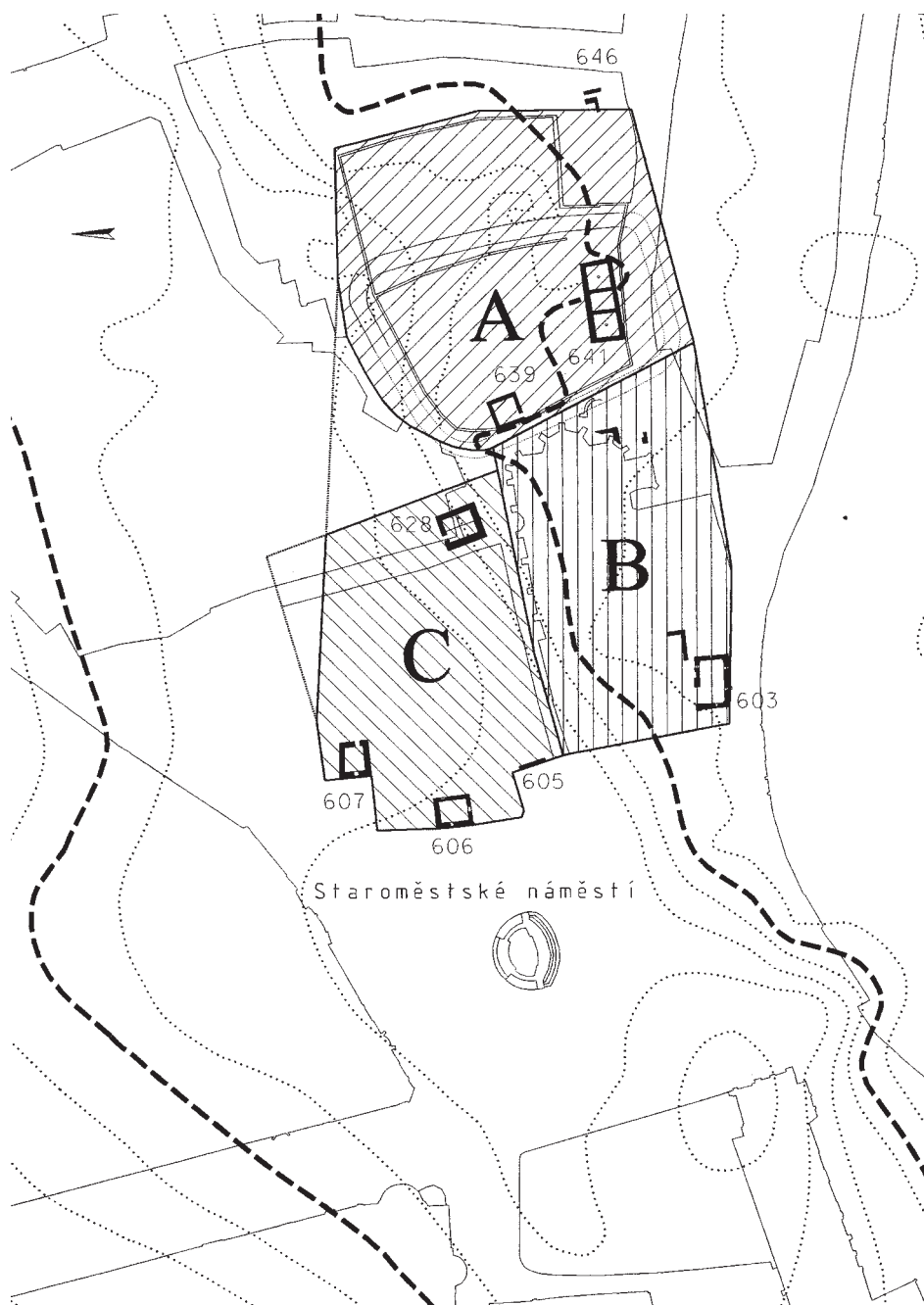
Ve 12. a 13. století jsou doloženy v kurii archeologicky²¹⁾ a souběžně v městě letopisecky jen tři požární vrstvy a zároveň jen tři záznamy o hromadných požárech. Stopy po prvním ohni objevil L. Hrdlička v předzákladech paláce čp. 605 na kótě 189,6 m n. m. Překrývají tam nejstarší vrstvu zanechanou osídlením. Protože si lze stěží představit, že by raně osídlení kolem předemnutého Týna nebylo vypáleno při obléhání Prahy v roce 1142, můžeme se ptát, zda nejde o stopu po početných požárech zaznamenaných v pražském podhradí za tehdejšího boje o trůn („shořela synagoga a mnoho stavení na předměstí pražském“).²²⁾

17) L. Hrdlička 1977, o. c. v pozn. 18, s. 200, 205.

18) L. Hrdlička, Předběžné výsledky průzkumu v paláci Kinských, in: Středověká archeologie a studium počátků měst. Praha 1977, s. 199–215, obr. 38–43. L. Hrdlička, Centrum raně středověké Prahy, in: Wrocław i Europa środkowa. Wrocław Antiqua 2, 2000, s. 191–214.

19) L. Hrdlička 1977, o. c. v pozn. 18, s. 208–209.

20) Za informaci o předběžných výsledcích vyhodnocení sekvence nej-

Obr. 3: Kolonizace staroměstského terasového výběžku VIIb ve 12. století (silně vyznačen okraj terasy). A – prostor Týna darovaný svatovítské kapitule. B – prostor špitálu darovaný vyšehradské kapitule. C – zbylý knížecí prostor (georeliéf a Týn podle L. Hrdličky, ostatní podklady autor, kresba P. Mourek).

Druhý požár kurie je doložen před palácem čp. 605 a za domy čp. 606b–607 požární sutí těsně nad rozhraním mezi spodním antropogenním souvrstvím s převahou humusu a svrchním souvrstvím s převahou navážek. Uvedené rozhraní leží před palácem čp. 605 v úrovni 190,5 m n. m. a za domy čp. 606b a 607 v úrovni 190,0 m n. m. Je spojováno se změnou románského osídlení v město za Václava I.²³⁾ V případě požární sutě těsně nad rozhraním by proto mohlo jít hlavně o suť ze spálenišť po početných požárech zaznamenaných v roce 1248 („mnoho domů v městě pražském... bylo spáleno“).²⁴⁾ Příslušné staroměstské navážky by v tom případě byly sutí z tehdy vy-

starší keramiky nalezené v Týně vděčím L. Hrdličkově.

21) Viz L. Hrdlička 2000, o. c. v pozn. 18, s. 200, 205; L. Hrdlička 1977, o. c. v pozn. 18, s. 202–203.

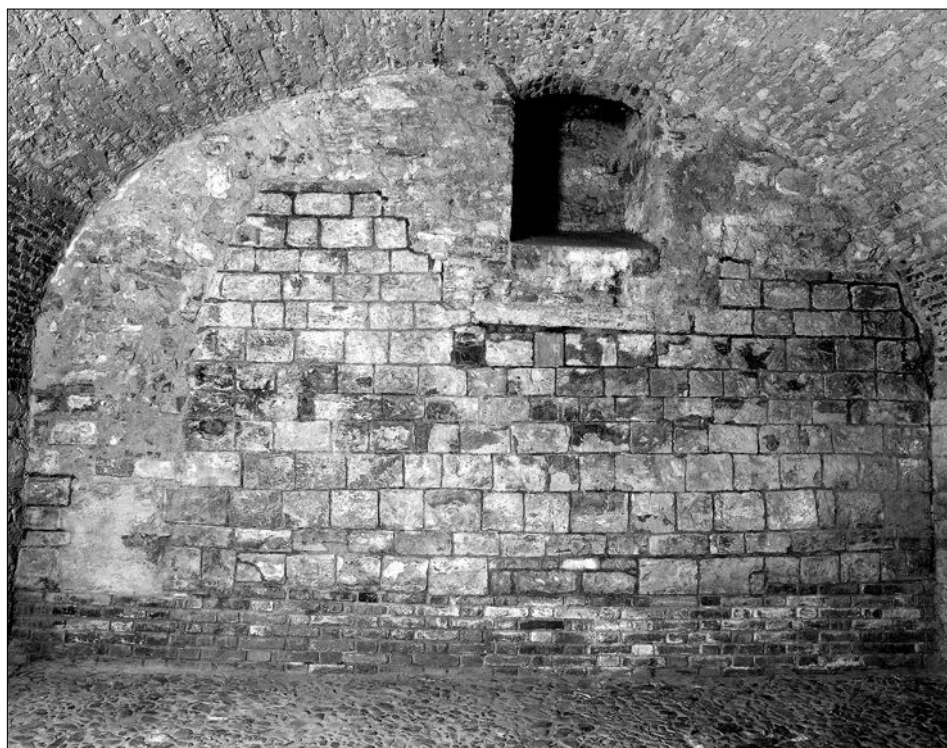
22) Pokračovalé Kosmovi. Praha 1974, s. 20.

23) L. Hrdlička 2001, o. c. v pozn. 27, s. 210.

24) Pokračovatelé ... 1974, o. c. v pozn. 22, s. 101.

Obr. 4: Dům čp. 606a „Ad sedem“. Torzo východního portálu síně. Kvádrové zdivo a oblouk portálu po 1135 (?), konzola tympanonu vzniklá dodatečně (foto G. Čapková).

Obr. 5: Dům čp. 606a „Ad sedem“. Pohled na rubovou stranu spodku průčelí. V ose síně zbytek vchodu ústícího na prostranství před domem. Po 1135 ? (foto G. Čapková).

pálených domů pocházejících z 12. a první poloviny 13. století. V době blízké uvedenému požáru došlo také ke zboření raně gotického paláce čp. 605.

Po zboření raně gotického paláce zjistil L. Hrdlička nad jeho torzem dvě vrstvy podezdívek, na nichž spočívá pozdější poklasický palác „Ad campanam“. Poslední z podezdívek zjištěných pod palácem čp. 605 byla podle Hrdličkova zjištění ožehnutá třetím požárem. Tento třetí požár propukl podle úrovně oně ožehnuté podezdívky v době, kdy terén sahal do výšky kolem 191,1 m n. m. Téměř stoprocentně odpovídá hromadnému požáru Starého Města v roce 1291 („tétož roku... zničil domácí oheň celé město Pražské“).²⁵⁾ Po požáru následovaly další navážky, tentokrát s nálezy z druhé poloviny 13. století. Ty terén zvýšily na úroveň 192,4 m n. m., kterou před rokem 1300 ustálilo podloubí domu čp. 604 a po roce 1310 průčelí paláce „Ad campanam“.

Předpokládaný vývoj kurie v první třetině 12. století – její zformování, osídlení a první stavby

Jaké byly okolnosti založení jádra týnské oblasti, tj. Týna (Ungeltu), není známo. K řešení dosavadních chronologických a interpretačních nejasností tu zřejmě přispěje především dlouho očekávané vyhodnocení výsledků jeho archeologického výzkumu. O globálním vývoji pražského osídlení víme, že nejstarší sídelní aglomeraci v Praze bylo levobřežní podhradí zalidněné dříve než pravý břeh a opevněné podle archeologických výzkumů asi už hluboko v 9. století (v tom případě dříve než Hrad) dřevohlinitou hradbou.²⁶⁾ Na pravém břehu se hustší osídlení objevilo až ve vyšehradské éře v letech 1100–1143, a to napřed převážně u řeky na terasovém stupni VIIc. V oblasti výběžku středního terasového stupně VIIb se rozvinulo po nejasných začátcích v boleslavské a vyšehradské éře plně až v románské éře z let 1143–1240.²⁷⁾

Zároveň je však třeba se ptát, zda zkoumaná velká kurie s palácem „Ad campanam“ na terasovém výběžku VIIb – spojovaná v literatuře dosud jen s Janem Lucemburským – nepatřila panovníkům nepřetržitě už od knížecí doby. Přezkoumáním písemných pramenů a urbanistické struktury týnské oblasti lze totiž dojít k názoru, že kurie byla zbytkem knížecí parcely východně od náměstí, který si po odříznutí pozemků Týna a týnského špitálu panovníci ponechali až do doby Jana Lucemburského.

Pozemky zeměpanské kurie a špitálu P. Marie tvořily napřed patrně periferii Týna, jehož zabezpečenou část chránil nejprve příkop, po zasypání příkopu palisáda, a potom románská a gotická zděná hradba.²⁸⁾ V týnském podloží obklopeném příkopem zjistil L. Hrdlička tábořiště doložené řádově tisíci jamek po stanových kulech. Kdy toto tábořiště vzniklo, nebylo zatím upřesněno. Podle Hrdličky mohlo být současně se založením příkopu, ale mohlo ho i předcházet.²⁹⁾ V románské

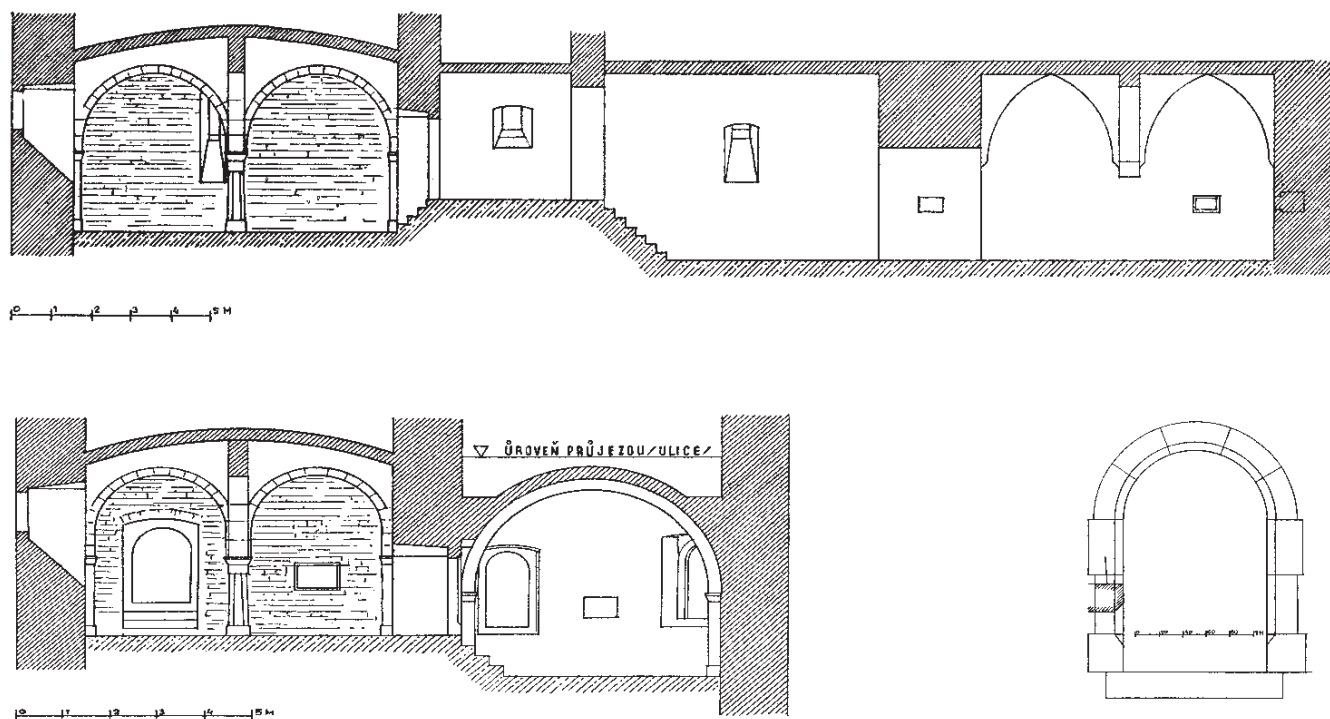
25) Zbraslavská kronika. Praha 1976, s. 80.

26) J. Čiháková, Raně středověká fortifikace na jižním okraji pražského levobřežního podhradí, *Mediaevalia Archeologica* III, 2001, s. 29–135. L. Hrdlička 2001, o. c. v pozn. 27, s. 204.

27) Viz L. Hrdlička, Jak se měnila a rostla středověká Praha, in: *Neživá příroda Prahy*. Praha 2001, s. 201 až 212.

28) Nález zbytků palisády v zásypu příkopu zmiňuje Z. Dragoun, in: *Umělecké památky Prahy, Staré Město-Josefov*. Praha 1996, s. 435.

29) L. Hrdlička 2000, o. c. v pozn. 18, s. 192–193, 197.

Obr. 6: Zbořený dům čp. 628 (východní křídlo kurie). Suterén zaměřený K. Fialou v r. 1898. První, druhá a třetí čtvrtina 13. století. Vpravo detail portálku mezi východní a jižní částí (reprofoto G. Čapková).

ře bylo v Týně středisko zahraničního obchodu s celním, překlado-
vým, překupním a ubytovacím prostorem pro zahraniční kupce. To
se v listině ze 14. století sepsané s použitím starších zpráv nazývá „*cu-
ria hospitum mercatorum in medio civitatis Pragae*“ a „...*domus tecta*“.
Jeho držitel měl „*pondus et týnam et iudicium ad curiam pertinens*...“,
a také povinnost středisko uklízet a hlídat. Důležité je, že slovo „tý-
na“, které ve středověku znamená hradbu ze dřeva,³⁰⁾ není v listině
toponymem ale označením práva užívat dřevěné opevnění. Předloha
listiny proto pocházela patrně z druhé týnské stavební etapy vyzna-
čující se reálně doloženou palisádou. Uvedený „dvůr hostujících kup-
ců uprostřed města Prahy“, v němž byl „chráněný příbytek“ s „váhou,
palisádou a soudem“, potvrdil v roce 1351 Karel IV. svatovítské ka-
pitule na Hradě. Učinil to na základě záznamu připisovaného Bořivo-
jovi II. († 1108). Bořivojovu donaci potvrdil také Václav II. v roce
1298. Protože na začátku 12. století nemělo české knížectví ještě
rozvinutou kancelář, původní darování Týna nebylo asi potvrzené
plnohodnotnou listinou. Rané vlastnictví mělo také spíš zápůjční
charakter. Kapitula spravovala příslušnou nemovitost a dostala za to
některé důchody. Většina týnského výnosu ale dál patřila panovní-
kovi a také týnskému špitálu.³¹⁾

Špitál P. Marie byl podle potvrzovací listiny Václava I. z roku
1251 darován Soběslavem I. vyšehradské kapitule. Ani o této dona-
ci patrně nebyla vyhotovena plnohodnotná listina. Ačkoli údajný pů-
vodní dokument potvrzený v roce 1251 byl falzem, v něm obsažené
údaje lze považovat za hodnověrné. Šlo o součást skutečné kanov-
nické nadace dovršené kolem roku 1135. V donaci lze spatřovat od-
škodné za Soběslavovo chystané přestěhování z Vyšehradu zpět na
Pražský hrad. Donace umožnila kapitule rozšířit počet členů, jímž So-
běslav přikázal zaopatřit v týnském špitále jednak hosty, jednak dva-
náct chudých denně (*atribuo etiam hospitale s. Marie beatorum apo-*

*stolorum ecclesie, in quo volo et statutum confirmo, ut una quaque die
preter advenientes reficiantur duodecim pauperes*). Důležité je, že kro-
mě poddaných a šatstva špitál dostával každý třetí peníz z Týna (*in
curia hospitum mercatorum tercius nummus*).³²⁾ Právě tento vysoký
a dosud nevysvětlený plat vyvolával pochybnosti o obsahu listiny
a celé donaci, zejména proč dal Soběslav plnou třetinu výnosu z Tý-
na náležejícího svatovítské kapitule, „konkurenční“ vyšehradské ka-
pitule a jak je to vůbec možné?³³⁾ Vznik třetinového platu lze ovšem
vysvětlit právě rozdělením původního týnského knížecího celku na
Týn, špitál a panovnickou kurii.

Ze pozemky Týna, špitálu P. Marie a kurie „Ad sedem“ byly pů-
vodně jedním celkem, vyplývá z urbanistické situace. Pozemek ku-
rie je zaklíněn mezi pozemek špitálu a pozemek Týna. Kromě toho na
pozemek špitálu organicky navazuje. Podle paralelní polohy špitálu
a kurie se jednalo o sdruženou nebo postupnou lokaci. Knížecí do-
nace Týna a špitálu zároveň svědčí, že celek byl zeměpanský. Ze
zhruba třetinové výměry příslušných parcel plyne, že knížata týnskou
oblast pravděpodobně kolonizovala po třetinách (obr. 3). Pozůstatkem
jejího rozdělení na třetiny je pak patrně onen dosud nevysvětlený „*ter-
cius nummus*“ – každý třetí peníz z Týna placený špitálu. Konečně je
patrné i to, že pokud z původní týnské oblasti knížata darovala cír-
kvi jihovýchodní třetinu s Týnem a potom i jihozápadní třetinu se špi-
tálem, severozápadní třetina kterou církev neobdržela, zůstala kní-
žecí.

Při formování kurie asi došlo také k jejímu prvnímu osídlení zjiš-
těnému L. Hrdličkou. Jím nalezené nejstarší dřevěné a dřevohlinité
stavby, které hypoteticky řadím do první třetiny 12. století, kores-
pondují s orientací městských pozdějších kamenných domů čp. 605,
606 a 607. Ta se vidlicovitě rozbíhají. Do podloží zahloubený frag-
mentární objekt s dřevěnými kůly na plochem dně, zjištěný za se-
verním domem čp. 607 v hloubce 188,1 m n. m., inklinoval stejně ja-
ko pozdější dům čp. 607 k Hradu. Podobně starý objekt nalezený
v tomtéž podloží za domem čp. 606b byl souběžný se střední osou ku-
rie.³⁴⁾ Jižní městiště čp. 605 se sice tak starými objekty nevyznačuje,

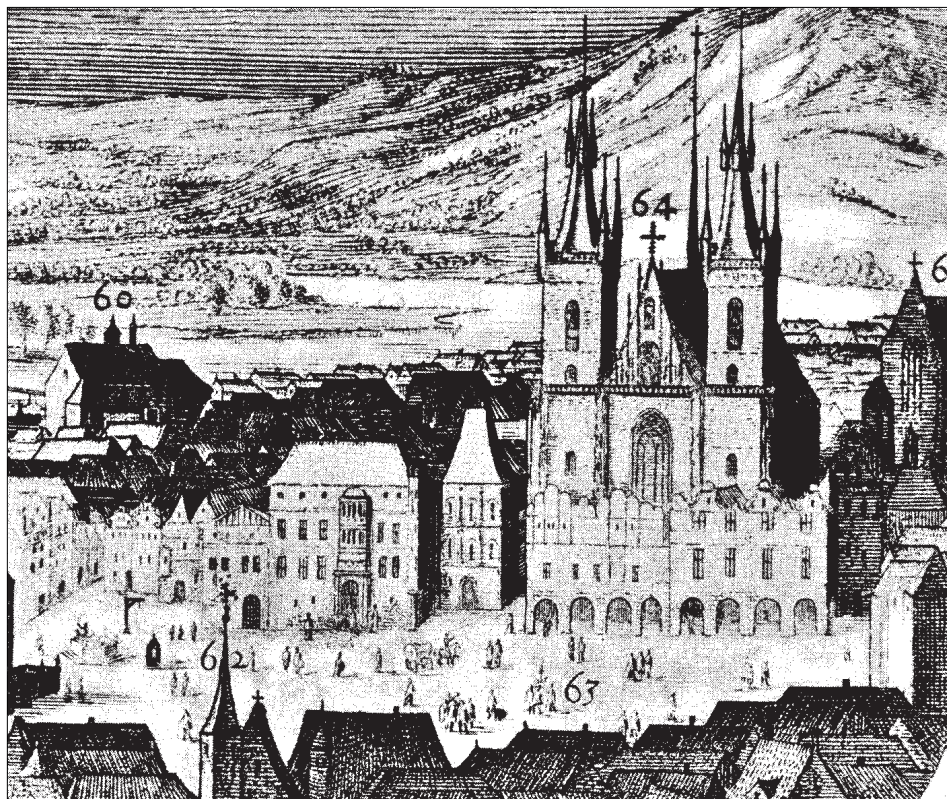
30) Slovo „týna“ tam zřejmě značí onu již uvedenou palisádu na zasy-
paném příkopu. Srov. V. Flajšhans, Klaret a jeho družina II, Praha
1928, s. 485: „týn = roubení“ („plot zo štiepaných dubových týňov“).
J. Bělíč – A. Kamiš – K. Kučera, Malý staročeský slovník, Praha
1977, s. 524: „týn = plot, ohrada“; „týniti = roubit“ (nebo „stavět
z dřevěných sloupů“).

31) CDB I, s. 392–393. Srov. V. V. Tomek 1866, o. c. v pozn. 10, s. 147,
čp. 636–645. V. V. Tomek Dějepis města Prahy II, Praha 1871,
s. 358.

32) CDB I, s. 405.

33) M. Bláhová, Vývoj špitálu v raně feudální Evropě a problematika
nejstaršího špitálu v Praze, in: Documenta Pragensia VII, 1. Praha
1987, s. 44–61.

34) L. Hrdlička 1977, o. c. v pozn. 18, s. 203–204.

Obr. 7: Východní strana Staroměstského náměstí. Detail rytiny Egidia Sadclera z roku 1606. Domy čp. 607–610 vzniklé z areálu Eberlinovy mincovny (?); palác čp. 606 s bývalou směnárnou, věžovou nástavbou „Ad sedem“ a jižním přístavkem; Janův palác „Ad campanam“; Týnský blok vzniklý parcelací dvorce vysehradské kapituly (reprofoto G. Čapková).

je ale ohraničeno Týnskou uličkou a spolu s ní inklinuje k mostu. Týnskou uličku zjistil Hrdlička rovněž už na podloží.³⁵⁾ To znamená, že i orientace městiště čp. 605 může pocházet z první osidlovací etapy.

Druhá stavební etapa s románským domem „Ad sedem“

Ve druhé stavební etapě byl postaven románský kvádríkový dům v ose budovy čp. 606 (tvořil severní polovinou její jižní části čp. 606a zvané později „Ad sedem domini regis“). Dům, z něhož se dochovaly jen neúplné zdi spodního podlaží, přiléhal delší stranou k náměstí. Stopy příčky svědčí o dvouprostorovém vnitřku tvořeném širokou síní a úzkou komorou. Nedochované klenby byly podle čelních oblouků valené. Ve východní zdi síně se dochovala ležatá odkládací nika a porušený portál (obr. 4). Do tohoto portálu se sestupovalo pravděpodobně z nádvoří. Podlaha zahloubeného domu ležela v hloubce kolem 187,8 m n. m. Pokud dům vznikl kolem poloviny 12. století, při tehdejší úrovni dvora okolo 189,6 m n. m. by byl zahloubený asi o 1,8 m. V ose západní zdi síně se nachází ve výšce 189,8 m n. m. kamenný práh stavebního otvoru považovaného v literatuře za okno (obr. 5). Tento otvor však nemohl při daných výškových poměrech ústít ve 12. století nikam jinam než na terén. Mohlo se jím tedy, pokud je původní, nastupovat na prostranství před domem.

Otázka datování domu „Ad sedem“

V. Mencl interpretoval kvádríkové jádro domu čp. 606a „Ad sedem“ jako věžovitý jednoprostorový dům přístupný východním portálem z nádvoří. Pripustil, že východní portál měl původně sedlový tvar a tympanon na konzolách. Podle předpokládané formy portálu dům datoval do let 1180–1200.³⁷⁾ J. Škabrada jádro určil jako dvouprostorové s valenými klenbami. Proti Menclovu výkladu namítl, že tor-

zální konzola východního portálu vznikla dodatečným odtesáním ostění při některé z druhotných úprav. Z toho důvodu posunul možnou dolní hranici vzniku k roku 1150.³⁸⁾ Nelze však vyloučit ani datování o deset nebo patnáct let starší. Protože uvedený kvádríkový dům nemůžeme stejně jako jiné podobné pražské stavby datovat podle formálních znaků, nezbyvá než se pokusit odhadnout jeho dataci podle urbanistického kontextu.

Kvádríkový dům „Ad sedem“ patrně nevznikl v nejstarší etapě z první třetiny 12. století. Ta byla ale ukončena velkorysou donací sousedního špitálu, kterou Soběslav před svým přestěhováním z Vyšehradu na Pražský hrad podpořil vyšehradskou kapitulou. Je možné, že při té příležitosti dal kníže kurii nejen přeměřit a oddělit od špitálu, ale i vybavit první kamennou stavbou. Sám panovníkův odchod z Vyšehradu zpět na Hrad, uskutečněný v letech 1135–1144, byl katalyzátorem stavební reformy Prahy, zahájené v roce 1135. O této stavební reformě nás zpravuje Vyšehradský kanovník, který byl jako člen vyšehradské kapituly patrně jedním z adresátů Soběslavovy špitální donace. K roku 1135 zaznamenal, že „metropole Čech Praha začala být ob-

novována po způsobu latinských měst“ (*eodem anno metropolis Bohemiae Praga more latinarum civitatum coepit renovari*).³⁹⁾ Jestliže obnova vzbudila zájem kronikáře, měla zřejmě mimořádný význam. Pojem „*metropolis Bohemiae Praga*“ měl ale ve 12. století dva rozměry a značil „Pražský hrad“ i „hlavní město Prahu“. Kanovník sice nespecifikuje, zda se zpráva vztahuje na Hrad nebo na celou Prahu, po stavební reformě se však „latinským městem“ podobalo nejvíce Staré Město s četnými kamennými domy. Kamenné domy jsou tam doloženy hlavně na výběžku terasového stupně VIIb a v jeho blízkosti. Okolo Týna, u sv. Mikuláše, v židovské čtvrti apod. byli asi soustředěni nejprůbojnější knížecí hospodáři z řad imunizovaných Němců, Vlachů a Židů. Odtamtud asi vyšli i první lokátoři kamenných domů, které si dávaly stavět osoby a instituce stojící na vrcholu společenské hierarchie. Ti všichni ovšem pozemky a kamenné domy jistě nezískávali automaticky, ale za předem daných platebních a jiných podmínek. Protože zakladatele domu „Ad sedem“ v předsunutém čele velké knížecí kurie situované na jedinečném místě mezi Týnem a veřejným prostranstvím zřejmě nic podobného nezdržovalo, lze vznik onoho domu předpokládat na začátku stavební reformy z roku 1135. S problematikou založení románského domu čp. 606b zvaného později „Ad sedem domini regis“ by mohlo souviset i to, že kronikář Vincencius ve své kronice z let 1171–1173 zaznamenal „*in medio civitatis*“ starý přemyslovský nástolovací kámen. V této souvislosti je třeba se ptát, zda knížecí nástolování nebylo vykonáváno dřív než na Pražském hradě na pravobřežním shromaždišti a nebylo tam po zavedení královských korunovací obnoveno.

38) J. Škabrada 2002, in: Románské domy v Praze. Praha – Litomyšl 2002, s. 281–285.

39) FRB II, s. 222. Pokračovatelé..., o. c. v pozn. 22, s. 59. Podle Z. Dragouna, Praha 885–1310. Praha 2002, s. 38 prý kanovník uvádí, že „uvedeného roku byla zahájena obnova hradby Pražského hradu jihoevropským způsobem“, což je ale volná kombinace zprávy z roku 1135 s nedatovaným citátem z Dalimila, že „*kníže své zemi k okrase zdi obnovil hrad v Praze*“ (srov. Dalimilova kronika. Praha 1920, s. 125).

35) L. Hrdlička 2000, o. c. v pozn. 18, s. 208–209.

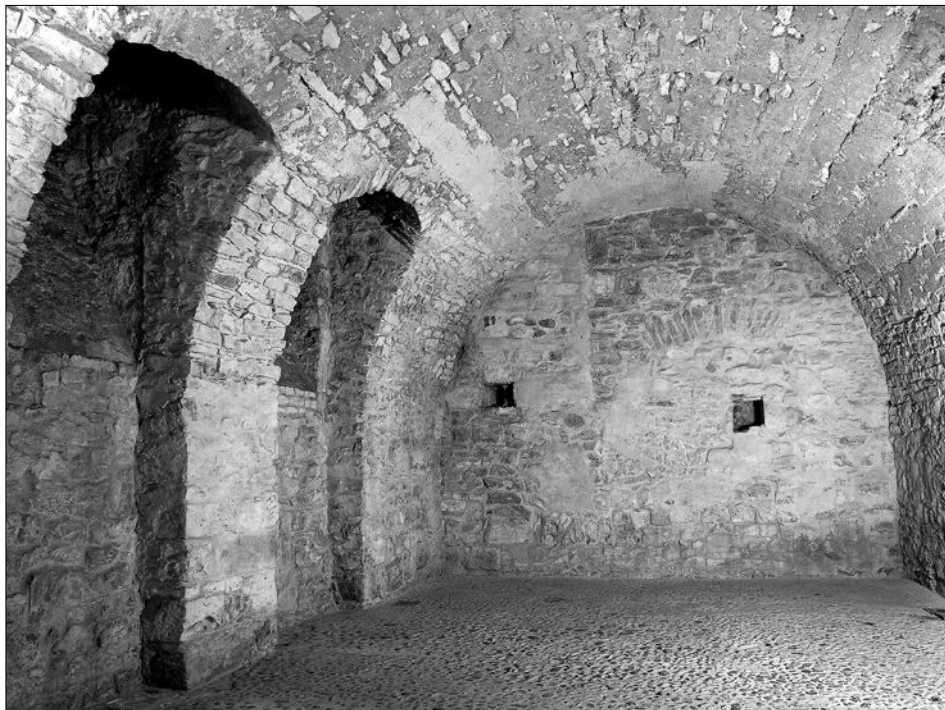
36) V. V. Tomek 1866, o. c. v pozn. 10, s. 23 (bez názvu). J. Teige, Základy starého místopisu Pražského I. Praha 1910, s. 412–416 (od r. 1469 „Ad sedem“, „U stolice“, „Ad sedem domini regis“ apod.).

37) V. Mencl, Dva příspěvky k vývojovým počátkům měšťanského domu, in: Zprávy památkové péče 19, 1959, s. 24–29 (27).

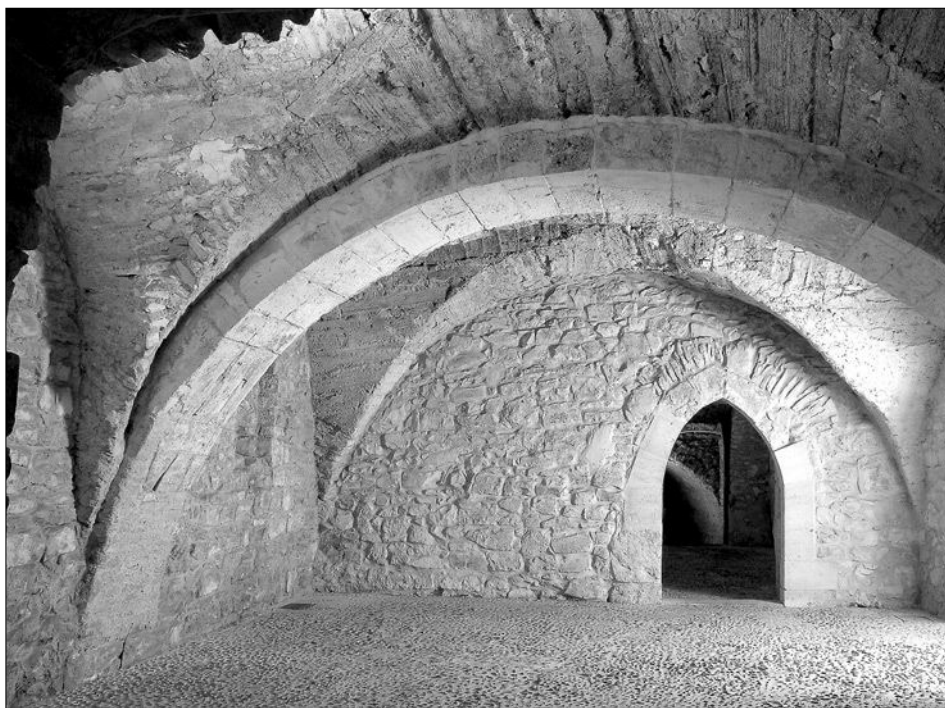
Přemyslovský nastolovací kámen

Starobylý nastolovací kámen – je hož stanoviště „*in medio civitatis*“ se ovšem předpokládá „uprostřed Pražského hradu“ a nikoli „uprostřed města“ – je D. Třeštíkem, J. Zemličkou, J. Frolíkem a dalšími badateli považován za hlavní prvek, který díky své posvátnosti učinil z Prahy hlavní město státu a pražským Přemyslovcům propůjčil panovnickou moc.⁴⁰⁾ Přemyslovská knížecí moc se však od konce 9. století už neodvijnula od posvátnosti nastolovacího kamene, ale od spolupráce s církví a reálného politického a vojenského potenciálu. Křtem se novověci vzdávali pohanství i svých pohanských předků. To platilo také pro Přemyslovce. I jejich původní nastolovací kámen tím patrně ztratil hodně ze své posvátné jedinečnosti a stal se více méně zaměnitelnou rekvizitou. Křesťanské posazování knížete na trůn mohlo být od té doby zřejmě konáno nejen na onom kameni, ale také na důstojnějších a asi i ozdobnějších stolcích a křeslech odpovídajících novému životnímu stylu a známých z dobových vyobrazení. Nový typ knížecího stolce už asi představovaly trůny užívané Přemyslovci v 10. a 11. století.

O trůnech užívaných v 10. a 11. století na Hradě a na Vyšehradě, zvaných v pramenech „*thronus*“, „*solium*“, „*sedes principalis*“ apod., lze ale jen spekulovat. Není o nich nic známo, protože se nedochovaly a kroniky se o nich nešíří. Ani dobová vyobrazení nelze považovat za důvěryhodná. Trůnů zřejmě existovalo víc. Thietmar Merseburský popsal nastolovací obřad knížete Jaromíra v roce 1004. Došlo při něm patrně k dvojí intronizaci – jedné na Pražském hradě a druhé na Vyšehradě. Jaromír byl napřed na Pražském hradě „nastolen a pak po odložení prostých šatů drahocennějšími ozdoben“ (*in thronizatur ac tunc depositis vilibus indumentis preciosioribus ornatur*). Potom byl na Vyšehradě prohlášen za panovníka (*in dominum exklamatur*). Na závěr Jaromíra římský král obdaril opět na Pražském hradě „všemi hodnostmi po otci“ (*cunctis dignitatibus paternis*).⁴¹⁾ Kosmas popsal nastolení Břetislava I. v roce 1035. Sám je ovšem nezažil a zprávu o něm podal až kolem roku 1120 s odstupem osmdesát pět let. Nastolení líčí tak, že obřad probíhal u kostela sv. Jiří pod okny horní síně Pražského hradu.⁴²⁾ Událost sice Kosmas zařadil do kapitoly vzniklé „podle vyprávění starců“, detaily ale odpovídají spíš nějaké obrazové předloze kterou si vykládal po

Obr. 8: Palác čp. 605. Rub spodku průčelí zbořené raně gotické stavby. V čele sklepa vlevo zazděný otvor původního vjezdu, vpravo vylehčovací oblouk únikového východu (?). Po 1230 (podezdívka, okenní šachty a klenba po 1310) (foto G. Čapková).

Obr. 9: Palác čp. 605. Čtvrtá místnost suterénu, s příčným pasem a dvojicí křížových kleneb. Pohled k západu. Po 1230 (foto G. Čapková).

40) J. Zemlička, Čechy v době knížecí. Praha 1997, s. 331–335. D. Třeštík, Mýty kmene Čechů. Praha 2003, s. 156–158. D. Třeštík – A. Merhautová, České insignie a kamenný trůn, in: Střed Evropy okolo roku 1000. Praha 2002, s. 323–324. J. Frolík, Knižecí stolec a tajemný pahorek Žiži, in: Příběh Pražského hradu. Praha 2003, s. 48–52. R. Schmidt, Die Einsetzung der Böhmischen Hertzöge

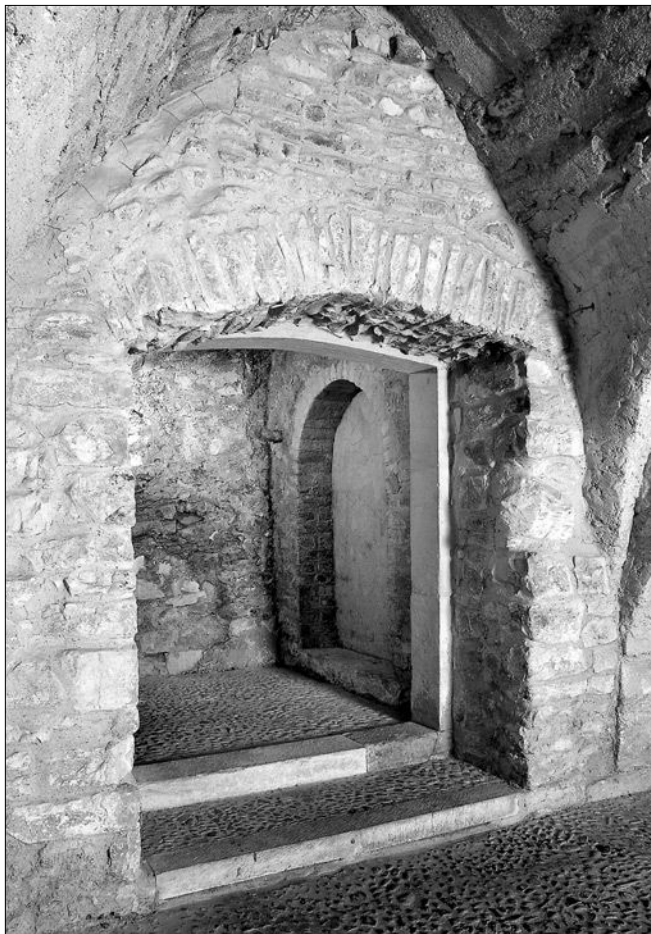
svém. Mylně položil Břetislavův nástup hned za Oldřichův pohřeb. Vyšehradskou část obřadu nezaznamenal.

Protože Thietmar ani Kosmas o stolcích použitých v 11. století nic konkrétního neuvádějí, nelze říci jak vypadaly, ani kdy vznikly. Pro-

auf den Thron zu Prag, in: Aspekte der Nationenbildung im Mittelalter, Sigmaringen 1978, s. 439–463. M. Kulecki, Ceremonial intronizacyjny Przemyślidów w X.–XIII. wieku, in: Przegląd Historyczny 75, 1984, s. 441–451.

41) V. Novotný, České dějiny I, 1. Praha 1912, s. 692–693.

42) FRB I, s. 66 – 67. Kosmova kronika. Praha 1949, s. 72.

Obr. 10: Dům čp. 605. Pohled ze čtvrté suterénní místnosti do předsíně s cihelným půlkruhovým vchodem. Kolem 1240 (foto G. Čapková).

tože Pražský hrad vznikl zřejmě později než nastolování, trůn, na kterém se tam konaly nastolovací obřady, nebyl asi původním nastolovacím kamenem. Jediná konkrétní zpráva o starém českém nastolovacím kameni vznikla teprve později. Pouze Vincentius, který v letech 1170–1173 vylíčil část vlády Vladislava II., tento trůn a jeho stanoviště blíž charakterizoval. Při retrospektivním líčení mocenského zápasu v roce 1142 totiž zmiňuje pražskou vojenskou posádku, jejímž úkolem bylo bránit město a knížecí sedadlo v podobě jakéhosi kamene, který byl v době sepsání kroniky uprostřed města a pro který nejen za mocenského zápasu v roce 1142, ale už odedávna mnoho tisíc bojovníků ve válkách padlo (*pro tuenda civitate et principali throno, quodam saxo, quod etiam nunc est in medio civitatis, pro quo non solum nunc, sed etiam ab antiquo multa milia militum bello corruerunt*).⁴³⁾

Vincentiovu charakteristiku původního trůnu jako obyčejného kamene lze považovat za věrohodnou. Kamenné stolce se v Evropě dochovaly jen výjimečně. Jejich funkci však osvětlují písemné prameny. Z nich plyne, že nestávaly v areálech hradišť nýbrž mimo ně na otevřených sněmovních polích. Pokud tedy Vincentiem popsaný pražský kamenný stolec náleží podle výše citované speciální literatury do téže řady jako součást vzpomínky na společné indoevropské dědictví, nestál patrně na Pražském hradě nýbrž na volném prostranství.

Otázka stanoviště kamenného stolce

Pojem „civitas“ (obec) měl ve 12. století víc rozměrů podobně jako slovo „metropolis“. Značil „hrad“ i „město“. V letech 1171–1173 kdy vznikla Vincentiova kronika už stanoviště onoho kamene „in medio civitatis“ nemuselo být tedy totožné se středem Pražského

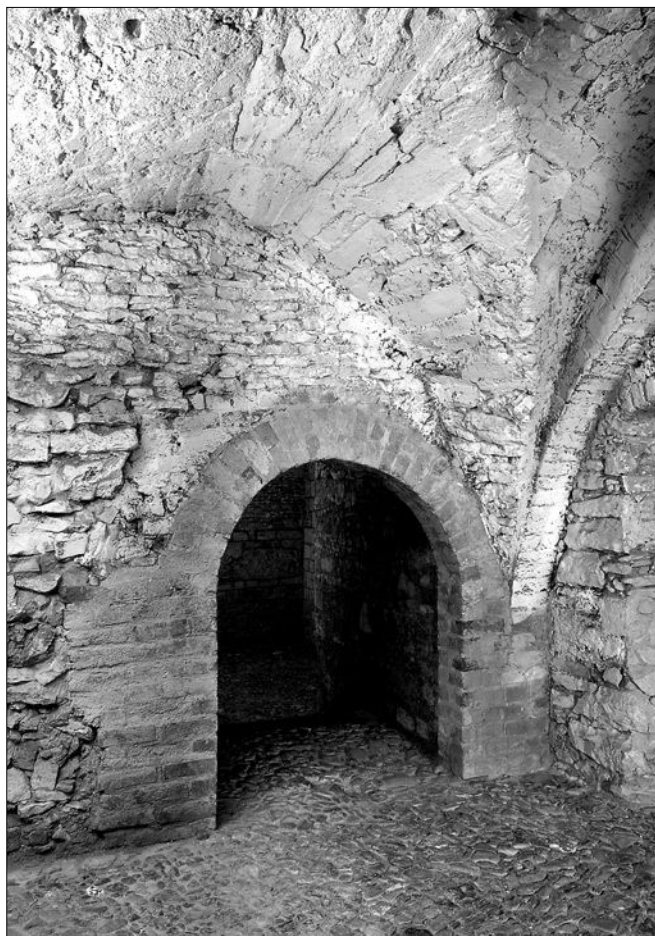

Obr. 11: Dům čp. 606a. Síň jižního přístavku domu „Ad sedem“, sklenutá na střední pilíř. Pohled na původní pilíř a dodatečné přičky. Kolem 1240; přestavby 2. polovina 14. století a mladší (foto J. Vítovský).

hradu, nýbrž s centrem tehdejší románské aglomerace. Pravobřežní osídlení mělo v sedmdesátých letech 12. století jako nová část Prahy už všechny znaky raného města – odpovídající koncentraci obyvatelstva, zvláštní prostory pro cizince, kamenné domy a zhoustlou farní síť. Ani jedna z ostatních částí Prahy takové znaky patrně neměla. Pravobřežní osídlení spojoval s Hradem už také místo staršího mostu připomínaného v roce 1118 nový kamenný most z doby po roce 1158 považovaný za „opus imperialis“. Nedávný nález románského paláce na staveništi Josefských kasáren navíc ukázal, že východní okraj románské pravobřežní aglomerace ležel ve druhé polovině 12. století dál od Hradu než se dosud předpokládalo.⁴⁴⁾ Na základě tohoto nového objevu se i střed románské Prahy posouvá do blízkosti Staroměstského náměstí a míst zvaných v pramenech „medium civitatis“. Místopisné určení „in medio civitatis“ není použito pouze Vincentiem k lokalizaci stolce, ale uvádí se i pro Týn, a to ve shora citovaném prameni týkajícím se patrně tamější druhé stavební etapy s palisádou (týnou). I toto orientační vodítko k určení středu raného města dovoluje alternativní hypotézu, že původní nastolovací kámen stál na prostranství před pozdější románskou kurií „Ad sedem“ u týnského střediska dálkového obchodu. Pozdější zprávy shrnuté v dalších kapitolách naznačují, že se tam před domem „Ad sedem“ nastolovalo ve 13.–15. století. Protože však badatelé spatřovali střed románské Prahy jinde a knížecí kurii na náměstí nepředpokládali, o souvislosti románského domu „Ad sedem“ s nastolovacím kamenem neuvažovali a Vincentiovu zprávu vztáhli automaticky k Pražskému hradu.

44) Srov. P. Juřina, Objev kamenného románského paláce na Novém Městě pražském, in: Forum Urbes Medii Aevi III. Brno 2005, s. 170 až 175. Za prohlídku pozůstatků paláce vděčím Petru Juřinovi ze spol. Archaia.

43) FRB II, s. 412.

Obr. 12: Dům čp. 606a. Průchod ze síně sklenuté na střední pilíř do býv. prostoru boční komory románského kvádříkového domu „Ad sedem“. Kolem 1240 (foto G. Čapková).

Pokud by stanoviště nastolovacího kamene bylo v 9. století v oblasti pozdějšího Týna a románského domu „Ad sedem“ místo na tehdy zakládaném Hradě, mohlo souviset s konáním nastolovacích sněmů na dosud neobydlené pláni terasového výběžku VIIb (pozdějším náměstí). Přemyslovci bývali totiž „podle řádu země“ zdánlivě demokraticky nastolováni shromážděním všech svobodných příslušníků národa – ještě v roce 1092 „od všech kmetů a velmožů“, roku 1107 když „všichni Čechové přísahali“, r. 1125 „za svorného souhlasu všech Čechů“ apod.⁴⁵⁾ Sněmovní pole mohlo být na pravobřežní periferii z bezpečnostních důvodů, jelikož volební sněmy navštěvovalo mnoho desítek tisíc diváků. Že leželo mimo Hrad, potvrzuje Kristiánova legenda z 12. století. Podle ní se totiž za povstání proti Bořivojovi I. nejednotní velmoži dohodli „že vyjdou z metropolitního města totiž Prahy, a že uváží na sněmovním poli, co by měli činiti“ (sněm tam skončil bojem).⁴⁶⁾

Zároveň podle archeologů nemusel být prostor pozdějšího Staroměstského náměstí a Týna na výběžku terasy VIIb zprvu jen tržištěm a střediskem zahraničního obchodu. V případě rané knížecí pevnůstky zjištěné v Týně nelze určit, zda tamější tábořiště sloužilo jednotlivcům anebo zda bylo používáno občas ale masově. Archeologická situace tam připouští dvě interpretační možnosti – stanici zahraničního obchodu i jiné neobjasněné účely.⁴⁷⁾ Na ploše náměstí by pro prioritu jiných účelů než tržních mohl svědčit nízký počet tam nalezených raných artefaktů.⁴⁸⁾ Za daných okolností se můžeme ptát, zda tržiště s týnskou celnicí nevzniklo ze sněmovního pole a pevnůstky

45) J. Žemlička, „Omnes Bohemi“, *Mediaevalia Historica Bohemica* III, 1993, s. 111–133. *Týž* 1997, cit. v pozn. 40, s. 341–346.

46) J. Frolík 2003, o. c. v pozn. 40, s. 50–52.

47) L. Hrdlička 2000, o. c. v pozn. 18, s. 193–193. Z. Dragoun 2002, o. c. v pozn. 39, s. 109–110.

48) Srov. L. Hrdlička 2000, o. c. v pozn. 18, s. 194.

Obr. 13: Dům čp. 606a. Jihovýchodní kout suterénní síně sklenuté na střední pilíř. Stopy dvou stavebních etap. Druhá čtvrtina 13. století (foto J. Vítovský).

určené k jeho ostraze, nebo zda raný Týn nesloužil k výběru cla a zároveň jako zázemí volebních sněmů. Analogické spojení sněmovního pole s celnicí lze pozorovat v Korutanech, kde se dodnes dochovávaly unikátní kamenné stolce i popisy nastolovacích obřadů.

Korutanská analogie

Analogii k pražské situaci lze spatřovat v korutanském nastolování. To se konalo na celkem třech kamenných sedadlech situovaných na dvou různých místech. Korutanské nastolování nemělo stejně jako české žádnou oporu v říšském právu, bylo projevem komplikované právní kultury východního říšského pomezí, obsahovalo selško-demokratické prvky a odbývalo se ve slovanském jazyce (*in windischer rede*). Bývá přičítáno slovansko-korutanským vládcům spjatým s Velkou Moravou a v 8. století svrženým. Zmiňuje se prvně v roce 1161 a ilustrují je jak dochované kamenné stolce tak popis obřadu z roku 1286. První den tam šlo o obřad konaný před kaplí hradu Karnburg (Curtis Carantana, Krnski grad) na „knížecím kameni“ (kněžji kamen, Fürstenstein). Oním „knížecím kamenem“ je římsko-iónský sloupový fragment obrácený bázi vzhůru a opatřený na sedadle gotickým znakem Korutan (dnes v Zemském paláci v Klagenfurtu). Kníže převlečený za sedláka tam zprvu před skutečným sedlákem sedícím na knížecím kameni odříkal slovanský dialog o knížecí vládě a složil slib. Teprve potom byl sám na kámen nastolen. Druhý den přijímal hold, udílel léna a potvrzoval práva, což vše ale činil z jiného kamenného stolce zv. „Herzogstuhl“ – umístěného na pláni Zollfeld u staré obchodní tepny. Tento „Herzogstuhl“ má podobu dvou trůnů obrácených k sobě zády.⁴⁹⁾ V Korutanech šlo tedy po-

49) P. Puntchart, *Herzogseinsetzung und Huldigung in Kärnten*, Leipzig 1899. A. Huber, *Der Kärntner Fürstenstein im Europäischen Vergleich*. Gmünd 1997. H.-D. Kahl, *Solium Ducatus Karinthie*,

Obr. 14: Palác čp. 605. Pohled vstupní chodbou na bývalý vchod z náměstí. Po stranách stopy původního sestupu. Druhá čtvrtina 13. století (foto J. Vítovský).

dobně jako v Praze o nastolování na víc stolců, z nichž jeden stál na volném prostranství u celnice.

Dům „Ad sedem“ jako nastolovací objekt

Románský dům „Ad sedem“ zdůrazněný antepozicí stál nejprve v popředí týnského knížecího území a později v centru románského města. „Uprostřed města“ je v románské epoše zmíněn i původní nastolovací kámen Přemyslovců. Románský dům „Ad sedem“ býval součástí téže kurie jako pozdější rezidence krále Jana, jejíž sochařská výzdoba vykazuje souvislost s Janovým uvedením na trůn. Kulisu panovnických inauguračních důmů tvořil ještě v 15. století, kdy už přes sto let zeměpanským vlastnictvím nebyl. Nazýval se „Ad sedem domini regis“. Dům „Ad sedem“ tedy možná plnil funkci panovnického nastolovacího objektu.

Jak mohl dům „Ad sedem“ při nastolovacích obřadech fungovat, lze do jisté míry odhadnout podle již zmíněného Kosmova líčení Břetislavovy inaugurace v roce 1035. Kosmas vypráví, že odstoupivší Jaromír přijal kandidáta Břetislava a „dovedl ho k panovnickému stolci, a jako se vždy činí při volbě knížete, bylo skrz mříže horní síně (*per superioris aulae cancellis*) shozeno víc než deset tisíc penízků mezi lid, aby se natlačil na knížete sedícího na stolci, nýbrž raději chytal házené penízky“. Poté byl Břetislav třemi aklamacemi představen, pozhánán a potvrzen. Tím se stal hlavou Čechů s výjimkou Vršovců, které Jaromír tehdy odsoudil (proroctvím sv. Vojtěcha).

Obr. 15: Palác čp. 605. Torzo sestupu z východního nádvoří do jižního příčného ramene (dnes v čp. 606). Průhled vnitřním portálem na cihelnou klenbu schodiště. Kolem 1250 (foto J. Vítovský).

Z hlediska předpokládané souvislosti domu „Ad sedem“ s nastolovacím trůnem by mohlo být vodítkem, že v Kosmově době se podobně jako v roce 1035 shazovaly z horní síně knížecího domu penízky. Kosmas, který skládal svou kroniku kolem roku 1120, to výslovně zdůraznil a navíc vyzdvihl i celkovou ustálenost onoho obdarovacího zvyku. Pokud však šlo o zvyk považovaný Kosmou kolem roku 1120 za ustálený, patrně i v roce 1125 Soběslav II. a v roce 1140 Vladislav I. dávali při svých nastoleních shazovat mezi lid penízky „skrz mříže horní síně“. V tom případě se to však za Vladislava nastoleného na kamenný trůn „*in medio civitatis*“ už možná neprovádělo z horní síně Pražského hradu, ale z domu „Ad sedem“. Vzhledem ke zvyku odvádět lid od nastolovaného knížete shazováním penízků z patra knížecího domu si lze dům „Ad sedem“ představit jako slavnostní kulisu stolce a zázemí pro nastolování. Již zmíněný výstup z románského domovního suterénu na veřejné prostranství mohl eventuálně se stolcem souviset.

Kurie „Ad sedem“ jako součást raného městského centra

Ať už se před románským domem „Ad sedem“ v knížecí době nastolovalo nebo ne, nastolování bylo sváteční událostí a všední aktivity kurie byly patrně jiné. Její začlenění v týnské oblasti se podobalo pozici knížecích dvorců při venkovských celnicích a trzích. Takové dvorce k sobě vázaly vojenské, soudní, církevní, hospodářské a administrativní funkce. Týn ovšem venkovské celnice a trhy patrně daleko předstihoval jako nejvýznamnější zdroj importovaného stříbra potřebného k ražbě mince. Protože tehdejší povrchová těžba stříbra v Čechách stačila stěží na platy do zahraničí, kníže byl kromě kořisti odkázán hlavně na stříbro vybrané od cizích kupců v celnicích.⁵⁰⁾

Fragen um Kärntens Fürstenstein und seine Rituale, in: Corinthia I, Bd. 188, 1998, s. 267–272. H. Dopsch, Die Kärntner Pfalzgrafschaft und der Herzogstuhlg, in: Kärntner Landesgeschichte und Archivwissenschaft 84, 2001, s. 105–130. D. Třeštík, 2003, o. c. v pozn. 40, s. 156.

50) J. Kořan, Produkce stříbra v českých zemích v minulosti, in: Hornická Příbram ve vědě a technice, 1971, s. 2–11, 21. R. Nový,

Teprve to mu umožňovalo razit minci a provádět s ní za účelem dalšího zisku směnu a periodickou obnovu (*renovatio monetarum*).⁵¹⁾ Mince se v Praze začala razit v 10. století na Pražském hradě a na Vyšehradě, ale v roce 1094 už „*monetarii opulentissimi*“ (podle odborné terminologie nejzámožnější mincmistři) sídlili „v podhradí Prahy“ a ve „Vyšehradské ulici“.⁵²⁾ Po roce 1135 se odtamtud přesunuli nejspíš do nové románské aglomerace a v ní asi hlavně k Týnu, protože je panovníci nacházeli hlavně mezi hostujícími kupci a z Týna plynulo knížeti stříbro potřebné k mincování. Proto nelze vyloučit, že kurie od počátku plnila i funkce související s knížecí měnou.

Stavební vývoj kolem roku 1200

V první čtvrtině 13. století měla kurie románské kamenné stavby i na obou jižních nárožích. Na jihozápadě pod průčelím paláce čp. 605 zjistil Hrdlička nepřímé stopy zdi románského domu (pokud nešlo o zděné ohrazení).⁵³⁾ Zjištěny byly už v hloubce kolem 190,2 m n. m., což zhruba odpovídá době kolem roku 1200. Na jihovýchodě, v objektu čp. 628 zbořeném v roce 1898, zdokumentoval K. Fiala zahlučený románský dům s podlahou okolo 188 m n. m. (asi 4,5 m pod novodobým terénem). Tento dům byl průčelím orientovaný na kostel P. Marie. Jeho západní zeď tvořila východní stranu soutky ke kostelu. Dům obsahoval kvádřikovou místnost s osmibokým středním sloupem s patkou a hlavicí. Z hlavice běžely půlkruhové pasy na pilastry v osách stěn. Zastropení celé místnosti však místo obvyklých čtyř klenebních polí tvořila jen jedna velká křížová plocha klenba. Od románského týnského kostelíka se do domu sestupovalo asi šijí ústící do vchodu zdokumentovaného nikou v západní ose jižní zdi. Vstup byl podle Fialy 0,8 m nad podlahou. Proti vchodu se půlkruhovým neokoseným portálem, zdokumentovaným na téže kótě v severní zdi, vystupovalo z domu ve starší době asi na dvůr, ale od druhé čtvrtiny 13. století do nových zahlučených místností. Románské jádro domu bývá datováno do první čtvrtiny 13. století.⁵⁴⁾ Zda byly i na obou severních nárožích kurie už tehdy kamenné domy, nelze bez hloubkového průzkumu určit.

III. KURIE V LETECH 1230–1253 (URBANIZACE PRAHY, STAVEBNÍ ČINNOST V DOMECH ČP. 605, 606, 607, 628 A 629, EBERLINOVA MINCOVNA A SOUBOR SOCH NA PAMĚT VÁCLAVA I.)

Urbanizace za Václava I.

Za vlády Václava I. byla uskutečněna raně gotická urbanizace Starého Města pražského. Její součástí byla přestavba kurie. V kurii došlo už kolem roku 1230 k intenzivní stavební činnosti. Ta se ale zároveň jen v menší míře dotkla postranních urbanistických jednotek vedle kurie. Přesto celá východní strana náměstí vytvořila už na sklonku doby Václava I. velký víceúčelový komplex s přidruženými areály zemské mincovny a dvorce vyšehradských prelátů zastávajících funkce královských kaplanů v čele s královým kancléřem. Na pražské raně gotické urbanizaci se ve druhé a třetí čtvrtině 13. století podílel dvořan Eberlin (Eberhard). Ten byl patrně nejvýznamnějším královským lokátorem a brzy se stal také zemským mincmistrem. Lze mu přičíst snad už ohrazení Starého Města kolem roku 1235. Prameny je doloženo, že za Václava I. založil společně s dalšími mincmistry „Nové Město“ u sv. Havla. Snad se zasloužil i o změnu levobřežního podhradí v další „Nové Město“, ohrazené v roce 1257. Organizoval patrně i lokace královských měst mimo Prahu. Eberlin žil ještě v roce 1275. Teprve v roce 1285 se o něm hovoří v minulém čase.⁵⁵⁾ Spolupracovali s ním mincmistři Jindřich zv. „Avis“ (Vogel),

dále Jindřich Kruciburger a Vlach Alram usedlý v Brně. Z nich Kruciburger a Alram přišli do Čech asi přes mincovnu v hornoslezském Kludzborku (Kreuzburg).⁵⁶⁾ Eberlin byl snad vlásko-německého původu.⁵⁷⁾

Rozmístění románských a raně gotických suterénů domů čp. 605, 606a, 606b, 607, 628 a 629 svědčí, že v době Václava I. bylo už skoro celé nádvoří kurie obklopeno kamennými stávami. Stavělo se převážně z lomového kamene. Jelikož v novější odborné literatuře jsou za románské považovány jen stavby kvádřikové, stavby z lomového zdiva z druhé čtvrtiny 13. století tu označují jako raně gotické, i když nepozbyly všechny románské slohové znaky. V kurii vznikly kromě jednotlivých stavení na městištích čp. 606a, 607 a 628 hlavně dva dlouhé trakty. Šlo jednak o obytné jižní křídlo čp. 605 a 629, jednak o dům čp. 606b, v němž byla podle pozdějšího názvu „Ad antiquum cambium“ směnárna. Urbanizaci náměstí dovršil Václav I. kolem roku 1240 založením tamější zemské mincovny.

Osobnost Václava I. byla tak významná, že jí v centru Starého Města připomínalo také monumentální sochařské dílo. Tím byly kamenné sochy objednané snad ještě Václavem, ale dokončené až v říjnu 1254 (rok po Václavově smrti). Zprávu o jejich dokončení uchovával středověký příspěvek v kronice druhého Kosmova pokračovatele (*eo-dem anno... consumatum est opus imaginum quarundam lapidearum, quae erectae sunt in foro civitatis Pragensis ob recordationem et memoriam perpetuam Wenceslai regis Boemiae*).⁵⁸⁾ Protože kurie byla tehdy v přestavbě, byla patrně zeměpanská a románské sochařské práce zdobily většinou fasády, uvedené obrazy Václava I. se nejspíš nacházely na jejím průčelí.

Ve čtyřicátých letech začali být aktivní vedle Václava I. i jeho synové. Když v roce 1247 zemřel starší Vladislav, mladší Otakar se dal zvolit panovníkem a na Václava I. zaútočil jako protikrál (1248–1249). Po ukončení bojů mírovou dohodou Otakar působil jako moravský markrabě (1249–1253). Tyto události se kurie pravděpodobně dotkly. Tehdejší poboření kurie a požár zjištěný na dně svrchního archeologického souvrství lze patrně spojit s již citovanou zprávou, že po svržení Václava I. se stolce v roce 1248, bylo ve městě „spáleno mnoho domů“. O rok později Václav I. město pracně dobýval zpět. Při těchto událostech se možná cíleně útočilo na královský dům. Mohlo by tomu odpovídat téměř úplné srovnání tehdy zánovního raně gotického paláce čp. 605 se zemí.

Jižní palácové křídlo čp. 605 a 629

Už raně gotické jižní křídlo kurie sloužilo zřejmě jako rezidence s rytířským palácem čp. 605 v čele. Naznačuje to torzálně dochovaný spodek zbouraného raně gotického palácového průčelí s otvorem, který patrně umožňoval vjet koňmo do přední suterénní místnosti. Průčelí vzniklo ve třicátých letech 13. století po zboření románské stavby vystopované v čele domu čp. 605 L. Hrdličkou. Dobu „post quem“ indikuje u torzálního raně gotického paláce stavební technika z lomového zdiva. Dobu „ante quem“ představuje jeho zboření ještě na začátku urbanizace (v době kdy se tvořilo rozhraní dvou hlavních archeologických souvrství). S datováním raně gotického palácového

Organizace a vývoj českého mincovnictví v 13. století, Sborník archivních prací 24, 1974, s. 366–425.

51) J. Žemlička 1997, o. c. v pozn. 40, s. 161–163, 169.

52) V. V. Tomek, Dějepis města Prahy I, 1855, s. 19, pozn. 65. K pojmu „monetarii“ viz E. Nohejlová-Prátová, Základy numismatiky, Praha 1986, s. 119–120. J. Žemlička 1997, o. c. v pozn. 40, s. 213.

53) L. Hrdlička 2000, o. c. v pozn. 18, s. 200, 205.

54) K. Fiala 1931, o. c. v pozn. 7, s. 96–98. J. Škabradla 2002, o. c. v pozn. 38, s. 290–292.

55) V. Lukáš, Počátky úřadu nejvyššího mincmistra království českého, in: Numismatický sborník VI, 1960, s. 169–205. F. Hoffmann, Mincmistr Eberhard, Pražský sborník historický XII, 1980, s. 70 až 82. R. Nový, Český mincmistr Eberhard, in: Z pomocných věd historických 5, Praha 1984, s. 135–138 (jím navržené rozlišení mincmistrů Eberharda a Eberlina nesdílím – podle analogií jde o dvě formy jednoho jména).

56) Identitu rodu Avis a Vogel rozpoznal J. Pilnáček, Staromoravští rodové. Vídeň 1930, s. 375. Ke kludzborskému původu J. Kruciburgera a Alrama srov. tam ražené mince s opisem „CRVCIBURG“ a piastovským a českým znakem. Viz M. Gumowski, Moneta na Slasku do konca XIV. wieku, Krakow 1935, s. 111. Reálné mincovně dávám přednost před množstvím dosud navrhovaných lokalit bez mincovny.

57) Ve Vratislavi je 1263 doložen Vlach Eberlin (J. Ptašník, Kultura wloska wieków średnich w Polsce. Warszawa 1959, s. 17). Vratislavská „platea Gallica“ byla v dosahu Čech a tamější kníže Jindřich III. byl synovec Václava I.

58) FRB II, s. 292, pozn. 3.

Obr. 16: Palác čp. 605. Portál v přičce mezi jižním příčným ramenem a jižním křídlem suterénu (dodatečně spuštěný níž). Portál kolem 1240, spodní část stěny kolem 1500 (foto J. Vítovský).

Obr. 17: Bývalá směnárna čp. 606b. Síň na jihozápadě suterénu. Vlevo vstup z bočního vestibulu, vpravo zadní vstup. Kolem 1230 (foto J. Vítovský).

torza do třicátých let koresponduje i požářiště a dvě podezdívky mezi ním a základy paláce „Ad campanam“.⁵⁹⁾

Dochovaný raně gotický suterén jižního křídla o šesti místnostech ražených za sebou sahá od průčelí paláce čp. 605 až do poloviny domu čp. 629. Všechny místnosti suterénu jižního křídla byly v době vzniku zapuštěné do terénu, ale ještě ne úplně na způsob sklepů. Mezi pátou a šestou místností je dvojitá zeď, která přední část jižního křídla zřetelně ohraničuje vůči zadním domům čp. 629 a 628.

⁵⁹⁾ Viz L. Hrdlička 2000, o. c. v pozn. 18, s. 200, 205–209.

Ty tvořily nějakou zvláštní zónu kurie, možná prostor vyhrazený ženám (zdvojením hraniční zdi je zřetelně ohraničena i směnárna čp. 606b a předpokládaná mincovna čp. 607). Terén před palácem čp. 605 ležel kolem roku 1240 zhruba 190,5 m n. m. Líc raně gotického palácového průčelí, které bylo kolem roku 1250 do úrovně tehdejšího terénu ubouráno, byl směrem z náměstí prozkoumán výkopem L. Hrdličky do hloubky 188,4 m n. m. a tam pokračoval ještě níž. Západní stěna první sklepní místnosti dnešního paláce čp. 605 je za dané nadmořské výšky rubovou stranou téhož raně gotického průčelí.

Na jižním okraji uvedené západní stěny první suterénní místnosti (obr. 8) se dochoval zmíněný vjezd. Dnes je zazděný a jeho horní část je přefatá druhotnou klenbou z doby po roce 1310. Zazděný vjezd je 2 m široký a přes 3 m vysoký. Jeho práh je v úrovni okolo 189,2 m n. m. Když se kolem roku 1240 do první místnosti suterénu vjíždělo, výškový rozdíl mezi náměstím a vjezdem činil zhruba 1,4 m. K podlaze v té době zbýval asi 1 m. Dnešní podlaha první suterénní místnosti je totiž podobně jako nyníější klenba přibližně o 1 m níž než původní. Původní podlaha byla výš – v úrovni okolo 188,2 m n. m. Výšku původní podlahy potvrzují dva zazděné průchody, o nichž v uvedené místnosti svědčí vylehčovací oblouky umístěné proti sobě na severních stranách západní a východní zdi. Západní průchod, který kolem roku 1240 vedl v hloubce asi 2,4 m pod náměstí, nemohl ústít jinam než do chodby ražené podloží, protože při archeologickém průzkumu nebyl před průchodem zjištěn žádný sklep ani šachta. Šlo snad o únikový východ. Průchodem v protější východní zdi první místnosti se vcházelo do druhé místnosti o stejné úrovni podlahy. Když však byla druhá místnost po založení jižního příčného ramene ve druhé čtvrtině 13. století tomuto rameni přizpůsobena, uvedený průchod byl zazděn a přefat severní zdi situovanou předtím jinde. Místnost pak byla i s přidruženým úsekem příčného ramene prohlubována. Kolem roku 1500 činilo prohloubení sklepa asi 1,7

m, což si vyžádalo odpovídající podezdívku provedenou ze značkových kvádrů. Při té příležitosti byl i raně gotický portál mezi příčným ramenem a jižním křídlem spuštěn níž (obr. 16).

Čtyři následující suterénní místnosti jižního křídla (třetí až šestá) mají dnes podle portálů podlahu ve stejné výšce jako kolem roku 1240. Dodnes leží v původní úrovni okolo 188,6 m n. m. – tedy asi o 0,5 m výš než místnosti vpředu. V době vzniku byly jen napůl zahlobené. Klenba čtvrté místnosti odpovídá asi ještě třicátým létům 13. století. Má dvě křížové klenby bez žeber, oddělené půlkruhovým pasem (obr. 9). Její pokročilejší obdobou je klenba románského kvád-

říkového domu čp. 607. Třicátým létům asi odpovídají i valené klenby páté a šesté místnosti. Mezi čtvrtou a pátou místností se z první etapy dochoval fragment masivního neokoseného hrotitého portálku pocházejícího asi také ze třicátých let (dnes doplněného). Do čtvrté suterénní místnosti jižního křídla se vstupovalo ze severu předsínkou (obr. 10). Východní půlkruhový portál předsínky vyzděný z cihel formátu $8 \times 13 \times 27$ cm patří k detailům z doby kolem roku 1240 (které reprezentuje hlavně síň sklenutá na střední pilíř v přístavku čp. 606a). Okosený hrotitý portálek mezi třetí a čtvrtou místností pochází asi z poloviny století.

Jižní přístavek domu čp. 606a „Ad sedem“ – síň sklenutá na střední pilíř

Na jižním boku předsunutého kvádříkového domu čp. 606a „Ad sedem“ vznikl kolem roku 1240 přístavek. Jeho síň zděná z lomového zdiva a sklenutá na střední pilíř rozšířila boční komoru kvádříkového domu, když uvedená komora přestala dostačovat. Síň má půdorys lichoběžníka. Její hranolový střední pilíř bez hlavice se vyznačuje okosením ukončeným obloučkem a ústupky (obr. 11). Z pilíře vybíhají k osám stěn půlkruhové pasy, které vymezují čtyři klenební pole. Pasy jsou vyklenuté z cihel formátu $8 \times 13 \times 27$ cm. Vyboulená malta spár je místy hřebínkovitě utažená. Klenby jsou křížové bez žeber. Půlkruhový cihelný průchod (obr. 12), zděný stejnou technikou jako pasy, vedl ze síně do již zmíněné komory kvádříkového jádra. Týž průchod také určuje původní výšku podlahy okolo 187,9 m n. m. V jihovýchodním koutě síně je patrná starší fáze – ubourané zdivo a spára (obr. 13). Ve druhé polovině 14. století byly do síně vloženy příčky se sedlovými portálky a v 18. století podezdívky paláce Kinských. V. Mencl poukázal na to, že formát cihel a vzhled spár odpovídá první etapě výstavby kláštera na Františku, který založila sestra Václava I. Anežka před rokem 1234. Síň datoval do sklonku třicátých let.⁶⁰⁾

Vstupní chodba na severní straně městiště čp. 605

Do kurie se ve druhé čtvrtině 13. století vstupovalo pěšky vchodem na severní straně čela městiště čp. 605 (obr. 14). Z náměstí převyšeno zhruba o 1 m musela vést tehdy do vchodu patrně šíje. Z vchodu se dochovala část zdiva jižní strany a prahu ve výšce asi 189,5 m n. m. Severní strana zděná na rozdíl od jižní cihlami formátu $8 \times 13 \times 27$ cm, je celá dodatečná. Nelze vyloučit, že vchod byl zúžen při stavbě jižního přístavku domu čp. 606a. Za vchodem následuje valeně klenutá klesající chodba. Sklon její podlahy i klenby je dodatečně korigován. Za vchodem původně následoval prudký sestup asi o 1,5 m, který je indikován soklem sestupujícím po jižní stěně chodby. Stejně klesající jizvu vidíme i na severní stěně. V ní je o něco dál dvojice střešovitých odkládacích nik. Chodba ústí hrotitým okoseným portálkem v úrovni kolem 188 m n. m. do bývalého příčného ramene. Vstup vznikl ve dvou fázích – asi kolem roku 1230 a kolem poloviny století.

Jižní příčné rameno

Suterén jižního příčného ramene vznikl asi kolem roku 1240 a dochoval se torzálně. I on patřil v kurii ke stavební fázi ovlivněné první etapou Anežského kláštera ze třicátých let. Svědčí o tom výskyt

Obr. 18: Bývalá směnárna čp. 606b. Západní stěna vestibulu, se zazděným vstupem z náměstí (rub severní poloviny spodku domovního průčelí). Kolem 1230 (foto G. Čapková).

cihel formátu $8 \times 13 \times 27$ cm, a také série tři půlkruhových okosených portálů o výšce okolo 2 m a šířce zhruba 1,45 m. Ty mají v Anežském klášteře svůj vzor ve stejném portálu tribuny sester v severní stěně kostela sv. Františka z třicátých až čtyřicátých let.⁶¹⁾

Jedním z oněch tří stejných portálů se v kurii procházelo ze vstupního schodiště v severovýchodním nároží jižního příčného ramene do příslušné části suterénu. Torzálně dochované schodiště bylo přístupné nyní zazděným vstupním otvorem přímo z východního nádvoří. Nádvoří leželo kolem roku 1250 v úrovni asi 190 m n. m. Schodiště, sestupně zaklenuté oblouky z cihel již zmiňovaného formátu $8 \times 13 \times 27$ cm, ústí v úrovni okolo 189 m n. m. do portálu, který je umístěn šikmo v severovýchodním koutě severní místnosti ramene (obr. 15). Od portálu k podlaze zbývalo zhruba 0,9 m. V jižní zdi téže místnosti se v úrovni asi 188,1 m n. m. dochoval druhý a ve zdi mezi příčným ramenem a jižním křídlem třetí stejný portál (obr. 16). (Tento třetí portál je ale spuštěný při pozdně gotickém prohloubení sklepa o 1,7 m níž než původně). Severní místnost příčného ramene byla zaklenuta valenou klenbou, jejíž fragmentární čelo je vidět mladším otvorem v severovýchodním koutě sousední jižní místnosti.

Směnárna čp. 606b

Směnárny sloužily ke stahování hodnotného oběživa z trhu a k jeho výměně za jednotnou královskou minci. Začlenění směnárny do kurie nepřekvapuje, protože směnárny se staly za Václava I. a Otakara II. významným zdrojem panovníkových příjmů. Otakar měl v prvních letech vlády ze snižování obsahu stříbra v brakteátech takový zdroj zisku, že před bitvou u Kressenbrunnu trýzněn svědomím sliboval Bohu „zlepšit svůj život a zřízení svých zemí v minci“.⁶²⁾

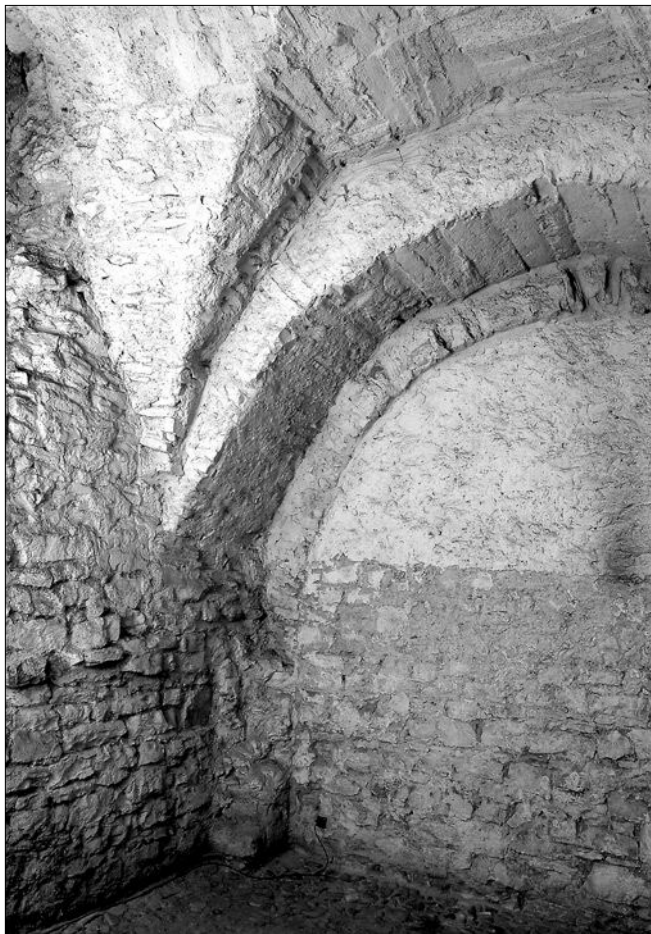
Suterén objektu čp. 606b, v němž bývala podle názvu „Ad antiquum cambium“⁶³⁾ směnárna, má dnes pět místností z druhé čtvrt-

61) K jeho umístění viz H. Soukupová, Anežský klášter v Praze. Praha 1989, obr. 27 a 354.

62) Pokračovatelé ..., o. c. v pozn. 22, s. 125.

63) Fungovala do začátku 14. století. R. 1332 byl objekt už prodán jako obyčejný dům Bohuslavovi Glasovi (viz pozn. 10). Dále viz V. V. Tomek 1866, o. c. v pozn. 10, s. 22, čp. 606b: r. 1386 „quondam Bohuslai“, a r. 1409 „ad antiquum cambium“. K nové směnárně a mincovně viz V. V. Tomek, Základy starého místopisu pražského III – V. Praha 1872, s. 198, čp. 551, r. 1400: „ad novum cambium“.

60) V. Mencl 1959, o. c. v pozn. 37, s. 27–28.

Obr. 19: Bývalá směnárna čp. 606b. Fragment příčky mezi druhou a třetí suterénní místností za vestibulem. Zbytky příčky, výběh křížové klenby a čelo valené klenby kolem 1230; přička v pozadí mladší (foto J. Vítovský).

tiny 13. století. Vpředu jde o hlavní síň přistavěnou k severnímu boku domu „Ad sedem“ a o vestibul na její severní straně. Dále jde o dvě místnosti na východ od vestibulu, řazené za sebou, a o severní příčné rameno. Všechny jmenované prostory byly v době vzniku z větší části zapuštěné pod terén, jehož úroveň byla v době stavby okolo 190,7 m n. m. Podlaha určená původními portály leží vpředu v hlavní síni asi 187,1 m n. m. a v čele vestibulu 186,6 m n. m. Od vestibulu do příčného ramene klesá zhruba o 0,5 m. Hlavní síň s valenou klenbou (obr. 17) a její boční vestibul s křížovou bezžebrovou klenbou (obr. 18) vznikly společně. V obou jsou poblíž vstupů střešovitě odkládací niky. Do síně se vcházelo zezadu malým půlkruhovým portálem dochovaným ve východní zdi v úrovni 188,1 m n. m. Původně do něj ústila asi šíje ze dvora, dnes však do něj ústí schodištní komora s vysoko umístěným lomeným okoseným nástupním portálem po straně.

Vestibul je se síní propojen velkým masivním půlkruhovým neokoseným portálem. Do vestibulu se sestupovalo z náměstí, a to malým půlkruhovým portálem s prahem v úrovni zhruba 187,8 m n. m. (obr. 18). Pokud dům vznikl kolem roku 1240, vstupní šíje tady překonávala výškový rozdíl skoro 3 m a další 1 m zbýval k podlaze. Z vestibulu do zadních místností vede masivní neokosený portálek vejčitého tvaru. Tento vejčitý portálek se podobá ostění hrobní niky Vladislava Jindřicha v klášteře Velehrad († 1222).⁶⁴ Ostění obou masivních portálů, půlkruhového do síně i vejčitého, jsou podložena až 8 cm tlustými dřevy, která by si zasloužila pokus o dendrochronologickou dataci.

Místnost na východ od vestibulu má stejně jako vestibul křížovou klenbu bez žebor. Již ve středověku byla ale probouráním západní

Obr. 20: Bývalá směnárna čp. 606b. Portálek s drápkem mezi třetí suterénní místností a suterénem severního příčného ramene. Třicátá léta 13. století (foto J. Vítovský).

příčné zdi sloučena s třetí místností – z původní příčky tu zbyl jen oblouk podpírající odpovídající příčku nad ní. Později byla obnovena o kus dál (obr. 19). Třetí místnost má valenou klenbu a končí půlkruhovým portálem, kterým se do ní vstupovalo z příčného ramene. Portálek má okosení ukončené kulovitým drápkem, který má analogie kolem roku 1230 (portál v Želkovicích, okno v Kostomlatech p. Milešovkou).⁶⁵ Tím je přibližně datován (obr. 20).

Severní příčné rameno je rozděleno příčkou na dva úseky. Severní úsek je nepřístupný. Jižní má valenou klenbu s dodatečnými pasy. Příčka je přistavěna kolmo k severní trnoži portálku s drápkem. Tento portálek je vodítkem i pro dataci ramene. Podle nadmořské výšky prahu byl průchodem mezi suterénními místnostmi spíše než vchodem do šíje. Vstupům do prostoru ramene odpovídají dva zazděné cihelné otvory s půlkruhovým zaklenutím, situované asi 2 m vysoko ve východní zdi. Jsou patrné na její vnější straně (obr. 21). Oba půlkruhové cihelné vchody ústily do příčného ramene z poslední místnosti na východě, vzniklé patrně ještě ve druhé čtvrtině 13. století a zahloubené asi 2 m pod úroveň terénu (do dnešní úrovně byla podle odkládacích nik prohloubena druhotně). První z uvedených půlkruhových vstupů, zděný z cihel 8 × 13 × 27 cm užívaných kolem roku 1240, se nachází v úrovni 188 m n. m. Severní byl o několik dm výš a v příčném rameni ústil do odříznutého severního úseku. Také přízemí dnešního paláce Kinských obsahuje v prostoru bývalého stavení čp. 606b některé místnosti náležející době Václava I. Kromě svislých zdí jde asi především o místnost nad vestibulem a komoru za ní. Obě jsou zaklenuté stejně jako suterénní místnosti pod nimi křížovými klenbami bez žebor. Také severní část bývalého příčného ramene má v přízemí dodnes podobnou valenou klenbu jako suterén pod ní. O krajní místnosti na východě byla již zmínka.

64) Viz J. Kuthan, *Česká architektura v době posledních Přemyslovců*. Praha 1994, s. 435 a vyobr. na s. 437.

65) Za upozornění na analogie vděčím H. Soukupové.

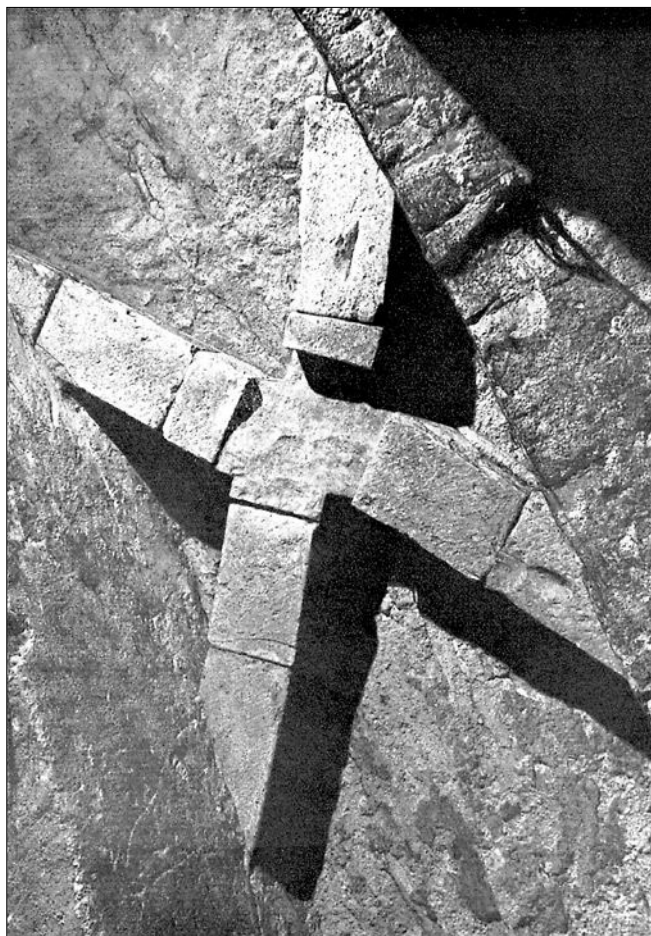
Obr. 21: Bývalá směnárna čp. 606b. Zazděné cihelné vstupy ve východní zdi severního příčného ramene. Pohled od východu. Kolem 1250 (foto J. Vitovský).

Domem čp. 606b se kdysi zabýval V. Mencl.⁶⁶⁾ Jeho přední část datoval do sklonku třicátých let 13. století. Upozornil na absenci průjezdu, pokročilost hloubkové dispozice a přímý vstup z náměstí. Příčné rameno považoval za mladší, protože nezaznamenal dráčky tamějšího portálku a zadní cihelné průchody. V zadním portálku síně v přední části domu spatřoval nedopatřením okno. U objektu čp. 606b „ad antiquum cambium“ je pozoruhodná jeho velká rozloha a vchod z náměstí, který možná odpovídal veřejnému vstupu do směnárnny.

Dům čp. 629 a dostavba východního křídla čp. 628

V době Václava I. vznikl také dům s ranou žebrovou klenbou na severovýchodní straně městiště čp. 629. Společně s již popsaným zbořeným románským domem čp. 628 na jihovýchodním nároží kurie se nacházel v poloze zasunutě za stavební linii jižního křídla. Mezi oběma domy čp. 629 a 628 zároveň vedla soutka k románskému kostelu. Oba uvedené domy byly orientované průčelími na kostel a oba byly zcela zahloubené. Suterén domu čp. 629 se zčásti dochoval a je slohově pokročilejší než románský dům čp. 628. Má hloubkovou dispozici a je z lomového zdiva. Uvnitř má obdélnou místnost zaklenutou dvěma poli křížové klenby s fragmentárně dochovanými masivními hranolovými žebry bez svorníků (obr. 22). V literatuře je podle podobných klenb v suterénu staré části kláštera sv. Jakuba kladen do třicátých let 13. století.⁶⁷⁾

Také na východní a severní straně románského jádra objektu čp. 628 se v době Václava I. stavělo. Románský dům čp. 628⁶⁸⁾ byl pod-

Obr. 22: Dům čp. 629. Fragment klenby s hranolovými žebry v severozápadní suterénní síni. Třicátá léta 13. století (reprofoto G. Čapková).

le Fialovy dokumentace (obr. 23) prodloužen k severu na víc než dvojnásobek. Zároveň byl na východě rozšířen sálem o rozměrech asi 5,5 × 20 m. Sál byl zaklenutý valenou klenbou na kamenných pasech s římsami. Směrem od Týna byl přístupný jihovýchodní vstupní nikou zdokumentovanou K. Fialou. Na protější straně se ze sálu vystupovalo dozadu a do strany dvěma půlkruhovými portálky umístěnými v severní zdi a v severovýchodním nároží. I u těchto vstupů musely být asi šije. Sál byl v době vzniku polozapuštěný do terénu. Podlaha ležela pravděpodobně kolem 187 m n. m. Do románského jádra se z uvedeného sálu vystupovalo okoseným půlkruhovým portálkem, který se podobá typizovaným portálům v jižním příčném rameni. Jak sál tak s ním související střední díl domu čp. 628 vznikl podle portálků a klenb asi před polovinou 13. století. Severní část objektu čp. 628, která měla lomené klenby a s protilehlým románským jádrem tvořila jakousi dvoupólovou dispozici východního křídla kurie, byla zaklenuta asi ve třetí čtvrtině 13. století.

Přestavba domu „Ad sedem“ na věžový objekt

Původní románský dům „Ad sedem“ byl podle J. Škabradu dvoupodlažní. Je však třeba se ptát, zda ve 13. století nebyl zvýšen a ozdoben sochami. Veduta Egidia Sadeleru z roku 1606,⁶⁹⁾ podobně jako její mladší replika,⁷⁰⁾ zobrazuje uvedený dům s triumfálním obloukem v přízemí a dvoupodlažní nástavbou členěnou nepravidelnými detaily. Ty vypadají spíš jako sochy než okna (obr. 7, 23). Ačkoli veduta není v detailech správná, celkem dobře vystihuje hlavní rysy jednotlivých budov. V případě domu čp. 606 je zřejmě přinejmenším to, že nad jeho románským kvádřikovým jádrem dodatečně vzniklo věžové průčelí slavnostního charakteru. Vzhledem k výšce zřejmě nepo-

66) V. Mencl 1959, o. c. v pozn. 37, s. 28–29.

67) F. Kašíčka, Dům „U elefanta“ v Praze, Památková péče 23, 1963, s. 52–56.

68) K. Fiala, 1931, o. c. v pozn. 7.

69) Archiv hl. m. Prahy, inv. č. 26.

70) Muzeum hl. m. Prahy, inv. č. 18169.

Obr. 23: Budova čp. 606 a palác čp. 605 v roce 1606. Detail repliky Sadelerova prospektu v Muzeu hl. m. Prahy (reprofoto J. Vrabec).

cházelo z 12. století. Na druhé straně si lze však stěží představit, že by bylo vybudováno až obyčejnými vlastníky ze 14.–16. století. Pokud k průčelí patřily již zmíněné sochy vytvořené na památku Václava I. v roce 1254, vzniklo by jako dominanta Václavovy a Otakarovy raně gotické přestavby a manifestovalo by královský majestát. Věžová nástavba domu zanikla asi v letech 1606–1729. Na plánu J. Veselého z roku 1729⁷¹⁾ (obr. 27) má už dům jen portikus.

Pokud byl románský dům „Ad sedem“ na sklonku raně gotické přestavby zvýšen a v roce 1254 ozdoben za Otakarovy účasti sochami na památku Václava I., lze připustit, že ovlivnil dvě další věžové panovnické stavby, a to z doby poklasické gotiky. Jedna z nich vznikla přímo v kurii a druhé v knížecí Opavě. V prvním případě jde o palác čp. 605 „Ad campanam“ z doby po roce 1310. Ten je rovněž věžovou stavbou a sochy z jeho průčelí souvisely s tradicí majestátních královských zobrazení, neboť představovaly Janův inaugurační soud.⁷²⁾ Podle dosud nepovšimnuté formulářové zprávy se k tradici slavnostních ozdobných věží stavěných uprostřed knížecích měst přihlásil před svým nastolením v roce 1318 také opavský kníže Mikuláš (Otakarův levoboček). Když bylo Mikulášovi přislíbeno vrácení Opavska, tzn. před Mikulášovým nastolením, psali opavští zastupitelé do jiného města a žádali, aby k nim přispěchal kameník. Důvodem bylo, že hodlali na Mikulášovo přání uprostřed Opavy postavit štíhlou a umělecky pojatou věž se sochařskou výzdobou (*turrim unam subtilem et artificiosam sicut forsitan didicistis in medio civitatis nostre de lapidibus quadris et sculptis erigere si domino placet firmiter intendimus...*).⁷³⁾

Předpokládaná mincovna čp. 607

Dům čp. 607 na severozápadním nároží kurie pokládám za zemskou mincovnu založenou na náměstí kolem roku 1240 a zrušenou v roce 1300. Z domu se dochoval hlavně suterén s klenutou síní (obr. 24) a průjezdem na jejím severním boku. Původní podlaha si-

ně ležela okolo 188,2 m n. m. Do síně se vstupovalo zezadu dnes zazděnou vstupní nikou s prahem v úrovni asi 188,4 m n. m. Kolem roku 1250 ležel terén před domem asi 190,2 m n. m. Nádvoří se nacházelo asi 0,2 m níž. Zhloubení síně tedy činilo asi 1,8 m. Síně má stěny z kvádrů a je zaklenutá dvěma křížovými klenbami bez žebér, oddělenými půlkruhovým pasem. Klenební čela kolmá na osu síně jsou půlkruhová, ale postranní se lomí. Klenební kápě stoupají. Do náměstí vedl osově umístěný otvor považovaný v literatuře za okno. Podle částečně dochovaných špalet byl široký 2,3 m a měl práh okolo 190,1 m n. m. Od prahu ke klenbě je asi 1,7 m.

Síně se zabýval V. Mencl a J. Škabrada.⁷⁴⁾ Podle spojení románských stavebních zvyklostí s gotickými inovacemi bývá řazena do doby kolem roku 1240. Mencl považoval síně a průjezd za jeden celek vzniklý na konci třicátých let anebo dříve. Škabrada upozornil na to, že síně je zděná z kvádrů a publikoval ji jako samostatný dům z druhé čtvrtiny 13. století. Otvor vpředu považuje za větrací okno – zvláštní je ale jeho víc než dvoumetrová šířka a úroveň parapetu shodná s úrovní terénu kolem roku 1250. Jde tu tedy o široký otvor, segmentově ohraničený klenbou síně, který za daných výškových poměrů ustil na raně gotický terén. Pokud nejde o pozůstatek vjezdu, sníženého klenbou až dodatečně, není jasné k čemu otvor sloužil. Na pozdější terénní úrovni, vzniklé po požáru v roce 1291, měl dům podle Sadelerovy rytiny v čele zamřížovaný vjezd. Tehdejší průčelí už ale stálo podle rytiny na přední stavební čáře a nikoli na místě původního kvádrového domu s údajným oknem.

Klenutý průjezd v suterénu severní části domu čp. 607 (obr. 25) rozpoznal Mencl.⁷⁵⁾ Považoval ho hypoteticky za jeden z nejstarších v Praze. Přední část průjezdu je dnes odříznutá příčkou otevřenou dvěma průchody. Z nich jižní je pod omítkou zaklenutý linearisticky vykrojenými cihelnými tvarovkami používanými v centru Prahy hromadně hlavně ve druhé čtvrtině 14. století. V přední stěně průjezdu je patrná vpadlina indikující úsporně zazděný vjezd. Průjezd má částečně dochovanou raně gotickou valenou klenbu a v severní zdi u dnešní podlahy střešovitou odkládací niku. Zdá se, že průjezdový typ domu tady korespondoval s hospodářskou funkcí předpokládané mincovny činné ve druhé polovině 13. století. Tě odpovídá i odříznutí areálu s domem čp. 607 od kurie již zmíněnou zdi z doby kolem roku 1250. Z jejich základů odkrytých vyzadu na jižní straně dvora a silných 1 m (obr. 26) se L. Hrdličkovi podařilo zachytit úsek dlouhý téměř 10 m.⁷⁶⁾

Prameny k pražské zemské mincovně a jejímu prengádu „in foro civitatis Pragensis“

Přemyslovská zemská mincovna na pražském náměstí je doložena panovnickými listinami. Listiny týkající se pražské zemské mincovny se sice dochovaly jen ve formulářových opisech, není ale důvod k pochybnostem o hodnověrnosti jejich obsahu, protože příslušné formuláře mezi sebou korespondují a zapadají do reálného historického kontextu. Pražská zemská mincovna byla založena po zavedení brakteátů kontraktem „Locatio monetarum regni Bohemiae“ uzavřeným kolem roku 1240 mezi Václavem I. a mincmistrem Eberlinem.⁷⁷⁾ Slovo „moneta“ se ve středověku používalo pro minci i pro mincovnu.⁷⁸⁾ Podle smlouvy král svěřil Eberlinovi na jeden rok mincovnu společně s dvěma rychtami, a to za 14 tisíc hřiven stříbra. Tuto částku měl Eberlin Václavovi splatit v brakteátech, koních, zbroji, potravinách a službách ozbrojené družiny. Hodnověrnost smlouvy potvrdil K. Castellin a I. Pánek numismatickým rozбором českobudějovického nálezu brakteátů stejného vzhledu ale dvou různých ryzostí, které po přepočtu korespondovaly s Eberlinovým smluvním úkolem razit v první části příslušného roku z každé hřivny stříbra 316 brakteátů, ale v druhé části roku 364 brakteátů.⁷⁹⁾

74) V. Mencl 1959, o. c. v pozn. 37, s. 29. J. Škabrada 2002, o. c. v pozn. 38, s. 286–289.

75) V. Mencl 1959, o. c. v pozn. 37, s. 29.

76) L. Hrdlička 1977, o. c. v pozn. 18, s. 201, 209, a obr. 39.

77) RMB II, s. 1014–1015.

78) K. Castellin – I. Pánek, Poznámky k českému mincovnictví 13. století, in: Numismatické listy XXXII, 1977, s. 111, pozn. 6.

79) K. Castellin – I. Pánek 1977, o. c. v pozn. 78, s. 116–117.

71) Faksimile viz J. Teige, Plán Starého Města pražského z roku 1729. Praha 1910.

72) Ke smyslu soch viz níže s. 140–141.

73) NUK v Praze, rkp. V A 6, fol. 25a. D. Třeštík, Formularz opawski z początku 14. wieku, in: Slaski kwartalnik historyczny XV, Sobótka 1969, přešel zprávu bez povšimnutí.

O založení pražské zemské mincovny svědčí ta část kontraktu, v níž se Eberlinovi povoluje založit v Praze čtyři slévadla měnového stříbra s působností pro celé Čechy (*in Praga de voluntate magistri monete quatuor examinatoria tantum erunt, in quibus et per totam terram purum examinabatur argentum et non aliud quoquo modo*). „Examinatorium“ (zvané v pramenech též „crematorium“, „combustorium“ apod.) bylo metalurgickým zařízením určeným k přípravě drahého kovu požadované ryzosti. Šlo o keramickou nádobu, někdy velkých rozměrů, v níž se surové stříbro za přívodu horkého vzduchu a opakovaného zjišťování ryzosti čistilo přepalováním a legovalo mědí. Postup byl ve všech mincovnách podobný. Tavení stříbra směl provádět jen k tomu oprávněný slévač stříbra (*examinator, cremator argenti, argentum ardens, argentifussor, cimentarius, Versucher, Silberprenner* či *prubíř*).⁸⁰ Za vlády Václava I., Otakara II. a po roce 1289 i Václava II. vydával oprávnění slévat stříbro jen král. Slévadla měnového stříbra se nacházela vždy v mincovnách, jejichž standardní vnitřní uspořádání lze kontrolovat podle dochovaných architektur, inventářů, úředních instrukcí a plánů.⁸¹

Slévadla k tavení stříbra bývala v mincovnách zakrytá přístřešky z trámů. Podle nich se příslušné pracoviště s baterií sléadel zvalo *pregád* (*Prenngaden*). Vzhledem k protipožární ochraně a odvádění kouře byl *pregád* nejnapádnějším zařízením mincovny. V Praze vznikla kolem roku 1240 zvlášť velká disproporce mezi *pregádem* a *ražebnou* (*šmitnou*), protože *pregád* byl čtyřdílný s kapacitou pro celou zemi, ale pražská *šmitna* zůstala lokální a zpracovávala jen menší část stříbra plynoucího z *pregádu*. „*Moneta pragensis*“ byla totiž ve druhé polovině 13. století pořád ražena i v mimopražských mincovnách pracujících ve vlastní režii a tam zemský mincmistr většinu stříbra z pražského *pregádu* vracel jako do výrobních poboček (*šmiten*). Že „*Locatio monetae*“ k tomu skutečně vedlo, potvrzují tehdejší smlouvy nájemců regionálních mincoven, kde se nájemcům pronajímalo jen mincovní *razidlo* (*ferrum monete*).⁸² Z tržní ceny *šmiten* přeložených v roce 1300 do Kutné Hory bylo vypočítáno, že nejvýkonnější byla koncem 13. století *šmitna* v Písku, zatímco pražská se s jihlavskou a žitavskou dělila teprve o druhé až čtvrté místo.⁸³

„*Locatio monetae regni Bohemiae*“, ustavující v Praze zemský *pregád* ve formě čtyř sléadel měnového stříbra, není tedy obyčejným kontraktem mezi králem a mincmistrem, ale opravdovým základacím listem skutečné pražské zemské mincovny. Ta pak regulací přívodu stříbra ovládla všechny ostatní mincovny v Čechách, představovala první stupeň jejich centralizace a v Praze fungovala pět desetiletí. Čtyři zemská slévadla měnového stříbra a tím zemskou mincovnu v Praze Eberlin skutečně založil, protože za Otakara II. už pracovala naplno. Svědčí o tom listina vydaná Václavem II. kolem roku 1290. Z ní plyne, že po Otakarově smrti byl provoz oněch čtyř sléa-

Obr. 24: Dům čp. 607 (patrně Eberlinova mincovna). Suterénní síň s křížovými klenbami a pasem. Pohled na rub spodku domovního průčelí s otvorem do náměstí. Kolem 1240 (foto G. Čapková).

del přerušen, ale Václav II. ho obnovil, jakmile se v roce 1289 plně ujal vlády, a za pomoci biskupa Albrechta ze Solmsu přerozdělil zemské úřady.⁸⁴ V listině nařídil, aby „majíce na náměstí města Pražského dům, v němž jsou vysazena čtyři slévadla“, jedno obsadil Pražan „B.“ s bratrem a zbylou trojici další tři, a to proto, aby „v oněch slévadlech stříbro poctivě zkoušeli a čistili za stejných podmínek, za jakých byli *prubíři* zvyklí stříbro zkoušet v dobách pana... (Otakara...) kdysi otce jeho...“ (*volentes quod in foro civitatis Pragensis domum habeant, in quo quatuor examinatoria collocentur, quorum unum B. et frater eius, tria vero alia reliqui tres debeat possidere, et in eisdem argentum fideliter examinent et depurent sub eisdem conditionibus, sub quibus examinatores argenti examinare consueverunt temporibus domini... olim patris nostri...*).⁸⁵ Protože podle tohoto pověření měli pražští *prubíři* měnové stříbro zkoušet i čistit (*argentum... examinent et depurent*), a také později nejen v Praze, ale také v Opavě *prubíři* drahý kov čistili, zkoušeli i slévali,⁸⁶ – v oněch čtyřech slévadlech na pražském náměstí probíhala kompletní příprava měnového stříbra pro celé Čechy a nejen zkoušení vzorků, jak by se mohlo zdát.

Zemská mincovna na pražském náměstí nebyla dosud rozpoznána z toho důvodu, že za adresáty listiny týkající se sléadel stříbra, produkujících kolem roku 1290 pod dohledem „magistra monete“ v domě na náměstí stříbro k ražbě mince, považoval Tomek nedopatřením místo členů mincovny *zlatníky*.⁸⁷ Kvůli tomuto nedopatření slévárnu měnového stříbra neumístil do mincovny a ani mincovnu na náměstí (na rozdíl od Teigehe).⁸⁸ Z téhož důvodu pak nemohla být doceněna ani role pražské mincovny při centralizaci měny. Zkorigujeme-li však Tomkovo nedopatření, lokace mincovny na náměstí a její úloha je zřejmá.

Nepočítáme-li přestávku po smrti Otakara II. a nouzovou ražbu z roku 1310, pražská zemská mincovna zanikla v roce 1300 přenesením všech mincoven do Kutné Hory a zavedením *grošů*. Centralizační proces který začalo „*Locatio*“ tak byl dovršen Václavem II.⁸⁹ Podle polovičního počtu osob měl čtyřdílný pražský zemský *pregád* měnového stříbra v době před rokem 1300 snad poloviční kapacitu než pozdější *pregád* v Kutné Hoře. Když král Jan v roce 1344 kut-

80) K *prubířům* viz např. E. Leminger, *Královská mincovna v Kutné Hoře*. Praha 1912, s. 3–12, 117–124. E. Nohejlová-Prátová 1986, o. c. v pozn. 52, s. 124, 128–130. M. Erné, Pícka Sebalda Matighofera. Pohled do dílny rožmberského *prubíře*, *Dějiny a současnost* 6, 2005, s. 12–13.

81) J. Pošváb, *Mincovní regál v českých zemích*, *Moravské numizmatické zprávy* 1960, č. 7, s. 37–45. K vnitřnímu uspořádání mincoven a jeho ověřitelnosti E. Nohejlová – Prátová 1986, o. c. v pozn. 52, s. 139–144.

82) Viz E. Leminger, 1912, o. c. v pozn. 80, s. 71.

83) K. Castellin, *Česká drobná mince doby předhusitské a husitské*. Praha 1953, s. 21 a tab. 1 na s. 22–23.

84) Zbraslavská kronika, 1976, o. c. v pozn. 25, s. 71.

85) RBM II, s. 117–118.

86) Viz RBM III, s. 94–95, *statuta pro „combustorium auri“*. Rkp. cit. v pozn. 73, fol. 25a, podle něhož *opavský „cimentarius vel aurifaber aut tali metallorum examinators“* držel „*officium crematorii*“.

87) V. V. Tomek, *Dějepis města Prahy I*. Praha 1855, s. 329.

88) J. Teige 1910, o. c. v pozn. 71, s. 402.

89) G. Skalský, *Mincovní reforma Václava II.*, *Český časopis historický*, 40, 1934, s. 12–34.

Obr. 25: Dům čp. 607 (patrně Eberlinova mincovna). Průjezd na severní straně. Kolem 1250, přička z druhé čtvrtiny 14. století (foto J. Vítovský).

nohorským preněřům povolil aby sami dosazovali nové členy na místa zemřelých, maximální počet preněřů stanovil na deset včetně tří přísežných nepočítajíc zemského pruběře.⁹⁰⁾

Ztotožnění mincovny a jejího prengádu s domy čp. 607–610

Mincovnu obsahující čtyři slévadla měnového stříbra, doložená kolem roku 1240 „in Praga“ a kolem roku 1290 „in foro civitatis Pragensis“, lze ztotožnit s domem čp. 607 z několika důvodů. Protože mincovna byla na náměstí a byla zeměpanská, souvisela nejspíš s tamější zeměpanskou kurií. Protože mincovny a směnárny bývaly sdruženými pracovišti,⁹¹⁾ pro ztotožnění s mincovnou hovoří také poloha domu čp. 607 vedle směnárny čp. 606b. Pro totéž svědčí, že dům čp. 607 sousedí s druhé strany s blokem městišť čp. 608a–610. Na městiště čp. 608a–610 lze totiž ve druhé polovině 13. století lokalizovat ona čtyři zemská slévadla měnového stříbra, která tvořila prengád. Uvedená čtveřice slévdadel Teigem situovaná ke směnárně⁹²⁾ a obsluhovaná pěti rodinami, totiž nápadně koresponduje s pětidílnou konfigurací shora vyjmenovaných městišť. Výrobnímu charakteru mincovny odpovídá i průjezdový typ domu čp. 607 a hradba z poloviny 13. století mezi ním a kurií. Také datování domu čp. 607 s dobou založení mincovny plně koresponduje.

Že čtyři slévadla zmíněná „in foro civitatis Pragensis“ stála na pozemcích čp. 608a–610, lze připustit podle obsahu citované listiny Václava II.⁹³⁾ „Domem“ vydavatel rozuměl celý areál čtyřdílného prengádu, protože ho za účelem obnovy bývalých poměrů přidělil pruběřům společně ale slévadla individuálně. Ačkoli slévadla byla jen čtyři, získalo je od Václava II. pět pruběřů a ti je podle listiny směli předat synům. Ale dřív než se tato část listiny vydané kolem roku 1290 stala s přibývajícím věkem pruběřů aktuální, v roce 1300 byla zemská mincovna z Prahy vystěhována a přeložena i se všemi regionálními šmitnami do Kutné Hory. Nejpозději v tom okamžiku král nebo sami minciři prengád změnili na měšťanské domy. Protože první slévadlo dostali kolem roku 1290 dva bratři a ostatní tři slévadla jednotlivci, je třeba se ptát, zda po čtyřdílné slévárně přidělené pěti

pruběřům nezbyl na náměstí domovní blok s odpovídající strukturou v podobě jednoho dvojdomu a tří jedno-domů.

Ve středověkých domovních blocích kolem náměstí lze odpovídající pětidílnou domovní konfiguraci skutečně zjistit. Jedná se o bývalé domy čp. 608a, 608b, 609a, 609b a 610 v prostoru mezi vyústěním Dlouhé a domem čp. 607. S dvojdomem, který je podle dobových stavebních zvyklostí třeba předpokládat na místě společného slévadla pruběře „B.“ a jeho bratra, koresponduje patrně městiště čp. 608a–608b. Příslušný dvojdom je vidět na Sadelerově vedutě z roku 1606. Byl zbořen v roce 1904. Sadelerova veduta (obr. 7) ho zachycuje ještě ve gotické podobě s dvojicí strmých sedlových střech a arkýřem. V roce 1904 byly zbořeny také dva další domy uvedeného bloku, čp. 609a a 609b. Šlo o dva gotické domy, které byly v první polovině 14. století vlastnický spojené, ale stavebně nikdy nesplynuly. Na Sadelerově vedutě se vyznačují dvěma renesančními štíty. Pátý dům, čp. 610, je na Sadelerově vedutě v zákrytu. Je to jediný

z oněch pěti předpokládaných pruběřských domů, který se dochoval. Dodnes má gotický sklep s půlkruhovými valenými klenbami a jeho gotické zdivo sahá až do druhého patra.⁹⁴⁾ Jeho trojkřídlá dispozice doložená dvěma severními gotickými sklípky, byla výsledkem přístaveb ze 14. století. Seskupení pěti bývalých pruběřských domů je kompletně zobrazeno na plánu mlynáře Josefa Veselého z roku 1729 (obr. 27).

Staroměstský nastolovací obřad v letech 1216–1341

O nastolování českých panovníků se soudí, že společně s volebními sněmy zaniklo pod vlivem hodnotnějších královských poct kolem roku 1200. Badatelé se domnívají, že starý nastolovací kámen (který situují na Hrad) upadl v zapomnění tak rychle, že po něm nezůstaly žádné stopy. Poslední tradiční volba bývá kladena do roku 1216, když dal Otakar I. zvolit Václava I. Předpokládá se, že ten na kamenný trůn už neusedl.⁹⁵⁾

V době kolem roku 1200 však k zániku nastolovacího obřadu patrně nedošlo. Ačkoli Otakar I. zajistil v roce 1212 pro své nástupce prostřednictvím zlaté buly Fridricha II. trvale královský titul, korunovace se konaly se zpožděním. Proto i první čeští králové nadrazující zahraniční prestiž nad domácí museli být napřed nastoleni tradičním způsobem. Stejně museli být nastoleni také poslední Přemyslovci, protože římský král se v roce 1212 výslovně vzdal práva do jejich voleb zasahovat. Také kroniky svědčí, že nastolování se konalo dále nezávisle na korunovacích. Rozdíl spočíval asi jen v tom, že po zavedení důstojnějších korunovacích se nastolování vrátilo z Hradu na pravobřežní prostranství, které se mezitím změnilo v náměstí. Také zmizení původního nastolovacího kamene lze vysvětlit spíše než zánikem nastolovacích obřadů jeho zakrytím vrstvou humusu a navážek v pozdějším městě.

Na původním nastolovacím kameni se inaugurace mohly konat snad ještě v první polovině 13. století. Onen kámen (*thronus quodam saxo*) mohl eventuálně dát ještě tehdy jméno staroměstskému rodu „Od kamene“ (*vom Stein, de Lapide*). Členy tohoto rodu lze sledovat v pramenech od roku 1256.⁹⁶⁾ Václav I. byl v roce 1248 podle

90) RBM IV, s. 513–515.

91) R. Nový 1954, o. c. v pozn. 50, s. 387. E. Nohejlová-Prátová 1986, o. c. v pozn. 52, s. 121.

92) Viz pozn. 88.

93) Viz pozn. 85.

94) P. Vlček, in: Umělecké památky Prahy, Staré Město a Josefov. Praha 1996, s. 413.

95) J. Zemlička 1997, o. c. v pozn. 40, s. 397.

96) RBM II, s. 46 (*Henricus de Lapide*); s. 1021 (*Petrus et Conradus filii*

kroniky „sehnán se stolec“.⁹⁷⁾ Byl tedy také nastolen. Otakarova sporná volba se pochopitelně nekonala v podhradí ani na nádvoří Pražského Hradu, nýbrž neveřejně v domě kapituly. Když ale Otakar vládu řádně zdědil, podle kroniky byl 17. října 1253 „přijat od prelátů kostelů a duchovních s poctami na stolec svého království“.⁹⁸⁾ Mlčení o biskupovi svědčí, že Otakarovo nastolení se nekonalo na Hradě ale v městě. Osmiletý Václav II., chovaný napřed na Starém Městě⁹⁹⁾ a potom v Sasku, byl krátkodobě přivezen do Prahy, aby tam 18. srpna 1279 podstoupil zvolení za budoucího krále. Podle listiny (přepsané do staroměstských knih) ho nastolil sněm v čele s panstvem a biskupem. Sněm byl ukončený hromadnou přísahou staroměstského obyvatelstva.¹⁰⁰⁾ Nastolení se tedy konalo nejspíš na Staroměstském náměstí. Václav III. přijal království od otce v jeho staroměstském bydlíšti.

Zatímco při nastolování králové usedali snad ještě na kamenný trůn, na Hradě užívali při korunovacích skvostné křeslo. Pro svatovítskou korunovaci z roku 1297 použil Václav II. drahocenný trůn přenosného typu zdobený drahokamy a křišťály, který sloužil i jeho nástupcům. Naposled ho v roce 1312 upotřebil ke korunovaci u sv. Víta Jan Lucemburský.¹⁰¹⁾

Obr. 26: Část dělicí zdi odkrytá na nádvoří mezi městišti čp. 606b a 607. Kolem 1250 (foto M. Šimana).

IV. KURIE V LETECH 1253–1310 (PŘEMYSL OTAKAR II., TRANSFORMACE ŠPÍTÁLU NA KANCLÉŘSTVÍ, PŘELOŽENÍ MINCOVNY A PALÁC ČP. 605 JAKO PRAVDĚPODOBNÉ SÍDLO VÁCLAVA II. A JEHO DCER)

Stavební činnost v kurii ve třetí čtvrtině 13. století

Když byl v roce 1253 nastolen Otakar II., opakovaně se vracel do města. Tehdejší stavební činnost v kurii asi plynule navázala na opravy z posledních let Václava I. Nelze vyloučit, že věžovou nástavbu domu „Ad sedem“ a tamější síň sklenutou na střední pilíř dal Václav předem připravit pro Otakarovo nastolení. Ve zprávě o dokončení soch na paměť Václava I. na pražském náměstí v roce 1254 lze snad spatřovat doklad o skončení odpovídající stavební etapy z přelomu Václavovy a Otakarovy doby. Na sklonku Otakarovy doby měl dům čp. 606 snad už podobu velké frontální budovy, uvnitř ne-sourodé ale navenek jednotné.

Raně gotický palác čp. 605 nebyl po zboření spojeném patrně s požárem z roku 1248 rovnou obnoven. Zdá se, že na sklonku doby Václava I. vzniklo na jeho torzu jen staveniště a novostavbu uskutečnil až Otakar. Tato novostavba vyhověla zřejmě za Václava II. Pod dnešním průčelím poklasického paláce zjistil totiž L. Hrdlička nad raně gotickým torzem ubouraným na kótu 190,5 m n. m. tři různé podezdívky.¹⁰²⁾ První sahá do výšky 191,1 m n. m. Druhá (provedená po částečném zasypaní stavebního výkopu) sahá do výšky 191,6 m n. m.

Henrici de Lapide) atd. K rodu viz V. V. Tomek 1855, o. c. v pozn. 87, s. 303–305.

97) Pokračovatelé ..., o. c. v pozn. 22, s. 101.

98) Pokračovatelé ..., o. c. v pozn. 22, s. 113.

99) Zbraslavská kronika 1976, o. c. v pozn. 25, s. 41.

100) V. V. Tomek 1855, o. c. v pozn. 87, s. 194.

101) Viz pozn. 243.

102) L. Hrdlička 2000, o. c. v pozn. 18, s. 200–209.

a je ožehnutá ohněm asi z roku 1291. Třetí patří paláci „Ad campanam“.

Otakar se ve městě zdržoval hlavně ve druhé polovině padesátých let.¹⁰³⁾ Novostavba obytné části kurie proběhla nejspíš kolem roku 1270. Ve střední části jižního bočního křídla se ze sklonku Otakarovy doby dochovala síň dodatečně změněná na oratoř (obr. 28, 30). Z hlediska stavebního vývoje je důležité, že síň tam vznikla o jednu fázi dřív než oratoř a o dvě fáze dřív než Janův palác. Její dvě křížové klenby oddělené lomeným pasem s vyžlabenými hranami neměly zprvu žebra (tamější hrušková žebra byla i se svorníky vložena pod klenbu bez žebor až při adaptaci na oratoř).¹⁰⁴⁾ Východní půlkruhový okosený portálek, západní dveřní nika a nestoupavá bezžebrová klenba s půlkruhovými i lomenými čelními oblouky koresponduje s detaily suterénů. Zalomení pasu a jeho linearizace výžlabky ale svědčí, že klenba vznikla asi až kolem roku 1270. Snad stejně stará byla i již zmíněná severní síň v suterénu zbořeného objektu čp. 628. I ta měla podle Fialovy dokumentace dvě křížové klenby oddělené pasem a ani tam Fiala nezakreslil ani nezmínil žebra. Klenby rovněž nestoupaly a podle dispozice měly lomené i půlkruhové oblouky (obr. 6).¹⁰⁵⁾

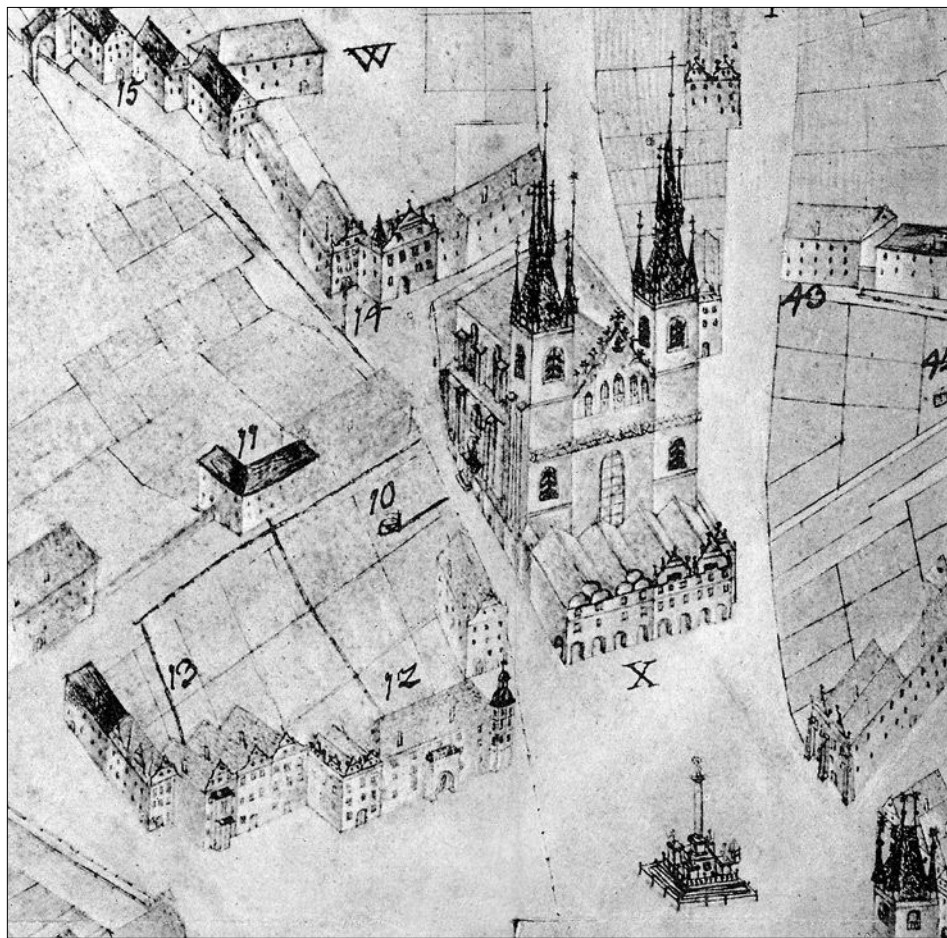
Změna špitálu P. Marie v prelátský dvorec vyšehradské kapituly a jeho rozparcelování Štěpánem z Tetína v roce 1322

Prostor na jižní straně zeměpanské kurie, darovaný kolem roku 1135 vyšehradské kapitule, příslušel zprvu špitálu P. Marie. Jeho kostel P. Marie sloužil obyvatelům zeměpanské kurie „Ad sedem“, far-níkům a hostům špitálu. Ke špitálu patřil celý pozemek mezi náměstím, Celetnou, Štupartskou a Týnskou – tj. kostel, hřbitov a měs-

103) V. V. Tomek 1855, o. c. v pozn. 87, s. 182, 183.

104) J. Blažej, Sledování vtažů mezi architekturou a nástěnnou malbou při restaurování, Památková péče 33, 1972, s. 142–144.

105) K. Fiala 1931, o. c. v pozn. 7.

Obr. 27: Východní strana Staroměstského náměstí. Detail plánu J. Veselého z roku 1729. Na levém okraji dole areál Eberlinovy mincovny čp. 607 s domovní lokací po pěti prubířích Václava II. držících čtyřdílný přengád čp. 608a, 608b, 609a, 609b a 610 (reprofoto podle J. Teigea G. Čapkové).

tiště čp. 601–604 (obr. 3).¹⁰⁶ Darovaný prostor ale vyšehradská kapitula začala po vzniku města užívat místo k charitativním spíš k administrativním a reprezentačním účelům odpovídajícím jejímu dvorskému statutu. Šlo totiž o onu ze dvou dvorských kapitul, jejíž probošt býval od roku 1225 automaticky panovníkovým kancléřem a kanovníci sborem královských kaplanů zvaným „capella regia“.¹⁰⁷ Za těchto okolností špitál v době Otakara II. zanikl a jeho majetek se stal předmětem sporů mezi probošty a statutárními správci špitálu – kapitulními děkany.

Dvorec si před rokem 1267 přivlastnil Otakarův kancléř probošt Petr (1267–1288). V Petrovi bývá spatřován spoluvůrce Otakarovy zahraniční politiky a snad také zakladatel třetího oddělení královské kanceláře. Prameny soudní povahy mu přiřítají uzurpaci a likvidaci špitálu.¹⁰⁸ Antagonistický vztah k proboštu Petrovi měl děkan Kuno, který se s Petrem o zaniklý špitál soudil. V roce 1280 je zaniklý špitál popsán jako „domus quae ecclesiae S. Mariae dictae hospitalis... immediate adiacet, cuiusque domus pars quedam ab ipsis muris ecclesie s. Marie iam dicte susatentari videtur...“ (rozuměj dvorec s ohradní zdí navazující na kostel). Svědkové tehdy potvrdili, že jde o bývalé obydlí děkana Kuna (*dominus Ch. decanus... eandem inha-*

bitavit per aliquod tempus).¹⁰⁹ Královští kaplani a kancléři v rouše vyšehradských prelátů dvorec před Týnem drželi až do zrušení sousední zeměpanské kurie (kromě kostela ho v roce 1322 prodali na rozparcelování).

Na volnou jižní a západní stranu dvorce se vešlo jen málo domů. Jejich suterény se dochovaly. Proto lze vývoj tamější zástavby částečně sledovat. Stavebníkem románského domu čp. 603a,¹¹⁰ který v první polovině 13. století nejprve vytyčil nároží náměstí a Celetné, mohl být v uvedené době jediné statutární držitel špitálu – děkan.¹¹¹ Dům čp. 603a v tom případě patřil vyšehradským děkanům. Za ním na severovýchodě téže parcely stál přidružený ale asi starší románský dům, z něhož zbyly dvě kvádříkové stěny stýkající se v pravém úhlu. Podle A. Merhautové „mohl být hospodářskou budovou obytného domu“.¹¹² Lze ho interpretovat nejspíš jako děkanům podřízený románský špitál.

Opačný nárožní dům čp. 604 byl založen později. Jeho zahloubené nárožní jádro čp. 604a je z lomového zdiva a má dvě bezžebrové křížové klenby oddělené půlkruhovým pasem. Bylo přístupné zezadu. Výškopisně a slohově odpovídá pozdně románským a raně gotickým suterénním síním v domech čp. 605 a 607. Stejně jako ony patří do druhé čtvrtiny 13. století, kdy vyšehradští probošti získali trvale kancléřský titul. Za daných okol-

ností nelze vyloučit, že lokaci domu čp. 604a, distancovaného od děkanova domu čp. 603a a naopak blízkého zeměpanskému paláci čp. 605, uskutečnil pro sebe probošt – kancléř.

K jádru předpokládaného kancléřova domu se brzy začalo přistavovat. Zahloubená místnost s valenou klenbou tvoří substrukci domu čp. 604b. Je přístupná rovněž zezadu původním lomeným portálem. Podle aditivního půdorysu a tvaru portálu byla připojena asi po polovině 13. století.¹¹³ Za držitele rozšířeného domu čp. 604a až 604b lze považovat uzurpátora celého špitálu, Otakarova kancléře Petra. Předpokládané kancléřství čp. 604 bylo asi zničeno požárem z roku 1291 a potom přestavěno. Při uvedené přestavbě byl zřízen domovní vstup z náměstí. Nad ním bylo postaveno pro návštěvníky honosné podloubí považované literaturou snad za nejstarší v Čechách.¹¹⁴ To stojí už na terénu zvýšeném po požáru z roku 1291 (Hrdlička navíc zmiňuje pod podloubím nálezy ožehlých opuky).¹¹⁵ K výstavbě podloubí došlo snad po roce 1296, kdy se kancléřem Václava II. (proboštem) stal Petr z Aspeltu. Pokud byl Aspelt iniciátorem přestavby, zasloužil se o zavedení domů s podloubími do Čech. Uvnitř dvorce byl na počátku 14. století zvětšen kostel.¹¹⁶ Ale ještě za probošta Jana Volka šlo stále o málo zastavěný dvůr.

109) RBM II, s. 524. Viz též pozn. 106.

110) J. Škabrada 2002, o. c. v pozn. 38, s. 277–280.

111) Srov. V. V. Tomek 1855, o. c. v pozn. 87, s. 403.

112) A. Merhautová, Raně středověká architektura v Čechách, Praha 1971, s. 293.

113) V. Mencl 1959, o. c. v pozn. 37, s. 29 a obr. 23. Srov. Z. Dragoun 2002, o. c. v pozn. 39, s. 181.

114) D. Líbal – J. Muk, Staré Město pražské. Praha 1996, s. 114–115.

115) L. Hrdlička 2000, o. c. v pozn. 18, s. 211.

116) J. Herain, Vykopávka starého špitálního kostela Panny Marie před Týnem, Památky archeologické 15, 1890–1892, s. 134–146, 218–226.

106) V. V. Tomek 1866, o. c. v pozn. 10, s. 24, čp. 601 (tam uvedené zprávy se ale do r. 1322 týkají i městíšť čp. 602–604 a kostela).

107) Srov. D. Čumlívk, Vyšehradská kapitula od založení do poloviny 19. století, in: Vyšehrad; historické podoby. Praha 2000, s. 43–54. A. Pleszczyński, Vyšehrad. Rezidence českých panovníků. Praha 2002. Z. Hledíková, Vyšehradské probošství a české kancléřství v první polovině 14. století, in: Královský Vyšehrad. Kostelní Vydří 2001, s. 74–89.

108) V. V. Tomek 1855, o. c. v pozn. 87, s. 403. S. Dušková, Kancelář jako nástroj politiky Přemysla Otakara II. in: Folia Historica Bohemica 1. Praha 1979, s. 67–91.

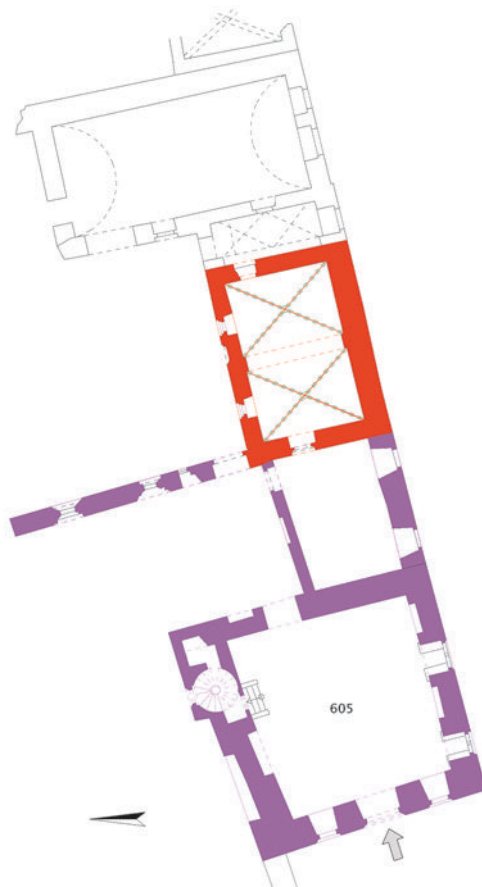
V roce 1322 byla „*curia apud ecclesiam S. Mariae in Thyn*“ kapitulou prodána za úrok tři kopy grošů příbuznému probošta Jana Volka Štěpánovi z Tetína. Ten ji „*iure emphyteutico conduxit*“.¹¹⁷⁾ Účelem prodeje byla patrně lokace měšťanských domů na volné půdě pozdějších městských čp. 601, 602 a 603b. Svědčí pro to emphyteutická forma prodeje a to, že Štěpán byl velmi aktivním lokátorem. Volek a kapitula mu svěřili kromě dvorce před Týnem i emphyteutizaci vsí. Různí vlastníci půdy v Brdech svěřili Štěpánovi za stejným účelem v letech 1321–1322 dokonce osm vesnic.¹¹⁸⁾ Štěpán přestavěl i svoje hrady Děvín¹¹⁹⁾ a Tetín.¹²⁰⁾ Štěpánova lokace týnských domů snad skončila v roce 1332 vypršením desetileté lokační lhůty. Toho roku byla Štěpánovi zpečetěna listina „*pro tribus areis pro censu emptis*“.¹²¹⁾ Dům čp. 603b Štěpán založil podle znaku v podloubí pro rodinu Jana Bavora (obr. 29).¹²²⁾

Obnova pražské mincovny kolem roku 1290 a její zrušení v roce 1300

Od Otakarovy smrti do doby kolem roku 1289, kdy Václav II. přerозdělil zemské úřady, stála již zmiňovaná čtveřice zemských slévadel měnového stříbra v mincovně na pražském náměstí mimo provoz.¹²³⁾ V roce 1281 místo ní fungovala slévadla prubířů Klarice a Křišťana na neznámém místě.¹²⁴⁾ Klaric a Křišťan funkce prubířů vykonávali jménem krále ale zřejmě ne z jeho vlastní vůle, protože králi bylo v té době deset let a byl internovaný v Sasku. Když provoz čtyř pražských slévadel měnového stříbra kolem roku 1290 obnovil, nesvěřil je už Klaricovi a Křišťanovi, ale shora zmíněným pěti Pražanům v čele s měšťanem „B“ a jeho bratrem.¹²⁵⁾ Nelze vyloučit, že šlo o bývalé Otakarovy dvořany, rytíře Bernarda Rauberu a jeho bratra Jindřicha.¹²⁶⁾ Pokud prubířem „B“ a jeho bratrem byli skutečně tito dva Rauberové, jejich slévadlo zřejmě převzal dědic jednoho z nich – pražský slévač zlata Jindřich Rauber mladší. Ten žil v týnské farnosti¹²⁷⁾ kde podle statut z roku 1314 provozoval slévadlo zlata a puncovní váhu na zlato a stříbro.¹²⁸⁾ Sami prubíři měnového stříbra dosazení Václavem II. ale obsluhovali pražská slévadla jen do roku 1300.

Pražská slévárna klenotnického stříbra „*apud Chonradum*“

Už kontraktem „*Locatio monetae*“ Václav I. zakázal slévat stříbro kdekoli jinde než v Eberlinem založené čtyřdílné slévárně měnového stříbra (*non aliud quoquo modo*).¹²⁹⁾ Také Václav II. ve zmíněné listině z doby kolem roku 1290 potvrdil zákaz slévat stříbro jinde. Zakázal to zvláště všem zlatníkům (*interdicimus autem... universis et singulis aurifabris pragensis civitatis et aliis quibuscunque, quod argentum deinceps examinare non debeant nec presumant...*).¹³⁰⁾ Po stížnostech na z toho plynoucí potíže Otakar II. a Václav II. zlatníkům částečně vyšli vstříc, ale povinnosti dojíždět kvůli slévání stříbra do Prahy je nezbavili. Zlatníkům sice povolili stříbro slévat mimo mincovnu, ale zase jen v Praze prostřednictvím čtyř tamějších volených zlatnických mistrů (*ab aurifabris de ipsa Praga... per quatuor ex eisdem electos...*). Ti měli podle listu Václava II. slévat stříbro pro všechny ostatní zlatníky v hostinském domě zvaném hut (*in domo quadam publica, quae vulgariter Hutta dicitur*).¹³¹⁾ Jak jsem už předeslal v úvodu, oním hos-

Obr. 28: Palác čp. 605. Schéma stavebního vývoje přízemí. Etapa 1230 až 1305 ■, po 1310 ■, (podklady autor, kresba P. Mourek).

tinským domem byl hospic u domu královského zlatníka Konráda, podle něhož se uvedená slévárna stříbra zvala v roce 1314 „*apud Chonradum*“.¹³²⁾

Problém určení rezidence Václava II. z roku 1305

Vystěhování mincovny z Prahy v roce 1300 a poškození Pražského hradu požárem kolem roku 1303 zřejmě přispělo k tomu, že se do kurie „*Ad sedem*“ uchýlil nemocný Václav II. Králova rezidence je bez určení místa nepřímo zmiňována ve Zbraslavské kronice. Novější literatura ji ztotožňuje s hospicem zlatníka Konráda u kláštera dominikánů (z uvedeného hospicia byl vypraven Václavův pohřeb). Tezi o Václavově úmrtí v domě zlatníka Konráda uvedl do literatury J. Šusta.¹³³⁾ Bydliště Václava II. v hospici ale neodpovídá majestátu a osobnosti krále stojícího v roce 1305 na vrcholu moci. Proti Šustově tezi svědčí i písemné prameny. Z nich plyne, že domnělé hospicium krále bylo ve skutečnosti hospiciem zlatníků. Proto je třeba vysvětlit, k čemu sloužilo.

Zlatník Konrád je v Praze doložen v letech 1305–1316. Držel především ono svoje „*hospitium Cunradi aurifabri circa praedicatorum*“ z roku 1305.¹³⁴⁾ Mimo to držel dvorský statek v Jenči.¹³⁵⁾ V roce 1310 se podílel na ražbě mince na podporu Elišky Přemyslovny.¹³⁶⁾ Býval

des Böhmischen Bergbaues II. Praha 1832, s. 51–52 (ve formuláři má matoucí název „*Commissio officio examinandi argentum per Pragensem civitatem et corrigendi falsos denarios*“). Václavovu z doby kolem r. 1290 viz RBM II, s. 117–118. Otakar (?) sice zmiňuje „*denáry*“, ale jen aby oběživo (*a monete denarios*) a klenotnickou surovinu (*examinatum argentum*) rozlišil.

132) RBM III, s. 94–95.

133) J. Šusta, Soumrak Přemyslovců. Praha 1935, s. 662.

134) FRB IV, s. 97–99: „*Altera aute die mortis regiae ante hospitium Cunradi aurifabri circa praedicatorum in civitate Pragesi convenit universa multitudo lamentantis populi...*“

135) RBM III, s. 121, 189, r. 1316: král potvrzuje, že dvorec v Jenči, který prodal „*Magister Conradus aurifaber*“, je osvobozen od platů.

136) Z. Malý 1960, o. c. v pozn. 160, s. 116, r. 1310: „*Cunradus auri-*

117) RBM III, s. 311–312.

118) Viz RBM III, s. 482–484. Viz též J. Šimák, Středověká kolonizace v zemích českých. Praha 1938, s. 994.

119) A. Sedláček, Hrad a tvrze království českého 8, 1891, s. 296.

120) T. Durdík, Encyklopedie českých hradů. Praha 1995, s. 286.

121) RBM III, s. 754.

122) Srov. erb Heyny Payera na pečeti listiny z r. 1361, SÚA, Ř. Kr. Sv. Havel, list. č. 8.

123) Viz pozn. 85.

124) RBM II, 536–537, r. 1281: „*Claricius examinador*“ a „*Cristanus examinador*“.

125) Viz pozn. 85.

126) RBM II, s. 182, 261 (1269: „*... Bernhardus miles cognomine Rauber, frater suus Heinrichus*“).

127) RBM III, s. 240–241.

128) RBM III, s. 94–95.

129) Viz pozn. 77.

130) Viz pozn. 85.

131) Otakarovu (?) listinu vydal K. Sternberg, Umriss einer Geschichte

Obr. 29: Dům čp. 603b. Erby bratří Bavorů na klenbohném svorníku v podloubí. Domovní lokace Štěpána z Tetína. Po 1322. Foto R. Maleček.

také jedním z oněch čtyř pražských zlatnických mistrů, kteří byli na základě výjimky vybráni ke slévání klenotnického stříbra pro všechny ostatní zlatníky „v hostinském domě zvaném hut“. Také tato hut u hostinského domu zlatníků Konrádovi patřila. V roce 1314 totiž staroměstská rada ve statutech slévače zlata Jindřicha Rauberera poznamenala, že Rauber sice smí kromě zlata vážit a puncovat také stříbro, ale slévadla stříbra musejí být jediné „u Konráda a jeho společníka v jejich slévárně neboli domě a nikde jinde“ („*conbustoria argenti debent esse apud Chonradum et suum socium in ipsorum conbustorio vel in domo et non alibi*“).¹³⁷ V roce 1316 Konrád prodal statek v Jenči¹³⁸ a dál už není zmiňován. Zlatníci ale v jeho činnosti u sv. Klimenta pokračovali. „Tuba“ (dmuchavka) byla pracovní pomůckou slévačů. V roce 1413 je dům čp. 190e na jihovýchodě Klementina nazván „*domus aurifabrurum ubi tuba est depicta*“.¹³⁹

Protože slévání stříbra bylo přísně regulované a centralizované, jak „*aurifabrurum... domus quadam publica qua vulgariter hutta dicitur*“ (kolem 1290) tak „*hospitium Cunradi aurifabri circa Praedicatorum in civitate Pragensi*“ (1305), stejně jako „*conbustoria argenti... apud Chonradum et suum socium in ipsorum conbustorio vel in domo*“ (1314) a konečně i „*domus aurifabrurum ubi tuba est depicta*“ (1413), představují jedno a totéž místo povinně určené všem zlatníkům z Čech ke slévání klenotnického stříbra a přizpůsobené za tím účelem také k ubytování hostů. Navíc víme, že zlatnický cechovní dům byl vybaven kaplí a že zlatníci v roce 1324 sepsali svoje pohřební statuta. Z nich plyne, že „když byl v cechu nebožtík“, byl napřed přenesen do cechovní kaple a tam vystaven pod pohřebním přikrovem.¹⁴⁰ „*Hospicium Cunradi aurifabri*“ tedy nebylo královou rezidencí, ale smuteční síní, kde bylo tělo Václava II. ozdobeno a vystaveno pro pohřební hosty. Ostatně ani podle Tomka očitý popis Václavova pohřbu, zahájeného před Konrádovým hospicem, nenavazuje na líčení posledních králových dnů v jeho rezidenci, ale naopak: „konán byl průvod úmrtní, jež opat Zbraslavský... pozoroval, jak se zdá, někde blízko kláštera Dominikánského u sv. Klimenta nedaleko mostu, pročez nám jej teprv od tohoto místa... vlastně vypisuje“.¹⁴¹

faber solus, tercius vicesimus.... K místu ražby R. Nový 1960, o. c. v pozn. 160, s. 696–701.

137) RBM III, s. 94–95.

138) Viz pozn. 135.

139) V. V. Tomek 1866, o. c. v pozn. 10, s. 61.

140) F. Menčík, Pořádek bratrstva zlatnického v Praze a jeho stanovy z r. 1324. Praha 1891, s. 258–271.

141) V. V. Tomek 1855, o. c. v pozn. 10, s. 356.

Václav tedy patrně zemřel ve své rezidenci, odkud byl za svítání po svém skonu – aniž se o tom kronika šíří – přenesen do hospice zlatníků. Tam byl podle kroniky omyt a krátce vystaven s pravými korunovačními klenoty pro užší kruh smutečních hostů. Jeho oděv se tam napřed skládal „z týchž nejvzácnějších rouch, v nichž byl král korunován: koruna vstavena na hlavu, žezlo a zlaté jablko vloženo do jedné a druhé ruky, na prst navlečen prsten“.¹⁴² Když byl ukládán do hrobu, nebyl už ozdoben zlatou korunovační korunou¹⁴³ ale „pozlačenou korunou, žezlem, jablkem a vši ozdobou vznešených rouch, náramků, prstenů a výzdobou královské nádhery“.¹⁴⁴ Pražští zlatníci mistři – jindy z Václavovy blahověle slévající klenotnické stříbro – tedy ve svém hospici zemřelého Václava ozdobili pohřebními klenoty a připravili k pohřbu.

Adaptace paláce čp. 605 na úmrtní obydlí Václava II.

Nebylo-li bydlíště Václava II. v roce 1305 v domě zlatníka Konráda, královou rezidencí byla nejspíš kurie „Ad sedem“. S tamějším pobytem Václava II. snad souvisí dodatečná stavební úprava a malířská výzdoba již popsané síně z doby Otakara II. uprostřed jižního křídla kurie (obr. 30). Podle malířské výzdoby místnost pro adaptaci sloužila jako oratoř pro soukromou bohoslužbu. Soukromým bohoslužebným provozem bez normálního vysvěcení lze vysvětlit absenci obvyklých konsekračních křížů (nález jen jednoho soustředného kruhu). Pokud se v nevysvěcené místnosti sloužily mše, směly se konat jediné u přenosného oltáře za přítomnosti osoby disponující příslušným privilegiem. Příslušná privilegia však udíleli papežové, a to především osobám stojícím na vrcholu společenské hierarchie. Uživatel – jak se domnívám Václav II. – dal uvedenou oratoř upravit z profánní síně z doby Otakara II. Z Otakarovy doby tam pochází obvodové zdivo, klenbohní kápě bez žebí, lomený pas a půlkruhový východní portálek. Dodatečná úprava síně na oratoř spočívala v tom, že pod otakarovské bezžebrové klenby byla volně podvěšena hrušková žebra se svorníky, mezery mezi žebry a klenbou byly vyplněny sutí,¹⁴⁵ východní půlkruhový portálek byl zazděn a celou takto upravenou místnost pokryly figurální malby. Ty zobrazují Krista, odznaky evangelistů, svaté, symbolická zvířata a především Svatováclavskou legendu.¹⁴⁶ Marii malby nezachycují snad z toho důvodu, že ji uživatel měl znázorněnou na přenosném oltáři. Už sama chronologie stavebních etap, václavská tematika maleb, jejich konzervativní pojetí, a především sloh pokročilejší než otakarovský ale starší než v Janově paláci svědčí, že přestavba na oratoř a výzdoba nevznikla za Jana Lucemburského jak soudí literatura, ale už za Václava II.

Uvedenou oratoř v jižním bočním křídle lze možná přímo ztotožnit s úmrtní síní, kterou si dal podle Zbraslavské kroniky Václav II. zřídit ve svém sídle na přelomu let 1304–1305. Nelze vyloučit, že kvůli domnělým zázrakům provázejícím Václavův skon byla při přestavbě po roce 1310 z pietních důvodů zachována. Umístěním v západním středu přízemí jižního paláce, zazděním zadního vchodu a přitím zvýšeným tlumenou malovanou výzdobou dobře koresponduje se zprávou kroniky, podle níž král upoutaný na lůžko, „když nemohl chodit do kostelů... dal si postavit v své uzavřené komoře, ve které vyčerpan ležel, několik oltářů a poslouchával tam o tolik více mší, čím více jeho duch zaměstnaný chválou Boží měl pokoj od hluku vnější činnosti a zaměstnání“.¹⁴⁷ V oné místnosti přijímal také „preláty a kněze, kteří se četně shromažďovali před králem“¹⁴⁸ a dal do ní krátkodobě přenést i „hlavu sv. Václava a jiné slavné ostatky“.¹⁴⁹ Docházely tam za ním také jeho děti, z nichž Václav III. tam před vystavenou hlavou sv. Václava převzal od umírajícího otce vládu.¹⁵⁰ Za

142) Zbraslavská kronika 1976, o. c. v pozn. 25, s. 137.

143) Václavův korunovační oděv z r. 1297 sestával z bohatě zdobené zlaté koruny a mnoha dalších skvostů. Viz J. Vítovský, Zlatnictví na dvoře Václava II., in: Umění 13. století v českých zemích. Praha 1983, s. 477–479.

144) Zbraslavská kronika 1976, o. c. v pozn. 25, s. 138.

145) Viz J. Blažej 1972, o. c. v pozn. 104, s. 142–144.

146) Z. Všetěčková, Nástěnné malby v přízemní kapli domu U zvonu, Umění 38, 1990, s. 377–400.

147) Zbraslavská kronika 1976, o. c. v pozn. 25, s. 134.

148) Zbraslavská kronika 1976, o. c. v pozn. 25, s. 136.

149) Zbraslavská kronika 1976, o. c. v pozn. 25, s. 133.

zmínku stojí, že na západní stěně oratoře byly zjištěny vodorovné rýhy,¹⁵¹⁾ které mohly být eventuelně stopami onoho lůžka, v němž král v posledních měsících života „vyčerpán ležel“. To by v tom případě stálo pod malbou Umučení sv. Václava. Do pomyslného kontextu Václavovy úmrtní místnosti spadá i jediná na malbách zjištěná donátorská postava – fragmentární postava prosebnice, původně s tváří v dlaních a obroučkou na hlavě, klečící čelem k západu před pomocnicí nemocných a zároveň patronkou Elišky Rejčky, sv. Eliškou Durynskou (obr. 31).

Kurie jako bydliště Přemysloven v letech 1306–1310

Také v letech 1306–1307 během mocenského zápasu Rudolfa Habsburského s Jindřichem Korutanským kurie asi zčásti suplovala Hrad. Zatímco Rudolf a po něm Jindřich bydleli přes škody způsobené požárem na Hradě, kurie se nejspíš stala sídlem Václavových dcér. Podle Dalimila v letech 1306–1307 na příkaz Rudolfa „pravé princezny, ty šlechtné Václavovny násilím z hradu pražského svedli a do podružství do města uvedli“.¹⁵²⁾ Tehdy bylo Anně provdané za Jindřicha Korutanského šestnáct, Elišce umístěné Václavem III. do svatojiřské školy¹⁵³⁾ čtrnáct, a nejmladší Markétě zasnoubené do Slezska jedenáct let. Důvodem jejich vystěhování z Hradu do „podružství“ byl zřejmě antagonističtý vztah k Elišce Rejčce, která se v roce 1307 stala podruhé královnou místo nejstarší z nich. Se sídlem, do něhož se princezny v městě nedobrovolně nastěhovaly, disponoval podle zprávy Rudolf. Pojem „podružství“ značil placené bydlení v cizí nemovitosti. Dalimil jako kritik koruny ke zprávě navíc dodal, že zemřelý otec Přemysloven (jako tradiční nejvyšší opatrovník sirotků) činil totéž osiřelým šlechticům. Celou událost lze nejspíš vysvětlit tak, že Rudolf v roce 1306 automaticky převzal zeměpanskou kurii po Přemyslovcích, ubytoval v ní dcery Václava II., a srazil jim za to z jejich důchodů odpovídající částky.

Po Rudolfově smrti a nastolení Jindřicha Korutanského v srpnu 1307 byla ve městě (v biskupském domě) naopak držena Rudolfova vdova Rejčka.¹⁵⁴⁾ Jindřich s Annou a Eliškou se usadili na Hradě. V létě 1309 ale magnáti Jindřicha a Annu lstí přestěhovali z Hradu do města.¹⁵⁵⁾ Eliška Přemyslovna se odstěhovat z Hradu nemusela, ale po návratu Jindřicha a Anny na Hrad¹⁵⁶⁾ se Eliška zasnoubená Janovi a ohrožená zklamanou Annou¹⁵⁷⁾ společného bydlení s ní vzdala a vrá-

Obr. 30: Palác čp. 605. Oratoř Václava II. (?) v přízemí jižního křídla. Zdivo, západní portálek a pas s klenebními kápiemi před 1278. Žebra, svorníky, klenební konzoly a malba před 1305 (foto G. Capková).

tla se z Hradu do města. Na Starém Městě bydlela od začátku roku 1310 do 28. května 1310¹⁵⁸⁾ (kdy odjela do Nymburka) a potom znovu od 29. června do 14. srpna 1310.¹⁵⁹⁾ Při všech Eliščiných pobytech ve městě je třeba myslet především na kurii „Ad sedem“. Ta se spolu se zrušenou mincovnou asi stala hlavní základnou odboje Eliščiných straníků proti Jindřichovi a Anně.

Provoz mincovny v létě 1310 a kurie v rukou Šimona Štuka

Když se Kutná Hora s tamější mincovnou 18. června 1310 podrobila Jindřichovi Korutanskému, straníci Jana Lucemburského začali v Praze nouzově razit groše na Janovu a Eliščinu podporu. Tuto jejich činnost dokumentují podle R. Nového mincovní počty dochované ve foliantu koupeném po skončení ražby Staroměstskými pro „Liber vetustissimus“.¹⁶⁰⁾ Počty registrují obrat při směně a část vkladů. Mincování probíhalo od 21. srpna do 14. září. Podíleli se na něm asi hlavně lidé blízcí Jindřichovi z Lipé, který v účtech figuruje jako účastník směny. Čistý výnos činil kolem tří tisíc hřiven. Přepálení a zlegování několika set kilogramů stříbra za tři týdny vyžadovalo ale výkonné zařízení, mnohem výkonnější než mohla mít klenotnická slévadla u zlatníka Konráda (přestože i on v počtech figuruje jako jeden z vkladatelů). Urychlené slití a zmincování několika metrických centů stříbra, zvláště když organizátoři při zakoupení objemného foliantu počítali s dlouhodobou činností, bylo zřejmě dosaženo obnovením mincovny zrušené v roce 1300. Výměnu oběživa doloženou počty Jindřich z Lipé uskutečňoval patrně ve směnárně čp. 606b v kurii.

Nouzová pražská ražba grošů skončila v září 1310 vpádem Jindřicha Korutanského. Za nové situace začali ale staroměstští stoupenci opačného tábora požadovat od Jindřicha Korutanského a Anny zaplacení dluhů anebo zástavy. Protože Jindřich se v Praze ocitl téměř bez prostředků, za dluhy ručil koňmi, zemskými klenoty a asi i zeměpanskými domy. Soubor královských klenotů zahrnující Otaka-

150) Zbraslavská kronika 1976, o. c. v pozn. 25, s. 133.

151) J. Mayer 1994, o. c. v pozn. 3, s. 68.

152) Dalimilova kronika 1920, o. c. v pozn. 39, s. 177, r. 1306-1307: „Tehdy pravé princezny, ty šlechtné Václavovny, násilím s hradu pražského svedli, do podružství do města uvedli. Snad že jejich otec totéž strým pannám činil, bůh otcův hřích nad dětmi mstil...“.

153) FRB IV, s. 464, r. 1305-1306: (Václav III.) „Elizabeth vero virginem, sororem suam secundam, ad monasterium sancii Georgii in castro Pragensi, sub habitu tamen seculari, tradidit ibidem educandam...“.

154) V. V. Tomek 1855, o. c. v pozn. 87, s. 464.

155) V. V. Tomek 1855, o. c. v pozn. 87, s. 472-473.

156) V. V. Tomek 1855, o. c. v pozn. 87, s. 474-475.

157) Zbraslavská kronika 1976, o. c. v pozn. 25, s. 175, přelom l. 1309 a 1310: „...obecné mínění, jež se rozšířilo o této panně o povýšení na království, vzbudilo proti ní u její sestry paní Anny a jejího švagra tak prudkou nenávisť, že se jednalo o jejím tajném usmrcení jakýmsi ženami... A to poznala ze zkušenosti princezna ke své škodě, když přijavši v jakémsi jídle otravný jed, téměř by byla zemřela...“.

158) Zbraslavská kronika 1976, o. c. v pozn. 25, s. 176: „...čekají na ní úklady zlomyslné úskočnosti, takže jí nezbyvá nic jiného než útek...“.

159) V. V. Tomek 1855, o. c. v pozn. 87, s. 480, 482.

160) Z. Malý, Mincovní počty nejstarší knihy staroměstské, in: Numismatický sborník 6, 1960, s. 87-128. K místu ražby R. Nový, K mincovním počtům nejstarší městské knihy pražské z počátku 14. století, Československý časopis historický 8, 1960, s. 696-701.

Obr. 31: Palác čp. 605. Oratoř Václava II. (?) v přízemí jižního křídla. Nástěnná malba sv. Elišky s E. Rejkou (?). Před 1305 (reprofoto podle J. Blažejce G. Čapkové).

rův kříž získal od Jindřicha a Anny Mikuláš z Věže,¹⁶¹ zatímco zeměpanskou kurii v čele náměstí obdržel patrně Šimon Štuk. Nepřímě o tom svědčí dějiště nadcházejícího Janova inauguračního soudu. Ten připravil Jindřichovy stoupence o všechny neoprávněně držené statky a podle příslušného soudního výnosu se odehrál „před domem kdysi Šimona Štuka na pražském náměstí“.¹⁶² Příslušný inaugurační dům „kdysi Šimona Štuka“ lze považovat za Janem tehdy zkonfiskovanou zeměpanskou kurii, protože panovnické inaugurace se konaly v čele náměstí a celý jižní dvůr onoho čela byl až do roku 1322 nedotknutelným majetkem vyšehradské kapituly (a proto Štukův dům nemohl stát tam).

V. KURIE S PALÁCI „AD SEDEM“ A „AD CAMPANAM“ JAKO REZIDENCE MLADÉHO JANA LUCEMBURSKÉHO

Král Jan jako uživatel zeměpanské kurie a zpráva z roku 1332 jako vodítko k datování paláce „Ad campanam“

V kapitole týkající se prostorového určení kurie jsem upozornil na zprávu, podle níž město zpečetilo v roce 1332 Bohuslavovi Glasovi listinu na dům zakoupený „u Pesolda z Chebu“ (čp. 606b).¹⁶³ Uvedená zpráva je důležitá nejen pro prostorové určení kurie, ale i jako důkaz že kurie byla už uprostřed Janova králování vlastnictvím Pe-

solda z Chebu. Vyvrací tedy ty hypotézy, podle nichž palác „Ad campanam“ (obr. 32) vybudoval teprve Karel IV. po roce 1333 nebo Jan Lucemburský po sňatku s Beatrix Bourbonskou v roce 1334. Protože Jan byl v letech 1330–1334 vdovcem a Pesold kurii už v roce 1332 vlastnil a rozprodával, palác „Ad campanam“ se sochami krále a královny nemohl vzniknout jindy než v době Janova prvního manželství s Eliškou (možnost, že by sochy na paláci v čele náměstí před rokem 1332 představovaly jiný královský pár než český, považují z ideových důvodů za vyloučenou). Homogenita architektury a soch zároveň svědčí, že zobrazení král a královna byli původními uživateli paláce. Palác s takovou výzdobou nemohl ovšem vzniknout jindy než v době Janova a Eliščina společného veřejného vystupování. Nejspíš tu nelze počítat s posledními osmi lety před Eliščinou smrtí, protože Jan a Eliška žili od roku 1322 odděleně. Ale ani jejich krátké smíření v roce 1321 k vybudování tak luxusního paláce časově nestačilo. Ještě méně připadá v úvahu období jejich ostrých konfliktů v letech 1319–1320. Nepravděpodobná je i ponurá doba vyčerpávající obrany krále proti útokům zemské šlechty v letech 1315–1319.

Už samy tyto okolnosti naznačují, že k vybudování paláce došlo nejspíš v letech 1311–1314. V té době ale Jan ještě nebyl plnoletý a královskou moc za něj vykonávali jeho jménem především jeho opatrovníci. Je známo, že společně s neplnoletými králi – byť byli z politických důvodů mnohdy korunováni i ženati – vládli do osmnácti let jejich otcové nebo opatrovníci (regenti, hejtmani). Také za neplnoletého Jana, který od odjezdu Jindřicha VII. do Itálie čekal tři roky na otcův návrat a pak osířel, vládli do roku 1314 hlavně jeho opatrovníci. Protože 16. září 1310 Jindřich zplnomocnil ke všemu jednání v Čechách kurfiřta Petra z Aspeltu a knížete Bertolda z Hennebergu – a učinil to jako císař i Janův otec bez časového omezení – výsledkem bylo přenesení Jindřichových otcovských povinností a práv na uvedené opatrovníky až do Janových osmnáctin.¹⁶⁴ Proto po stranách trůnického královského páru představujícího Jana a Elišku stály na průčelí paláce „Ad campanam“ také dvě odpovídající sochy ozbrojených knížat ve vladařských pláštích, zatímco z kamene vytesaný zvon bývá považován za symbol společného vítězství všech čtyř vyjmenovaných osobností nad Jindřichem Korutanským 3. prosince 1310.

Tomu všemu odpovídá i situace, kdy Pražský hrad kolem roku 1303 vyhořel, takže po roce 1310 už nezaručoval bezpečí a králem neobydlen chátral až do přestavby zahájené v roce 1333. I z toho důvodu se zdá být stavba paláce pro Jana úkolem, který Jindřich svěřil regentům hned v roce 1310. Ne na Hradě ale „in civitate Pragensi“ se v roce 1316 narodil Janův první syn Václav (Karel IV.).¹⁶⁵ Také podle jiných známek byl palác „Ad campanam“ stěží sídlem někoho jiného než krále.

Pesold z Chebu

Pesold z Chebu, kterému v roce 1332 kurie s paláci „Ad campanam“ a „Ad sedem“ náležela, byl nositelem erbu se znamením okřídlené lvice.¹⁶⁶ Nelze říci, zda byl členem některé pražské rodiny chebského původu nebo se z Chebu teprve přistěhoval. V letech 1319–1334 (kdy král Jan pobýval převážně v zahraničí) se podílel na samosprávě Starého Města. V roce 1319 se tam stal členem zastupitelstva dosazeného při urovnání vzpoury Staroměstských proti Janovi, nejspíš jako muž přijatelný pro obě strany. Funkci v zastupitelstvu však zase pozbyl, když se spoluvládce v Čechách stal v roce 1333 Karel (naposled byl členem rady dosazené roku 1333 a činné do roku 1334).¹⁶⁷ Kromě kurie na náměstí měl v Praze ještě druhý dvorec před branou sv. Benedikta.¹⁶⁸ Kromě toho si roku 1332 koupil statek v Dřevčicích (asi dodnes existující tvrz).¹⁶⁹ Zemřel po roce 1347 a měl čtyři dědice. Převod Pesoldova majetku na ně začal rozdělením kurie na čtvrtiny už za Pesoldova života v roce 1332. Jak jsem

161) Viz pozn. 195.

162) „...Johannes... post introitum civitatis Pragensis primum publico iudicio ante domum olim Simonis Stukonis in ipsa civitate nostra presentibus... domino Petro Maguntino archiepiscopo et... illustri genite domino Bertholdo de Henneberch tenuit...“. V. Chaloupecký, Inaugurační diplomy krále Jana z roku 1310 a 1311, Český časopis historický 50, 1947–1949, II, s. 69–102.

163) Viz pozn. 10 a 11.

164) RBM II, s. 969. Opatrovnictví trvalo do 18 let i u měšťanů (V. V. Tomek, Dějepis města Prahy II. Praha 1871, s. 313).

165) Zbraslavská ... 1976, o. c. v pozn. 25, s. 298, 394.

166) Pečeť z r. 1346 v SÚA, RB sv. Jiří, list. č. 35.

167) V. V. Tomek 1855, o. c. v pozn. 87, s. 584, 586.

168) O dvorci viz níž s. 136–137.

169) RBM III, s. 764.

jíž uvedl při určení kurie, po odprodeji domu čp. 606b Bohuslavovi Glasovi převzal Rudlín Pesoldův čtvrtinu kurie identickou s domem čp. 628, Frána Pesoldův čtvrtinu s palácem čp. 606a „Ad sedem“, Henslin Pesoldův čtvrtinu s palácem čp. 605 „Ad campanam“ a Václav Pesoldův čtvrtinu s budovou čp. 629.¹⁷⁰⁾

Pokud jde o samotného Pesolda z Chebu, i když byl majetný muž a jako pražský radní z let 1319–1333 nemohl být vůči Janovi neloajální, jistě mu nelze připsat založení zkoumané kurie sloučením starších městíšť ani výstavbu paláce „Ad campanam“. Jednotlivá městíšť tu podle shora zmíněných dokladů vznikla naopak až Pesoldovou parcelací. Eventualita, že by si Pesold sám vybudoval palác se sochami propagujícími Janův majetát, se zdá být u člena staroměstského zastupitelstva z období konfliktů města s králem těžko představitelná z ideologických důvodů. Staroměstští, na které brzy po Janově nástupu začaly tvrdě dopadat Janovy drastické způsoby vymáhání finančních prostředků, přešli v letech 1311–1319 podobně jako příslušníci panstva do opozice. Na konci tohoto období Staroměstští vedení zastupiteli pohlíželi na Jana kvůli jeho absolutismu už jako na škůdce a tyрана. Příčiny napětí mezi Staroměstskými a králem dokumentuje opět „Liber vetustissimus“, a to zprávou „Querellae civitatis pragensis propositae contra regem Johannem“.¹⁷¹⁾ Jde o stížnost přichystanou Staroměstskými v roce 1319 a určenou nejspíš k jednání s Ludvíkem Bavorskem jako garantem o rok starších smluv mezi Janem a stavy. Staroměstští v ní shrnuli Janovy nejzávažnější přehmaty, vyčíslením nezaplacených půjček počínaje a obviněním z mučení měšťanů konče. Události toho roku nakonec přerostly v ozbrojený odboj Staroměstských po boku Elišky Přemyslovny a král byl nucen ustoupit. Po uklidnění situace však šest vůdců povstání přes vyhlášenou amnestii potrestal a Staroměstské dál vykořisťoval. I z těchto důvodů se palác „Ad campanam“ nezdá být měšťanskou ale královskou stavbou.

Zcizení kurie na Staroměstském náměstí ze zeměpanského majetku následkem Janovy zadluženosti

Poněvadž Jan byl nadměrně zadlužen a podle říšského práva ručil za dluhy urozeným i neurozeným věřitelům všemi statky, je téměř jisté, že o svou rezidenci s paláci „Ad sedem“ a „Ad campanam“ přišel uprostřed své vlády následkem finančních potíží. Zcizení uvedené Janovy rezidence bylo urychleno i rozpadem Janova prvního manželství.

Když se Jan ani po roce 1321 kvůli Eliščiným intrikám nezbavil averze vůči ní a jejím dětem, Eliška pozbyla svou pozici u jeho dvo-

Obr. 32: Palác čp. 605. Věžová budova. Průčelí po restaurování. Po 1310 (foto V. Obereigner).

ra. Zadlužená podobně jako král tehdy opustila společné sídlo a zdržovala se na jiných místech. Eliščiným útočištěm se stal nejprve Mělník, kde pro ni její tesař Vaněk pravděpodobně vybudoval skromnější příbytek v tradiční formě ženského obydlí ze dřeva (za bližší neurčené služby dostal u Mělníka od Elišky statek).¹⁷²⁾ Také v Praze se Eliška po uklidnění situace musela spokojit s ne zcela vyhovujícím obydlím, které po její smrti nouzově použil Karel a potom přestavěl Jan.¹⁷³⁾ S odchodem zavržené Elišky nejen z politické scény, ale i z prostředí dvorských zábav do ústraní patrně souvisí listina, podle níž Eliška v roce 1323 darovala svůj pozemek pod Pražským hradem augustiniánům.¹⁷⁴⁾ Eliška pak do roku 1325 pobývala také v Bavorsku, kde během hostování v Řezně zastavila své korunovační kle-

170) Viz pozn. 10–15.

171) RBM II, s. 207.

172) RBM III, s. 386. Šlo o statek v Brožánkách. Po Janově sňatku s Beatrix ho bývalý Eliščin tesař prodal.

173) Viz kapitolu o Janově dvorci u sv. Jakuba na s. 137–139.

174) RBM III, s. 349–350.

noty.¹⁷⁵⁾ V roce 1330 zemřela v Praze na Vyšehradě v proboštském domě svého nelegitimního, ale loajálního sourozence Jana Volka v atmosféře zřícenin sídla svých předků.¹⁷⁶⁾ Naproti tomu Jan Lucemburský, který v letech 1320–1330 už pobýval v Čechách průměrně jen osm týdnů v roce,¹⁷⁷⁾ zvolil pro sebe a svou družinu bydliště v Paříži, kde v roce 1328 obdržel jako dvořan Kapetovců palác Nestlé po Karlovi z Valois.¹⁷⁸⁾

Že Jan na vlastnictví své pražské rezidence „Ad campanam“ v dané situaci rezignoval nepřekvapuje, tím spíše že jeho dluhy zděděné po otci, Přemyslovcích a opatrovnících vzrostly mezitím válkou a zahraničními aktivitami natolik, že na konci dvacátých let už balancoval na pokraji bankrotu. Tomu se vyhnul jen drastickou redukcí zeměpanského majetku v Čechách. V jejím rámci svou kurii na pražském náměstí ztratil nejspíš jako zástavu za dluhy Starému Městu a bankéřům chebského původu.

Víme, že v letech 1311–1319 Jan obdržel od Starého Města prostřednictvím bankovní společnosti Konráda Kornbühela z Chebu několik půjček, aniž své závazky splnil.¹⁷⁹⁾ Také Pesold z Chebu byl nejspíš reprezentantem chebského kapitálu a Janovým věřitelem – ne-li přímo Konrádovým tichým společníkem anebo zetěm. Ale i kdyby Pesold přímo nepřevzal královu dluhopis, lze považovat za nejpravděpodobnější, že někdy na začátku zastupitelské kariéry kolem roku 1319 převzal královu rezidenci do zástavy, a ta mu pak před rokem 1332 plně propadla (tehdy část prodal a koupil Dřevčice). Zrovna v roce 1318 totiž Janův smír s magnáty umožnil, aby už bez jimi kladených překážek uspokojoval své věřitele zástavami zeměpanského majetku a právě do roku 1332 ho také skoro všechny skutečně zastavil. O rok později už podle kronik neměl v Praze žádnou rezidenci a v celých Čechách mu nezbyl ani jeden svobodný hrad, který by nebyl zastaven i se všemi královskými statky – jmenovitě i s městy, vesnicemi, dvorci a lesy.¹⁸⁰⁾

Zastavení českých zeměpanských statků tehdy ale Jana dluhů nezbylo a nezprostil se jich ani ražbou pražských dukátů¹⁸¹⁾ a rozprodáním signorií v Itálii.¹⁸²⁾ V roce 1333 zbankrotovali i Janovi pohádkově zbohatlí věřitelé z cisterckého opatství Sedlec.¹⁸³⁾ Za pomo-

ci italských bankéřů a prospektorů pak Jan sháněl peníze stále kurioznějším způsobem. Vlastnímu bankrotu se bránil ještě v roce 1336 drsnými konfiskacemi stříbra – při nichž dal kromě synagogy prokopat i hrob sv. Vojtěcha a zpeněžit výzdobu hrobu sv. Václava započatou za Karlovy účasti.¹⁸⁴⁾ Již v roce 1322 Jan postoupil Elišce Rejčce svou brněnskou rezidenci po Václavovi II.¹⁸⁵⁾ a vyšehradským děkanům zříceniny Vyšehradu (v nichž stála také jeho jedna „curia regis“).¹⁸⁶⁾ Množství Janem ztracených zeměpanských statků bylo tak velké, že zřízení staroměstské kurie už ani nevzbudilo pozornost.

Druhá kurie Pesolda z Chebu na místě paláce Anny Přemyslovny z roku 1310

Shora uvedený předpoklad – že dvorec Pesolda z Chebu na pražském náměstí byl kurií zcizenou Janem z korunního majetku, je možné podpořit i dalším argumentem. Týž Pesold totiž prostřednictvím krále Jana získal pravděpodobně i svůj dvorec na staroměstské periférii. Podle listin z let 1345 a 1346 býval majetkem Pesolda z Chebu také „dvůr umístěný na pražském předměstí u vrat brány sv. Benedikta“ (*curia sua in preurbio civitatis Pragensis foras portam s. Benedicti sita*).¹⁸⁷⁾ Z listin plyne, že Pesold z tohoto dvorce odprodal jeden díl Eberlinovi od Kamene a druhý Jindřichu Rauberovi (o jejich rodech byla zmínka už ve vztahu k panovnickému stolci a mincovně). Dále je známo, že Eberlin a Rauber založili na zakoupených částech dvorce poplatné domy (začleněné v roce 1347 do Nového Města). Eberlin své pozemky „*sitis pre muris civitatis... ad portam s. Benedicti*“ využil k lokaci čtyř domků a dvou sladoven na místě pozdějších domů čp. 1079 a 1081.¹⁸⁸⁾ Pozemky koupené Rauberem, a jím rozdělené na jedno jeho vlastní a jedno poplatné městiště, jsou totožné s parcelami Rauberova domu čp. 1078b a Rauberovi poplatných domů čp. 1078c a 1080a.¹⁸⁹⁾

Nebylo ale jasné, kde měl Pesoldův předměstský dvorec obytné jádro. To bylo shodou okolností zjištěno v roce 2004. Důležité je, že na městištích čp. 1078b a 1078c, která podle domovních platů vlastnil Rauber jako část bývalého dvorce Pesolda z Chebu, byl již zmíněným archeologickým průzkumem Josefských kasáren odhalen suterén románského paláce z druhé poloviny 12. století. Půdorys a rozloha naznačuje, že palác sloužil k reprezentačním účelům. Před lokací Nového Města byl ale srovnán se zemí a překryt obyčejnými domy. Poblíž paláce vedla dvorcem kutnohorská silnice. Palác tvořil podle uvedených platů obytné jádro Pesoldova dvorce.

Podstatné ale je, že předměstský dvorec Pesolda z Chebu a jeho románský palác ležel zároveň v oblasti stavení zkonfiskovaného po roce 1310 Janem Lucemburským choti vzdorokrále Jindřicha Korutanského Anně Přemyslovně, která toto stavení získala o půl roku dříve od pražského měšťana Mikuláše z Věže. Stavení Mikuláše z Vě-

175) J. Widemann, Regensburger Urkundenbuch I, München 1912, s. 295–296, 30. duben 1327: Eliška kvituje, že Gottfried Reich jí kromě jiných klenotů, věcí a židovských úpisů vrátil „...zuvo guldein chron, ein guldein haefftel, ein guldein gürtel, einen sametein mantel mit golde und mit perlein, ein christallein chanel, ein christallein scheffel, zwei silberineu pechke, zehen silberein schüssel und zwei lidereineu trühel, da ins in dem einem reb mit perlein auf gewant ind in dem anderm ein lintwurm mit perlein und mit gestayn und unvermohtheu perel...“; zároveň potvrzuje že sama ani král už nebude nic žádat. (B. Kopiczková, Eliška Přemyslovna, Praha 2003, přešla zprávu bez povšimnutí).

176) Zbraslavská kronika 1976, o. c. v pozn. 25, s. 379, r. 1330: „...na Vyšehradě v domě proboštově odešla z tohoto života...“.

177) J. Mezník, Pobyty Jana Lucemburského, Časopis Matice moravské, 1997, s. 93–117.

178) K paláci Nestlé viz K. Benešová 1998, o. c. v pozn. 2, s. 120–122.

179) 1312 platí město Konrádovi z Chebu 230 kop gr. ze 700 hr. stříbra, které dalo králi (RBM III, s. 48). 1314 vybralo pro krále 1000 hr., k nimž Konrád z Chebu a Hiltprant Zwiflinger přidali 300 hr. (RBM III, s. 96–98). 1315 se Konrád z Chebu a Hiltmar ujali výběru cla z vína za 480 kop obecních dluhů (RBM III, s. 117). 1315 dlužila obec Konrádovi z Chebu 916 kop (V. V. Tomek 1855, cit. v pozn. 30, s. 306). Výčet dluhů Janem nezaplacených do r. 1319 viz RBM II, s. 207.

180) Vlastní životopis Karla IV., in: Kroniky z doby Karlovy. Praha 1987, s. 27, r. 1333: „...toto království našli jsme tak zpustošené, že jsme nenašli jediný svobodný hrad, který by nebyl zastaven se všemi královskými statky, takže jsme neměli, kde bychom přebývali, leč v měšťanských domech jako jiní měšťané...“. Zbraslavská kronika 1976, o. c. v pozn. 25, s. 394, r. 1333: „...a nebylo žádného hradu královského, který by nebyl od jeho otce, krále Jana, některému šlechtici zastaven; ale i města, vesnice a dvorce a skoro všechny lesy byly tehdy zastaveny jako zástava nebo svěřeni...“.

181) K. Castellin, O českých dukátech 14. století, Numismatický časopis 19, 1950, s. 55–73.

182) J. Spěvák, Jan Lucemburský. Praha 1994, s. 473, 477–483, 506–507, 517.

183) Zbraslavská kronika 1976, o. c. v pozn. 25, s. 395. R. 1333:

„...těhož roku v měsíci říjnu rozptýlil se sedlecký konvent pro velké dluhy, které dříve nadělal, totiž pět tisíc hřiven, po různých klášterech řádu...“.

184) Zbraslavská kronika 1976, o. c. v pozn. 25, s. 413, r. 1336: „...dal podle návodu některých rádců v Praze kopati v židovské synagoze a našel pod zemí na dva tisíce hřiven ze zlaté a stříbrné a v penězích. Nařídil také kopati u hrobu svatého Vojtěcha mučedníka na Hradě, ale při kopání peněz nenašel...“; s. 414, k r. 1336: „V oněch dnech český král Jan pod záminkou krajní potřeby přerušil a na ten čas překazil jedno dílo velmi doporučení hodné, totiž práci o náhrobku a ozdobě hrobu sv. Václava mučedníka na Hradě Pražském, dílo s mnohým úsilím započaté a přichystané. Neboť sám král Jan najednou sebral a svým věřitelům zastavil obrazy svatých, přemnohé stříbrem umělecky už vykládané a k jejich podobě většinou už úplně dohotovené. Byla pak váha těch peněz pět set pražských hřiven. K nim věnoval mladý Karel dvě stě hřiven ze své pokladny...“.

185) RBM III, s. 327.

186) RBM III, s. 326.

187) RBM IV, s. 654–655, 611–612. B. Mendl, Z hospodářských dějin středověké Prahy, in: Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy V, 1932, s. 187–189, 192, 390.

188) RBM IV, s. 83, 502–503, 611–612.

189) RBM IV, s. 654–655. V. V. Tomek, Základy starého místopisu Pražského, II. Praha 1870, s. 227, čp. 1078b, r. 1381: „...domum quondam Heinczlini Rawberi...“. B. Mendl 1932, o. c. v pozn. 187, s. 390.

že získané vzdorokrálovnou Annou Přemyslovnou v roce 1310 – v pramenech označované jen „domus Nicolai de Turri“ – stálo při jihovýchodní městské bráně. Podle svědectví Zbraslavské kroniky tam stálo právě tak blízko vrat (*porte et muro civitatis vicina fuerat, hiis qui foris sunt*). Protože tehdejší pražské brány měly vrata jen na vnější straně fortifikačního systému, nacházelo se na předměstí. Že Mikulášovo stavení stálo na předměstí (kde bránu spíš ohrožovalo než krylo), potvrzuje částka za šípy a prak zakoupené Staroměstskými při lucemburském obléhání města v listopadu 1310 zvlášť k bráně „Mikuláše z Věže“. ¹⁹⁰ Po převratu v prosinci 1310 se brána „Mikuláše z Věže“ nazývala „brána sv. Benedikta“. Protože před příslušnou branou se po obou stranách (viz polohu domů čp. 1078 a 1080), rozprostíral dvorec Pesolda z Chebu, „domus Nicolai de Turri“ je patrně totožný s románským palácem Pesoldova dvorce. Zároveň nemůže být identický s pozdějším „Královým dvorem“ čp. 654 uvnitř města, jak na základě nepodloženého ztotožnění „brány Mikuláše z věže“ s pozdější fortanou zvanou „Odraná“ předpokládal V. V. Tomek.

Brána u domu Mikuláše z Věže, zmíněná v roce 1310 ve Zbraslavské kronice, není identická s Odranou branou při čp. 654 už z toho důvodu, že Odraná brána v roce 1310 ještě neexistovala. Podle svědectví Budyšínského rukopisu totiž teprve v roce 1402 „král Václav ze svého dvoru udělal sobě fortanu na Nové Město proti sv. Ambroži“. Ta se pak uvádí pod názvy „*valva sicut itur ad s. Ambrosium*“ (1409), „*valva... ex opposito s. Ambrosii*“ (1429), „*valva Lacerata*“ (1429) a „*Odraná*“ (1440). ¹⁹¹ Jestliže v roce 1310 figuruje na jihovýchodě města „brána Mikuláše z Věže“ a po roce 1310 „brána sv. Benedikta“ (zatímco Odraná tam ještě neexistovala) – šlo pouze o jednu fortanu, která tehdy po emigraci Mikuláše z Věže změnila název. Ztotožnění domu Mikuláše z Věže s Královým dvorem čp. 654 nelze opřít ani o novodobý překlad Zbraslavské kroniky, kde úryvek „*in duabus partibus civitatis circa s. Franciscum videlicet et ad parte domui Nicolai de Turri vicinam*“ přeložil J. Heřmanský podle Tomkova výkladu „na dvou stranách města...“ místo patřičného „ve dvou městských částech...“. ¹⁹²

Příslušná brána s domem byla v rukou Staroměstských a ohrožená zvnějšku už na jaře 1310, tehdy ovšem Jindřichem Korutanským. Jindřich přitáhl stejně jako v listopadu Lucemburčané po kutnohorské silnici a utábořil se na příslušném předměstí. Zároveň víme, že Mikuláš z Věže byl před předáním domu Anně psancem vyhnáným ze Starého Města do Jindřichova tábora. ¹⁹³ Tam se po Jindřichově boku zdržovala i Anna. V Jindřichově táboře na předměstí došlo proto i k převodu domu. V červnu 1310 pak Anna vylákala od obležených Staroměstských souhlas, aby se do Mikulášova stavení u brány nastěhovala. Ale místo toho aby jí posloužilo k oddechu, použila je ke vpuštění manželova vojska do města. ¹⁹⁴ Mikuláše z Vě-

že zároveň štedře odměnila zástavou drahocenného kříže Otakara II. a jiných královských klenotů. ¹⁹⁵ Mikuláš bránil potom bránu proti Lucemburkům (podle shora uvedeného účtu za prak a šípy). Když v prosinci 1310 Jindřich a Anna utrpěli porážku a vyvázli útekem, Mikuláš se stal znovu psancem a uprchl i s Anninými klenoty do Řezna. ¹⁹⁶ Protože král Jan klenoty zastavené Annou nevyplatil, ačkoli mu do roku 1313 byly rezervovány, ¹⁹⁷ palác Anny Přemyslovny zůstal místo klenotů patrně jemu. Je tedy nanejvýš pravděpodobné, že Pesold z Chebu kromě kurie na Staroměstském náměstí získal od Jana i svůj druhý dvorec u sv. Benedikta, s románským palácem určeným pro jeho nebezpečnou polohu ke zboření (anebo už zbořeným).

Odlíšení Janovy rezidence s paláci „Ad sedem“ a „Ad campanam“ od jeho pozdějšího sídla u sv. Jakuba

Janovu zeměpanskou kurii na náměstí je nutné odlišit od Janovy pozdější rezidence u minoritského kláštera sv. Jakuba. Když se Jan oženil v roce 1334 s Beatrix Bourbonskou, s návratem do dřívější zeměpanské kurie – kterou tehdy už druhý rok vlastnil Pesold z Chebu ¹⁹⁸ – nemohl počítat. Pro ubytování novomanželů se ostatně ani moc nehodila, protože sochy na průčelí jejího paláce „Ad campanam“ zachycovaly Jana ještě v chlapeckém věku spolu s opatrovníky a Eliškou. Opravy vyhořelého Pražského hradu, přestože byly zahájeny již v roce 1333, ¹⁹⁹ si vyžádaly delší dobu (zpočátku tam Karel opravil pro svou vlastní potřebu jen purkrabství). ²⁰⁰ To vše dohromady přimělo Jana i přes jeho zadluženost k vybudování nové rezidence na Starém Městě. Příslušný královský „*haus gen send Jacobs closter*“ neboli „*curia olim regis Johannis antiqui*“ se nacházela na parcele čp. 647 v severovýchodním nároží domovního bloku mezi Celetnou a Jakubskou (proti jižní stěně lodi minoritského chrámu). ²⁰¹ Také tento královský areál vznikl ze starší nemovitosti. Král ho opravil v roce 1335 stejně jako část Hradu pro spolubydlení s Beatrix, ale po jejím nevydařeném pobytu v Praze v letech 1336–1337 ho užíval jako slepec do svého skonu sám. Příslušný dům byl zbořen v letech 1911–1912.

Nikoli k Janovu paláci „Ad campanam“ jak se dosud připouštělo, ale k oné Janově rezidenci u sv. Jakuba se vztahuje často citovaná zpráva, podle níž v roce 1335 Jan „*tam in castro Pragensi quam in maiori civitate in domo habitationis suae mandavit plurimum aedificare et etiam modo gallico laborare*“ (nejen na Pražském hradě nýbrž i ve Větším Městě v domě svého bydliště rozkázal mnoho postavit a také vlašským způsobem pracovat). ²⁰² V roce 1335 se totiž ani tato činnost nemůže týkat paláce „Ad campanam“, protože ho tehdy vlastnil Pesold a nikoli král. Z těchto důvodů ztrácí opodstatněnost i další častá domněnka, že „francouzsky“ pojaté architektuře paláce „Ad campanam“ odpovídá onen „modus gallicus“, kterým se v Praze v roce 1335 pro Jana pracovalo. Ba dokonce ani sám výraz „modus gallicus“ (a to nejen u Janových staveb z roku 1335 na Hradě

190) V. V. Tomek 1866, o. c. v pozn. 10, s. 165, čp. 654 (správně jde ale o čp. 1078 na N. Městě), r. 1310: „*Permittitur etiam, quod domina Anna conjux Chorinthiani ducis in domo Nicolai de Turri residentiam habeat, quae tunc, quia portae et muro civitatis vicina fuerat, his, qui foris sunt, operam et opem pro viribus suis praestabat...*“; s. 255, brána na místě Prašné věže (správně jde ale o bránu u sv. Benedikta), k r. 1310: „*Item dedimus Nicolao de Turri 3 fertones pro sagittis et pro una waga ad portam suam...*“; s. 254, r. 1311 a dál: „*porta s. Benedicti*“.

191) V. V. Tomek 1866, o. c. v pozn. 10, s. 255 (omylem u dvou různých bran).

192) Zbraslavská kronika 1976, o. c. v pozn. 25, s. 210: „Ve svátek Povýšení sv. Kříže... 1310 vtrhlo... míšeňské vojsko... nepřátelsky na dvou stranách města, totiž u svatého Františka a u brány v sousedství domu Mikuláše od Věže, do Prahy, dobylo ji a pokořilo ji...“.

193) Zbraslavská kronika 1976, o. c. v pozn. 25, s. 177, jaro 1310: „...vyhnali z Prahy... Jakuba syna Volfina s jeho třemi bratry, Mikulášem (z Věže), Theoderichem, Janem a Mikulášem Thusintmarkem...“; s. 210, léto 1310: „...byli ve vojsku Mišňanů venku při obléhání města Pražského ležících měšťaně pražští, totiž Mikuláš od Věže s bratry a četnými svými přáteli, kteří byli dříve pro své provinění vypuzeni z města...“. Tamtéž s. 211, 14. IX. 1310: „...Mikuláš však od Věže se svými bratry a přáteli a někteří jiní, kteří byli dříve vyhnáni z města, vrátili se s tím nejhorším vojskem...“.

194) Viz pozn. 190.

195) K. Chytil – A. Friedl, Kříž Přemysla Otakara II. v pokladu dómu v Řezně. Praha 1931, s. 65, 30. V. 1313: Jan Lucemburský dává řezenskému biskupovi Mikulášovi ze Strachotice souhlas „...ut crucem, que olim Nicolao de Turri, civi nostro Pragensi, cum aliis clenodis regni nostri pro certa quantitate pecunie fuerat obligata, quamque ipse civis Judeis Ratisponensibus obligavit, ab eisdem Judeis ne diutius per eos in subsannationem et obprobrium domini nostri Ihesu Christi, cum sit in eadem pars de ligno vivifice crucis recondita, conservetur, dictus electus redimat et exsolvat et suis usibus retineat et reservet...“.

196) Viz pozn. 195. Jeho bratr byl zatčen (V. V. Tomek 1855, o. c. v pozn. 87, s. 490).

197) Viz pozn. 195. Kříž zůstal v Řezně dodnes.

198) Viz pozn. 10.

199) Viz pozn. 204.

200) Vlastní životopis 1987, o. c. v pozn. 180, s. 28: „dojeli jsme... do starého domu purkrabského, kde jsme několik let přebývali dokud nebyl vystavěn velký palác...“. Karel bydlel v purkrabství 18. V. 1334 (RBM IV, s. 17–18).

201) V. V. Tomek 1866, o. c. v pozn. 10, s. 146.

202) FRB IV, s. 331. Zbraslavská kronika 1976, s. 412, má jiný překlad: „V téže době dal český král Jan velmi mnoho stavět jak na Pražském hradě tak ve Větším Městě v domě svého obydlí a též ve slohu francouzském pracovat, ale ty domy, které se nyní stavějí na Hradě, začal dříve markrabě Karel.“

Obr. 33: Palác čp. 605. Torza soch kurfiřta Petra z Aspeltu, krále Jana, Elišky Přemyslovny a Bertolda z Hennebergu. Z fragmentů sestavil J. Blažej. Sbírky Muzea hl. m. Prahy. Před 1314 (foto O. Palán).

a u sv. Jakuba nýbrž obecně) neukazuje pouze na Francii, ale rovněž na Itálii. Vzhledem ke standardnímu středověkému překladu „gallicus-vlašský“²⁰³ mohl poukazovat nejen na francouzsky prováděné stavby, ale i na jejich výzdobu italizujícími malbami a výšivkami, vyskytujícími se v Čechách po návratu Lucemburků z Itálie vedle prací kresebného slohu.

Janovo rozhodnutí usadit se s Beatrix u kláštera sv. Jakuba vplynulo asi především z toho, že zadlužený Jan tam obsadil dům po zemřelé Elišce Přemyslovně. Na Janův příbytek u sv. Jakuba lze totiž vztáhnout často citovanou zprávu, podle níž Karel v roce 1333, když na Pražském hradě našel jen ruiny, bydlel skoro dva měsíce „ve Větším městě v domě své matky“.²⁰⁴ Formulace „v domě matky“ (místo „po matce“) patrně odpovídá nevyřízenému dědictví, jakým bylo i Eliščino (kvůli nepřítomnosti vdovce a neplnoletosti dětí vypořádané teprve po letech). Také údaj o krátkodobosti Karlova pobytu v uvedené staroměstské nemovitosti v roce 1333 svědčí pro její ztotožnění s víceméně nevyhovující budovou, kterou v roce 1335 (když Karla zbavil spoluvlády a odvolal z Čech)²⁰⁵ Jan obsadil a poručil zrekonstruovat (Jan tehdy ve svém staroměstském „obytném domě“ rozkázal „mnohé postavit“ atd.). Je tedy nanejvýš pravděpodobné, že základem staroměstské rezidence užívané Janem v letech 1335–1346 byl volný, ale nemoderní či z jiného důvodu nevábný dům po Elišce Přemyslovně.

Eliščín dům u kláštera sv. Jakuba Janovi ovšem vyhovoval snad i z toho důvodu, že vlašsky orientovaní minorité byli ve třicátých le-

tech důležití pro jeho styky s Itálií (kde v letech 1330–1337 s Karlovou pomocí vedl války o signorie po Jindřichovi). Oblast kolem kláštera sv. Jakuba byla tehdy také nejvýznamnějším centrem dvorského života. V klášteře se již v roce 1311 pořádala Janova a Eliščina korunovační hostina. Konala se tam i korunovační hostina Beatrix v roce 1337. Důležitější však je, že v téže oblasti mezi klásterem a Celetnou mívala kromě zavržené Elišky Přemyslovny svou pražskou rezidenci i Janem obdivovaná královna-vdova Eliška Rejčka (zemřelá v roce 1335). Rejčka, v Praze přezdívaná podle jejího předchozího sídla v Hradci Králové „regina de Grecz“, vlastnila nejméně tři domy na městských čp. 588a–588e na severní straně Celetné ulice. V roce 1336 totiž tamější soudně potvrzený jihozápadní kout farnosti sv. Benedikta začínal právě bývalým domem Elišky Rejčky (čp. 588), domem Rotlevů (čp. 649–669) a domem Jindřicha Glase (čp. 676)²⁰⁶ – přičemž ještě v roce 1363 se dům Mikuláše Geithanera nazýval „inter domos reginae quondam de Grecz“.²⁰⁷ Rejčka tak jen pár kroků od sídla Elišky Přemyslovny a pak Karla a Jana disponovala celým blokem domů. Je pravděpodobné, že u sv. Jakuba si vydržovala i umělecké dílny, v nichž snad její dvorní dámy kooperovaly s beknyněmi a umělci na pracích výtvarných dílech stejně jako podobné ženy pro markraběnku Markétu Opavskou u minoritů v Brně.²⁰⁸ Dochoval se alespoň doklad, že se Rejčka o staroměstské beknyně osobně starala.²⁰⁹

Protože dokumentace zaniklého dvora čp. 647 je nedostatečná, sloh Janových staveb z roku 1335 u sv. Jakuba podle nálezů neznáme. Nemůžeme ale ani předpokládat, že by na sloh Janova palá-

203) V. Flajšhans, Klaret a jeho družina 2. Praha 1928, s. 218: „Gallica = Vlaská“, „Gallicus = Vlach...“. Srov. AHMP, rkp. 987, fol. 230a, r. 1358: „Bernhardus Gallicus de Mediolano“ (z Milána). AMB, rkp. 39/ fol. 166a, r. 1359: „Sylvanus Gallicus de Verreis“ (z Ferrary). AHMP, rkp. 998, fol. 66a, r. 1405: „Alexander Gallicus de Veneciis“ (z Benátek).

204) Zbraslavská kronika 1976, o. c. v pozn. 25, s. 394, po 30. V. 1333: „(Karel) zůstával pak v Praze ve Větším Městě v domě své matky skoro dva měsíce, potom se přestěhoval na Pražský hrad, v němž se dosud zdržuje se svým dvorem. Hned tam počal znovu stavěti a zřizovati zříčené budovy královské, které byly dříve před třiceti lety spáleny ohněm a ležely pusté, a s úspěchem i s důmyslnou snahou dokonale obnovovati, jako se čte o králích izraelských; a děje se to nejen zde, nýbrž i v Hradci a jinde podle jeho pokynu...“

205) J. Spěvák, Karel IV., Praha 1979, s. 120–132.

206) RBM IV, s. 123–124: „...limitacione videlicet domum quondam regine de Grecz, domum Rothlebonis sic dictam cum toto ipsius circuitu inclusione domos Mertlini Rudmanni et Henrici Glasonis penes ipsum contigue usque ad chorum fratrum minorum s. Jacobi...“.

207) V. V. Tomek 1866, o. c. v pozn. 10, s. 239, Celetná ulice, r. 1357: „Nicolaus Geytinger emit...“; s. 253, r. 1363: „...domus Nicolai Geytaneri inter domos Reginae quondam de Grecz“.

208) K brněnské dílně minoritských beknýň kterou vedla markraběnčina dáma Klára „quae consuít cum auro“ a Mikuláš z Říše „scriptor et pictor“ viz J. Vítovský 1990, o. c. v pozn. 1, s. 105–106 a 114–115.

209) Bekyni Anežku obviněnou z magie „domina Regina de Gretz“ zachraňovala říznutím do malíčku „usque ad sanguinem“. Viz A. Patschovsky, Quellen zur böhmischen Inquisition im 14. Jahrhundert. Weimar 1979, s. 221.

ce „Ad campanam“ nějak zvlášť navazoval. Obě rezidence byly zřejmě dílem jiných mistrů. Janův palác „Ad campanam“, vybudovaný patrně po roce 1310 regenty Petrem z Aspelu a Bertoldem z Hennebergu, postavila snad huť mistra Jindřicha „de Boemia“ přivezeného v roce 1314 Janovým bývalým opatrovníkem Petrem do Mohuče.²¹⁰⁾ Naproti tomu rezidenci u sv. Jakuba postavila v roce 1335 už Janova vlastní královská huť. Tu reprezentoval Janův dvorní kameník Ulrich – nejspíš vůdčí umělec soukromé hutě českých králů. Podle útržkovitých pramenů byl činný současně s mistrem Sedlecké katedrály, Matyášem z Arrasu a prvními Parlěrovci. Na rozdíl od uvedených církevních zaměstnanců byl ale přímo Janovým a později Karlovým privátním umělcem. Od Jana totiž i přes krajní deficit korunního majetku obdržel dvorský statek v Březíně na nečtinském panství vyplaceném v roce 1333 Karlem ze zástavy. Oním dvorským statkem byl pak postupně k oběma vyjmenovaným nositelům české královské koruny osobně připoután. Svou činnost pro české krále zahájil jak se zdá právě v Janových domech u sv. Jakuba a na Hradě v roce 1335.²¹¹⁾

Pravděpodobnou představu o slohu Janových sídel stavěných soukromou královskou hutí u sv. Jakuba a na Hradě v roce 1335 si můžeme učinit na základě Zbraslavské kroniky, podle níž shora uvedená Janova pražská stavební činnost z roku 1335 měla díky Karlovi svou předehru nejen Praze ale i v Hradci Králové.²¹²⁾ Hradec Králové, Janem získaný zprvu zpět od Elišky Rejčky a pak zastavený Sedlci, byl Karlem v letech 1334–1335 vysobožen ze zástavy včetně chrámového patronátu.²¹³⁾ Janově soukromé huti z roku 1335 lze v hradeckém chrámu připisat tamější jižní královskou předsíň. Tam na sochařsky pojatých patkách nacházíme v Čechách poprvé skvostnou klenbu z volného žebroví. Uvedená královská předsíň je zároveň funkčně i stavebně svázaná se sousední chrámovou pokladnicí, která se však od předsíně slohově liší obyčejnými klenbami na ostruhových patkách. Podstatné je, že pokladnice je podle erbu „fleur d'lys“ Blanky z Valois na tamějších malbách výsledkem shora uvedené Karlovy hradecké stavební iniciativy z let 1333–1335,²¹⁴⁾ zatímco s ní provázaná královská předsíň vznikla nejspíš v příští stavební sezóně už na rozkaz krále Jana jako pozůstalého Elišky Rejčky za část její chrámové nadace 50 kop grošů,²¹⁵⁾ (což odpovídá Janově insolventnosti a zároveň mimořádné skvostnému provedení panovnické předsíně vložené mezi trezorovou kapli a věž podobně jako pozdější Zlatá brána pražské katedrály). Nejvíce se mistr Janovy soukromé hutě z roku 1335 lišil od mistra paláce „Ad campanam“ snad právě znalostí visutých žebrových soustav, kterou patrně předvedl i v pražské katedrále v kapli sv. Michala z let 1352–1356²¹⁶⁾ a předal dál Parlěrovcům a mistrům z Ensingen.

210) Viz níž s. 142–143.

211) J. Vítovský, in: Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004, s. 676–677.

212) Viz pozn. 204.

213) J. Spěváček 1994, o. c. v pozn. 182, s. 266. R. 1325 Jan postoupil patronát Sedlci (RBM III, s. 421). Ten je jako vykonavatel patronátu doložen naposled v r. 1334 (RBM IV, s. 36). Zbraslavská kronika 1976, s. 395, r. 1333: (Karel) „...chystá se podrobit si Hradec... s četnými jinými městy...“. Vlastní životopis 1987, o. c. v pozn. 180, s. 28, r. 1335: „Tehdy jsme znovu nabyli s velikými náklady a úsilím... Hradec Králové...“.

214) Znak na východní stěně. Zmínka bez určení: V. Wagner, Objev v katedrále sv. Ducha v Hradci Králové, Zprávy památkové péče IV, 1940, s. 7–8. Francouzský panovnický motiv „fleur d'lys“ použili Karel a Blanka po r. 1334 i na Veverí, kde lilie v kosočtvercích pokrývaly stěny sálu v 1. patře (nalezené zbytky byly transferovány do depozitáře).

215) CDM VII, s. 66, závět z 18. IX. 1335: „...Ouch schaffe wir, daz man zu Grecz zu dem heiligen geiste gebe, funfzick schock selegereles; vur Herolde di wir schuldik sint...“ (Herold byl zakladatel kostela). H. Dáňová, Chrám sv. Ducha v Hradci Králové, in: Pro Arte. Praha 2002, s. 107–125, nechala velký Rejččin dar i znak Blanky z Valois nepovšimnout. Z předsíně se do pokladnice nahlíželo skrz mříž (zachovány stopy). Podle konsekračních křížů byla pokladna svěcená.

216) K problematice kaple sv. Michala v katedrále viz J. Vítovský 2004, o. c. v pozn. 211, s. 413.

Obr. 34: Reliéf mohučského kurfiřta z cimbuří mohučské tržnice. Zemske muzeum v Mohuči. Kolem 1330. Reprofoto G. Čapková.

Obr. 35: Palác čp. 605. Klenební svorník v oratoři v prvním patře. Reprofoto podle J. Blažejce.

VI. PALÁC „AD CAMPANAM“ JAKO POMNÍK NOVĚ NASTOLENÉHO KRÁLE A ASPELTOVA OPATROVNICKÉHO REŽIMU

Předpokládaný stavebník Janova paláce Petr z Aspelu

Petr z Aspelu²¹⁷⁾ a Bertold VII. z Hennebergu²¹⁸⁾ obdrželi 16. září 1310 od Jindřicha VII. již zmíněné zplnomocnění ke všemu jednání v Čechách. To z nich učinilo regenty schopné zajistit na Jindřichův

217) J. Heidemann, Peter von Aspelt als Kirchenfürst und Staatsmann, Berlin 1875.

218) E. Schubert, Berthold VII. der Weise von Henneberg 1271–1340, in: Fränkische Lebensbilder 5, 1973, s. 1–22.

Obr. 36: Palác čp. 605. Trojdílný trůn Jana Lucemburského a regentů v jižní zdi na místě bývalého audienčního přístěnku (?) za sálem druhého patra. Před 1314 (foto G. Čapková).

a Janův účet stavbu Janova paláce. Formálně byl asi stavebníkem nezletilý Jan, na dálku ale patrně rozhodoval Jindřich a na místě sám Aspelt s Bertoldem a Eliškou. Petr z Aspeltu byl kněz, lékař a politik na dvorech Přemyslovců, Habsburků a Lucemburků. V roce 1296 získal úřad vyšehradského probošta (králova kancléře). K tomu v roce 1297 přibral biskupství v Basileji. V roce 1305 převzal místo předchozích postů mohučské arcibiskupství. S mohučským arcibiskupstvím získal kurfiřtství, říšské arcikancléřství a mohučské knížectví. Dobře znal tehdejší stavební hutě svatoštěpánského chrámu ve Vídni a Münstru v Basileji. Stavební a sochařskou činnost podporoval i v Mohuči. Bertold vládnoucí nevelkému knížectví v oblasti Horních Frank byl zkušený diplomat zvaný „*der weise greve*“.

Při založení Janova paláce „*Ad campanam*“ mohl Petr z Aspeltu přihlížet jak k českým, tak k zahraničním vzorům. Jindřich VII. se patrně postaral o to, aby jeho syn bydlel v Praze po roce 1310 v podobném paláci, na jaké byl zvyklý na Západě. Pokud se Petr při stavbě Janova paláce řídil zahraničním vzorem, tím mohl být hlavně Jindřichův dům ve Frankfurtu nad Mohanem. Ve frankfurtském královském domě Jindřich asi krátce před Petrovým a Janovým odjezdem do Čech zformuloval svou představu reprezentačního panovnického paláce. Svůj frankfurtský dům založil nejspíš v roce 1308, kdy ho ve Frankfurtu kurfiřti zvolili římským králem. Ve Frankfurtu se v roce 1310 konalo i Jindřichovo říšské „*parlamentum generale*“. Tam také přišli čeští diplomaté za účasti Aspelta nabídnout Jindřichovi pro jeho syna za choť Elišku Přemyslovnu a s ní českou a polskou korunu. Téhož roku Jindřich odjel na římskou korunovační jízdu, z níž se nevrátil. Frankfurtský dům ale před římskou korunovaci (tzn. před 29. červnem 1312) daroval Petrovi z Aspeltu.²¹⁹⁾ O Jindřichův frankfurtský dům se tedy Petr zajímal tolik, že ho od Jindřicha získal. Vzhledem k přímé časové návaznosti se lze dokonce ptát, zda domy ve Frankfurtu a v Praze nestavěl jeden a týž mistr, nebo zda se frankfurtský dům nestal náhradou za prostředky Petrem vynaložené na pražský.

Pražskou zeměpanskou kurii poznal Petr už v letech 1296–1305, kdy na dvoře Václava II. působil jako vyšehradský probošt, králův

kancléř, spolupatron týnské kostela a spoluúživatel dvorce před Týnem. Tam možná dal už tehdy přestavět předpokládané kancléřství čp. 604a vedle kurie na budovu s honosným podloubím. Když v roce 1310 přivedl do Prahy krále Jana, v kurii snad pořád existoval v nepříliš změněné podobě nastolovací dům „*Ad sedem*“, soubor soch na paměť Václava I. a jižní palác s předpokládanou oratoří Václava II. Aspeltův respekt k lokální tradici pravděpodobně podporovala Eliška Přemyslovna, která v kurii patrně vyrostla a vypjatou zbožností navazovala na Václava II. (v roce 1310 „mívala ve větším počtu mší jako její otec bez omrzení duchovní útechu“).²²⁰⁾ Zdá se, že sochařsky zdobená fasáda Janova paláce a oratoř v patře nad předpokládanou Václavovou úmrtní místností souvisí se společnou Petrovou a Eliščinou snahou zopakovat a ostentativně překonat tamější stavby z doby Přemyslovců. Petr jako dvořan a držitel odpovídajících kanonikátů znal i královské rezidence na Pražském Hradě, na Vyšehradě a v Brně.

Memoriální, reprezentační a rezidenční náplň Janova paláce

Palác „*Ad campanam*“ manifestoval Janův nástup na český trůn, spojení lucemburské dynastie s přemyslovskou a regentský režim Petra z Aspeltu a Bertolda z Hennebergu. Dával to najevo svou urbanistickou situací, architektonickou koncepcí i sochařskou výzdobou. Stojí zřejmě na místě staršího paláce Přemyslovců na starém sněmovním prostranství. Průčelí paláce „*Ad campanam*“ mělo memoriální a propagační náplň. Kamenná maketa týnské zvonu je zřejmě památkou na signál Eliščina kaplana Berengara k útoku Janova vojska na Prahu 3. prosince 1310.²²¹⁾ Zvon je patrně také osobním symbolem Berengara jako palácového kněze, protože do sedle Eliščiny a Janovy oratoře v prvním patře je vyrytá uncíální signatura „BR“. Memoriální náplň měla ale především sestava soch v prvním patře. Král, královna a dva ozbrojenci tam představovali politické činitele, kteří 3. prosince ovládli Prahu a 6. prosince 1310 byli na náměstí hlavními aktéry Janova inauguračního soudu.

Ze všech čtyř soch prvního patra se dochovala torza slepená restaurorem J. Blažejem ze zlomků (obr. 33).²²²⁾ Ústředními postavami jsou sice král s královnou, klíčový význam pro určení smyslu skulptur mají ale ozbrojenci. Jejich torza vykazují vladařské pláště sepnuté pod krkem vodorovnými řemeny. Takto sepnuté pláště jsou atributem knížat. Představitelé českého panstva, a tím méně štitonoši anebo „*sergents d'armes*“ to tedy nemohou být.²²³⁾ Oděv ozbrojenců naopak odpovídá knížecím hodnostem Petra z Aspeltu a Bertolda. Aspelt byl jako kurfiřt jedním z předních knížat v říši. Také Bertold z Hennebergu získal v roce 1310 před tažením do Prahy od Jindřicha VII. všechna práva říšských knížat.²²⁴⁾ Sochy ozbrojenců tedy představovaly Petra z Aspeltu a Bertolda z Hennebergu jako říšská knížata.

Knížecí sochy ale znázorňovaly Petra a Bertolda zároveň jako regenty. Jejich role zástupců nezletilého krále je vyjádřena tím, že torza ozbrojenců a královny mají na pláštích náramenní znakové štítky, ale král takové štítky nemá.²²⁵⁾ I když na uvedených náramenních

220) Zbraslavská kronika 1976, o. c. v pozn. 25, s. 176.

221) Zbraslavská kronika 1976, o. c. v pozn. 25, s. 223.

222) Srov. J. Blažej 2002, o. c. v pozn. 3.

223) „*Sergents d'armes*“ v nich spatřuje K. Benešová 1998, o. c. v pozn. 2, s. 126.

224) J. Šusta, Dvě knihy českých dějin II. Praha 1935, s. 113.

225) Srov. J. Blažej 2002, o. c. v pozn. 3, obr. 3, 17, 28, 36.

219) E. Vogt 1913, o. c. v pozn. 219, s. 401, Petrova závěť z r. 1319: „...Das Haus in Frankfurt, das Kaiser Heinrich, damals noch König, ihm nich für das Erzstift, sondern persönlich geschenkt hat, über-weist er den Stiften...“.

štítcích nezbyla čitelná erbovní znamení, šlo patrně o osobní znaky české královny a obou knížat,²²⁶⁾ zatímco panovnické znaky chybějící nezletilému králi jsou transponovány ve formě dvou velkých štítů do rukou ozbrojenců, a tím manifestují regentství.

Regenti byli nad to znázorněni jako hrdinové hlídající nezletilého krále. Námítka, že by Petr měl být jako arcibiskup zobrazen v pontifikálním oděvu, není na místě, protože jeho hodnost kurfiřta byla vyšší než duchovní. Všichni duchovní kurfiřti – mezi nimiž Petr zaujímal přední místo – byli zobrazováni jako bojovníci. Mnohdy tomu odpovídal i jejich životní styl (např. strýc krále Jana, arcibiskup Balduin, proslul svou agresivní politikou i válečnickým způsobem života). Petra z Aspeltu představovala na průčelí paláce „Ad campanam“ figura umístěná původně po pravici krále a dochovaná lépe než druhé podobné torzo. Aspelt ji byl znázorněn stejně jako mohučský arcibiskup z cyklu Římský král s kurfiřty z cimbuří mohučské tržnice, uloženo dnes v mohučském Zemském muzeu. Tam má mohučský arcibiskup-kurfiřt stejně jako pražský ozbrojenec brnění, štít, meč a nůž (obr. 34). Rozdíl je jen v tom, že pražský nemá meč vytasený, ale zavěšený u pasu na znamení míru (meč je umístěn za štítem). Zároveň – jako králův strážce – sahá po noži. Také Bertold, kterého spatřuji v hůře zachované figurě po levici královny, měl podle dochovaného torza za pasem nůž a meč zavěšený za štítem. Nože se ale jako společník královny nedotýkal.

Nezletilý Jan nebyl znázorněn na rozdíl od obou knížat jako bojovník, ale jako říšský vikář a „*rex pacificus omnique iustitia plenus*“, po vzoru Jindřicha VII.²²⁷⁾ Jan sice od roku 1311 užíval tradiční jezdeckou pečeť s rytířským obrazem,²²⁸⁾ skutečný rytířský pás a s ním spojená práva přijal ale až v roce 1316 před bitvou na Neckaru.²²⁹⁾ Pražská trůnící socha ho zachycovala oděného v tunice sepnuté na pravém rameni, na způsob panovnické ikonografie převzaté od antických císařů.²³⁰⁾ Torzo Janovy sochy má levou ruku výš než pravou, podobně jako Janův obraz na pečeť říšského vikáře z roku 1313.²³¹⁾ Tam vidíme v souladu s úlohou krále mírotvorce v Janově pravici vodorovně položený meč a v levici vztyčené žezlo. Takové patrně byly i atributy sochy. Eliščina trůnící socha zosobňovala přemyslovskou linii a potvrzovala Janovu legitimitu. Zároveň vyjadřovala enormní význam, který Eliška kolem roku 1310 měla, ale brzy ztratila.

Ve druhém patře průčelí se dochovaly niky pro čtyři další postavy. Příslušné konzoly jsou ale odesané a z těchto postav se nic ne našlo. Petr z Aspeltu a Eliška tam pravděpodobně plánovali čtveřici soch zemských patronů, kterou Jan po skončení opatrovnického režimu už asi nerealizoval. Důvodem patrně bylo, že mu byla česká náboženská tradice cizí a od roku 1315 zápasil s českými magnáty. V tympanonu portálu bývá na základě zlomku koně (nalezeného ale

Obr. 37: Palác čp. 605. Výklenky na přenosný oltář a regálie (?) v jižní zdi oratoře v prvním patře. Po 1311 (foto G. Čapková).

v druhotném uložení na jiném místě)²³²⁾ předpokládán Janův rytířský reliéf. Stejně jako o Janův jezdecký portrét mohlo jít eventuálně o zobrazení sv. Jiří podobné tomu, jakým porýnští dvořané nechali znázornit Janovu dynastickou roli na nástěnných malbách v kostele ve Starém Městě pod Lipnicí. Lipnici a tamější kostely dobyl v roce 1316 Balduin Lucemburský. Nástěnná malba tam představuje sv. Jiří s drakem a stromem života, spolu s královským párem klečícím před sv. Václavem.²³³⁾ Průčelí paláce „Ad campanam“ vrcholilo římsou s velkými nárožními maskarony. Z římsy a maskaronů se dochovaly jen zlomky.²³⁴⁾ Nedochovaný ochoz s nárožními hláskami na velkých apotropajních maskaronech navenek vyjadřoval bezpečí v paláci ubytovaného krále.

Vnitřní uspořádání paláce „Ad campanam“ se řídilo požadavky na Janovo komfortní ubytování, reprezentaci a výkon panovnické moci za účasti regentů. O vstupním jezdeckém portálu byla již zmínka. S Janovou rytířskou výchovou zřejmě souvisí fragment jezdecké rampy v přízemí. Vnitřní šnekové schodiště umožňovalo přístup do příčného ramene a do dvou reprezentačních sálů v prvním a druhém patře. Tyto sály měly Janovi usnadnit navázání životně důležitých styků s místními magnáty. Zvlášť pozoruhodný byl východní přístěnek v sále druhého patra vymezený nedochovanou dřevěnou příčkou.²³⁵⁾ Přístěnek Janovi a jeho opatrovníkům patrně sloužil jako audienční prostor. V jeho jižní zdi jsou rekonstruované zbytky trojdílného kamenného sedadla, původně zastřešeného dřevěnými nebesy (obr. 36).²³⁶⁾ Šlo zřejmě o sedadlo tvořící audienční trůn pro krále a opatrovníky. Uvedenou funkci sedadla v době Petrovy a Bertoldovy spoluprády prozrazuje jeho typologický vztah k chrámovým sedilím a sdružený trojnásobný „arcus regalis“, uprostřed vyšší a po stranách nižší. Celé trojdílné audienční sedadlo je navíc ze zadu opatřeno oknem, takže král s regenty v něm ve dne trůnil ozářen světlem.²³⁷⁾ Zda

226) U královny lze na náramenních štítcích předpokládat lva a orlici, u Petra mohučské kolo a u Bertolda henneberskou slípku.

227) K. Benešová 1998, o. c. v pozn. 2, s. 127.

228) P. Brodský, Pečeť Jana Lucemburského, in: Časopis národního muzea 150, 1981, řada hist., s. 117–137.

229) J. Spěváček 1994, o. c. v pozn. 182, s. 245.

230) K panovnickému motivu pláště sepnutého na pravém rameni viz P. E. Schramm, Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. Stuttgart 1954–1956, I. s. 325.

231) O. Posse, Die Siegel der deutschen Kaiser und Könige. Dresden 1909–1913, IV, tab. 74, obr. 1; V, s. 36.

232) J. Mayer 1994, o. c. v pozn. 3, s. 76.

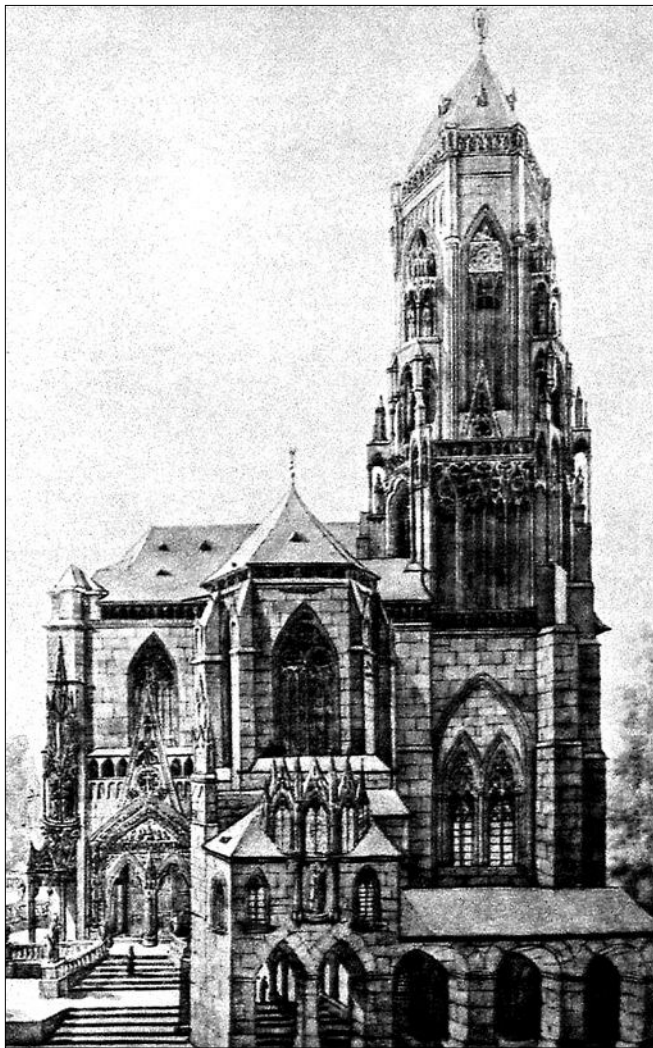
233) J. Vitovský, Gotické nástěnné malby v Dolním Městě, Lipnici, Řečici a Loukově, in: Tři gotické kostely pod hradem Lipnici. Praha 1999, s. 48–61 (49–51).

234) J. Mayer 1994, o. c. v pozn. 3, s. 76.

235) Příčka končila ve vpadlině v jižní stěně.

236) J. Mayer 1994, o. c. v pozn. 3, s. 81–82.

237) J. Skabráda – M. Rykl, Byt ve druhém patře domu U zvonu, Zprávy památkové péče 1996, č. 1–2, s. 12–16, považují sedadlo jen za

Obr. 38: Akvarel J. J. Hocha v Zemském muzeu v Mohuči. Mohučská Frauenkirche. Trojlodí s apsidou a klášterem mistr Konrád před 1311. Východní portál, koruna před apsidou a spodek zvonice Jindřich de Boemia 1314–1332 (hořejšek věže mladší) (reprofoto podle J. Bauma G. Čapková).

regenti nastupovali do audienční síně jen palácovým schodištěm nebo i můstkem z domu čp. 604a, není jasné.

Petr z Aspeltu a Eliška kladli zřejmě zvláštní důraz na bohoslužbu. Za sálem a předpokojem prvního patra byla podobně jako ve starší části přízemí umístěna oratoř. Její umístění nad předpokládanou oratoří Václava II. vyhovovalo asi hlavně Elišce Přemyslovně. Oratoř v patře je však menší a odpovídá pouze západní polovině spodní místnosti (možná prostoru nad Václavovým lůžkem). Je zaklenutá dvěma poli křížové žebrové klenby se svorníky zdobenými reliéfní měsíční tváří a zcela odsekanou maskou. K instalaci přenosného oltáře v oratoři sloužila nika s dvojicí hlubokých skříněk po stranách. Zdá se, že skřínky fungovaly jako schránky pro uložení korunovačních klenotů, rozdělených snad na české a polské, nebo Janovy a Elišiny (obr. 37).

trojdílné okno kryté dřevěným stropem korespondujícím s jeho třemi záklenky. Jak audienční síně v dobách opatrovnických režimů fungovaly, ilustruje v r. 1284 v případě Václava II. a jeho otčíma Závise Zbraslavská kronika 1976, s. 53: „Záviš... obklopil se souhlasem matčiným krále tak těsným dozorem, že těžko mohli získat možnost mluvit s ním ti, kdo přicházeli na jeho dvůr vyřídit své záležitosti... Zpravidla každý, stěží byv připuštěn, vložil králi své záležitosti a spokojeně odcházel, dostav ústní odpověď ne od krále, nýbrž spíše z úst Závišových. Kdežto král mlčel, on sám mluvil a jen sám vyřizoval záležitosti celého království...“.

Jindřich „de Boemia“ jako pravděpodobný „magister operis“ paláce „Ad campanam“

Je možné, že „magistrem operis“ Janova paláce „Ad campanam“ byl tehdejší významný kameník Jindřich. Z Čech se o něm sice žádné zprávy nedochovaly, po skončení Aspeltova opatrovnického režimu se ale objevuje s přídomkem „de Boemia“ v Aspeltově Mohuči. Protože kameníci byli označováni většinou podle doporučujících listů z dřívějších působišť, je pravděpodobné že do Mohuče přicestoval z Čech. Protože v Mohuči v roce 1314 nastoupil rovnou do řídicí funkce, jeho předchozí postavení v Čechách bylo patrně vynikající. Můžeme se ptát, zda v Čechách nepůsobil původně v roce 1310 jako člen Aspeltovy výpravy zaměstnaný Jindřichem VII. Takovou cestu z lucemburského vévodství do Prahy patrně podstoupil „magister Johannes de Brabantia“, který v době stavby pražského paláce „Ad campanam“ odlil nedochovanou bronzovou sochu Václava II. pro zbraslavské královské pohřebiště.²³⁸⁾ V případě uvedené náhrobní bronzové sochy lze uvažovat o tom, zda její model nezhotovil na objednávku Petra z Aspeltu a Elišky „magister operis“ paláce „Ad campanam“ a zda oba umělci ve službách Lucemburků nespolečně pracovali.

Že mistr Jindřich mohl před rokem 1314 řídit hut' paláce „Ad campanam“, lze připustit nejen na základě jeho činnosti v hlavním městě Aspeltova knížectví a přídomku „de Boemia“, ale také na základě toho, že v Mohuči nastoupil právě v září 1314.²³⁹⁾ Datum Jindřichova nástupu totiž odpovídá době kdy skončil Aspeltův opatrovnický režim na pražském dvoře. Příznačné také je, že mistr paláce „Ad campanam“ v Praze odešel od nedokončeného díla (před zhotovením soch druhého patra).²⁴⁰⁾ Protože mistr paláce „Ad campanam“ pocházel podle své umělecké tvorby nejspíš z Porýní, dotkla se ho zřejmě opatření z doby po 10. srpnu 1314 kdy král Jan dosáhl plnoletosti. Tehdy na nátlak panstva dovolávajícího se dřívějších úmluv musel propustit říšské dvořany. V dubnu 1315 musel Jan panstvu slíbit i propuštění obou bývalých opatrovníků.²⁴¹⁾ Šest týdnů mezi 10. srpnem a 19. zářím 1314 lze snad považovat za dobu přiměřenou k případnému Jindřichovu přestěhování z Prahy do Mohuče.

Pokud mistr paláce „Ad campanam“ patřil do roku 1310 k umělcům císaře Jindřicha, císařovou smrtí v roce 1313 snad ztratil také svého hlavního zaměstnavatele a zůstal odkázán na Aspelta. Aspelt v letech 1310–1314 v Čechách sám pro sebe nic patrně nestavěl, protože jeho opatrovnické bylo přechodné. Dne 15. února 1311 bydlel v Praze u již zmíněného Janova věřitele Konráda Kornbühela z Chebu (in hospitio Conradi dicti vome Kornbuhela... hospitabatur).²⁴²⁾ Aspelt si pravděpodobně vybíral na pražském dvoře vynikající umělce podobně jako si z Prahy odvážel unikátní poklady – např. již uvedený zlatý královský trůn po Přemyslovcích a Janovi²⁴³⁾ anebo soubor klenotů v čele s masivní zlatou bystou sv. Markéty.²⁴⁴⁾

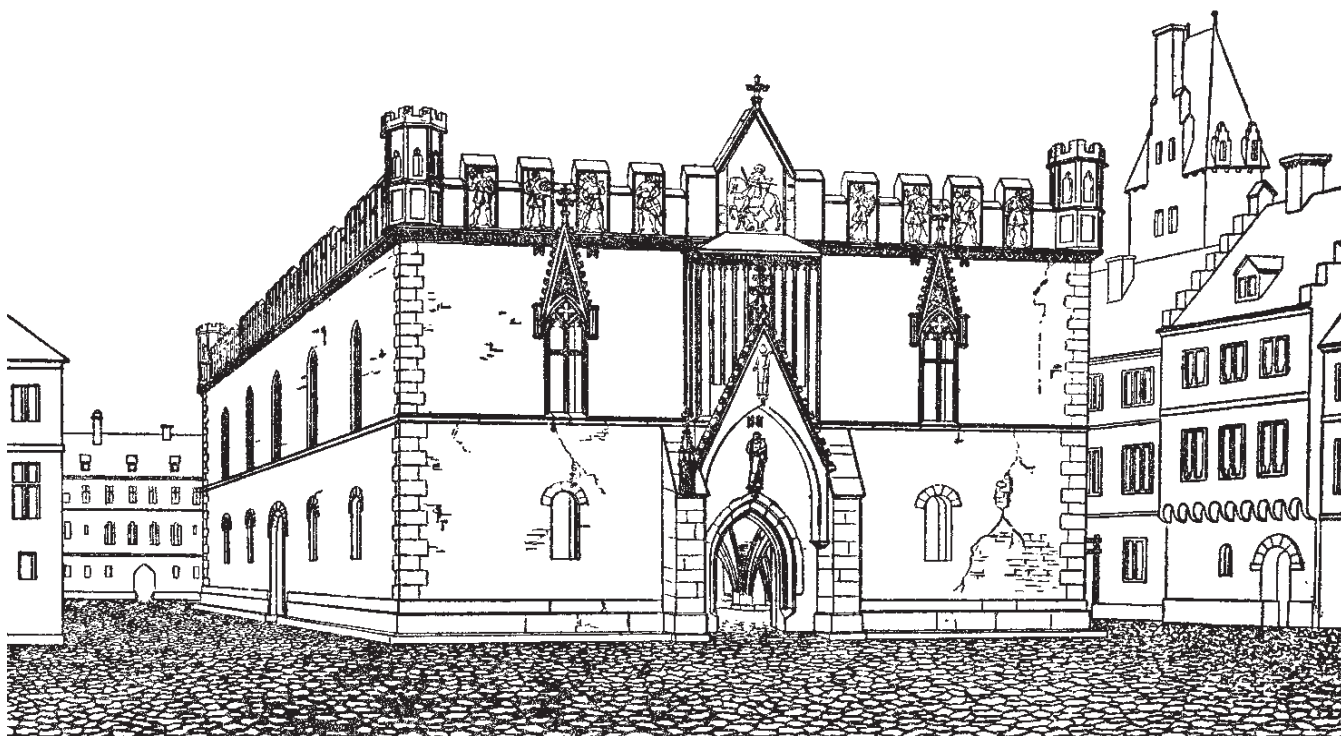
Jindřich „de Boemia“ řídil v Mohuči hut' Frauenkirche (Maria zu den Stufen, Maria ad gradus, Mariagreden). Uvedený chrám zanikl. Dochovalo se z něj jen pár soch. Původně byl soukromou kaplí mohučských arcibiskupů. Byl chrámem kolegiátním.²⁴⁵⁾ Jindřichův nástup do čela tamější hutě je doložen smlouvou z 19. září 1314.²⁴⁶⁾ Ze smlouvy plyne, že Jindřich se měl jako vedoucí kameník hutě starat o tvůrčí dořešení stavby a její výzdoby. Při osobní přítomnosti na staveništi dostával zvláštní příplatky. S jeho eventuální sochařskou činností by mohlo souviset francouzsky orientované sousoší spaseného krále a zbrojnoše z východního portálu z doby po roce 1314.²⁴⁷⁾ K činnosti mimo Frauenkirche Jindřich potřeboval podle smlouvy souhlas kapituly. Ta ho patrně neodepřela, když se Aspelt spolu s měšťany v roce 1317 rozhodl postavit novou tržnici „auf dem Brand“.²⁴⁸⁾ Ta byla střediskem dálkového obchodu a výrazem Aspeltovy mezinárodní prestiže. I tržnice až na sochařskou výzdobu zanikla.

Frauenkirche se vypínala na terase nad Rýnem vedle dómu. Jindřichovou zásluhou se stala jednou z nejkrásnějších porýnských architektur (obr. 38). Hlavní stavební etapa v podobě halového trojlodí s polygonální apsidou a klášterem²⁴⁹⁾ tam ale Jindřichovi nepat-

238) Zbraslavská kronika 1976, o. c. v pozn. 25, s. 147.

239) Viz pozn. 247.

240) Na nedokončení výzdoby upozornil J. Blažej, 2002, o. c. v pozn. 3, s. 88.

Obr. 39: Mohučská tržnice auf dem Brand. Grafická rekonstrukce G. Mollera podle obrazu L. E. Schultze. Po 1317 (reprofoto podle K. H. Essera G. Čapkové).

řila. Proběhla brzy po ohni z roku 1285 a uskutečnil ji patrně „*Cunradus Fabrikmeister von Mariagreden*“, zmíněný v roce 1302.²⁴¹⁾ Chrám byl vysvěcen v roce 1311 (tři roky před Jindřichovým nástupem).²⁵¹⁾ Když se tamější hutě ujal v roce 1314 „*discretus vir magister Heinrichus lapicida de Boëmia*“, přestavovalo se slavnostní východní průčelí nad Rýnem. V něm vznikl v Jindřichově době jednak velký portál, jímž se vedle Konrádovy apsidy vstupovalo při slavnostech a poutích

do jižní lodi. Konrádova apsida byla v Jindřichově době prolomena dodatečnou prosklenou schránkou ve tvaru ozdobné královské koruny obklopující mariánskou oltářní sochu. Nad prvním polem severní lodi se navíc začala stavět bohatě členěná věž (první z plánovaného dvouvěží). „*Meister Heinrich der steinmetze zu unser Frauen*“ je v Mohuči doložen do roku 1332.²⁵²⁾ Uvedenou věž dokončili kolem roku 1350 Jindřichovi pokračovatelé (ke stavbě druhé už nedošlo).

Zaniklé mohučské stavby a torzo Janova pražského paláce lze porovnat jen orientačně. Příslušná stavení etapa Frauenkirche se vyznačovala archivoltami se sochařskými prvky připomínajícími některé detaily paláce „*Ad campanam*“. Ze sochařů činných na výzdobě východního portálu Frauenkirche byl mistroví paláce „*Ad campanam*“ blízký francouzsky orientovaný sochař již zmíněného krále a zbrojnoše. Užíval stejnou modelaci draperie jako autor pražského krále a královny. Také srolovaný okraj účesu mohučského krále koresponduje s lokny fragmentárních pražských masek, apod. Vztah ale nelze přeceňovat a porovnání zlomků sochařské výzdoby Frauenkirche a pražského paláce si ještě vyžadá zvláštní pozornost.

V případě mohučské tržnice se jednalo o sochami zdobenou dvoupodlažní stavbu s trojlodní halou v přízemí a dřevěnými stropy v patře (obr. 39). Jindřichovi „*de Boëmia*“ by eventuálně mohl patřit i projekt této stavby, která měla tatáž okna zdobená vimperky a polygonálními vízkami a podobný ochoz s polygonálními nárožními hláskami jako palác „*Ad campanam*“. Reliéfy kurfiřtů byly na cimbuří tržnice osazeny asi kolem roku 1330.

VII. DOZVUKY STAROMĚSTSKÉHO NASTOLOVACÍHO OBŘADU VE 14.–15. STOLETÍ

O Janovi Lucemburském víme, že byl nastolen formou soudu konaného v prosinci 1310 na Staroměstském náměstí „před domem kdysi Šimona Štuka“ – patrně před kurií „*Ad sedem*“ odňatou neo-

241) J. Spěváček 1994, o. c. v pozn. 30, s. 222.

242) E. Vogt 1913, o. c. v pozn. 219, s. 246.

243) K trůnu viz E. Vogt 1913, o. c. v pozn. 219, s. 401; Petrova závěť z r. 1319: „...seinen kostbaren Sessel...“; s. 403, k r. 1402: „*sedes... auro et lapidibus preciosis cum cristallis capitibus adornata, quam a Bohemie rege transtulit et sibi a quondam rege ibidem per eum coronatum propinata...*“.

244) K bystě sv. Markéty viz S. Riezler, Vatikanische Akten zur Deutschen Geschichte in der Zeit Kaiser Ludwigs des Bayern. Innsbruck 1891, s. 429, papežova odpověď ze 11. října 1327 na přípis Elišky Přemyslovny, která bezvýsledně žádala zpět: „...caput sancte Margarete quam nonnulli sanctorum reliquie penes clare memorie Wenczeslaum patrem et post obitum penes Wenczeslaum fratrem suos reges Boemie, que ad eos iuste pervenerant, fuerunt cum devotione maxima custodita, quodque bone memorie Petrus archiepiscopus... caput et alias reliquias supradicta, ad ipsam reginam rationaliter pertinentia, pro quadam summa pecunie sine scitu et voluntate ipsius regine auctoritate propria apportari seu deduci fecit...“.

245) M. Dörr, Mariengredenstift in Mainz, Phil. Dissertation. Mainz 1953.

246) F. Falk, Interessanter Baukontrakt aus Mainz vom Jahre 1314, in: Kirchenschmuck 24, 1868, s. 54–55.

247) Mittelrheinisches Landesmuseum Mainz, Ausstellungskatalog 1959, č. kat. 92, obr. 14. Zde sochy datovány podle vysvěcení kostela před r. 1311.

248) K. H. Esser, Mainz. Mainz 1961, s. 27–28.

249) J. Baum, Drei Mainzer Hallenkirchen, in: Studien aus Kunst und Geschichte, Festschrift Friedrich Schneider. Freiburg im Breisgau 1906, s. 355–370.

250) R. Dertsch, Die Urkunden des Stadtarchivs Mainz, Regesten 635–1400, 1, 1962, s. 134, r. 1302: „*Cunradus Fabrikmeister von Mariagreden... meister Bertoldus der Steinmetz*“.

251) E. Vogt 1913, o. c. v pozn. 219, s. 254, svěceno „*hoc altare cum totali monasterio*“.

252) R. Dertsch, Die Urkunden des Stadtarchivs Mainz, Regesten 635 bis 1400, 2, 1963, s. 27–30, r. 1332: „*Meister Heinrich der Steinmetze zu Unser Frauen...*“.

právněmu držiteli (jak bylo vysvětleno výš).²⁵³⁾ Janův syn Karel byl uznán za následníka trůnu sněmem 11. června 1341. Asi i tento akt se konal na Starém Městě, protože to byli především Staroměstští, kdo se postavili s veškerou vahou svého vlivu za Karla a zvlášť výrazně potvrdili usnesení českého sněmu slavnostním prohlášením.²⁵⁴⁾ Legitimitu svých potomků na českém trůně chtěl Karel upevnit tím, že se pokusil starý nastolovací obřad spojit s korunovačním. V roce 1363 ale přistoupil k výjimce, když dal Václava IV. ve věku tři let rovnou korunovat.²⁵⁵⁾ Zikmund byl zvolen a korunován v roce 1420, ale po svém poválečném vjezdu do Prahy v roce 1436 opět „*sedet in circulo maioris civitatis Pragensis in sede sue majestatis in corona regni Bohemie*“.²⁵⁶⁾ Když 13. června 1438 vjel do Starého Města Albrecht Habsburský, „*lis her phennige vor em strehen und werfen*“ zatímco biskup Filibert, prelát, kanovníci, universita, měšťané a řemeslníci mu šli vstříc a „*slíbili sú jemu poslušenstvie a človečenstvie, když se děl na stolici na rynku*“.²⁵⁷⁾ Albrechtův syn Ladislav zvolený na dálku v roce 1452, byl v Praze nastolen stejným způsobem 24. října 1453. I on tehdy „*seděl v svém majestátu a v ozdobě královské pod korunou na rynku Starého Města pražského*“ a „*okolní knížata léna od něho přijímali*“, zatímco „*kratochvíle rytířské provozovány byly*“.²⁵⁸⁾ Nastolovací obřad se tedy na Starém Městě udržel až do 15. století.

VIII. ZÁVĚR

Z většího množství nepřímých důkazů lze vyvodit, že na východní straně dnešního Staroměstského náměstí stála ve 12.–14. století zeměpanská kurie. Z jejích budov se dochovala torza. Kurie vznikla patrně v první třetině 12. století tím způsobem, že tamější trojnásobně velký zeměpanský pozemek byl postupně zmenšen o Týn a špitál P. Marie. V té době byla kurie osídlena a měla asi už pravidelně situované dřevěné stavby. Někdy po roce 1135 byl v čele kurie postaven předsunutý kvádríkový dům čp. 606a zvaný později „Ad sedem“. V roce 1142 byla kurie pravděpodobně vypálena. Nejpozději v první třetině 13. století vznikly kamenné stavby na nárožních městských čp. 605 a 628.

Za vlády Václava I. (1230–1253) byla románská pravobřežní aglomerace urbanizována. Tehdy byl v kurii postaven větší počet nových kamenných domů. Stavělo se tam románskou kvádríkovou technikou, z lomového zdiva a sporadicky i z cihel. Kamenné románské a raně gotické stavby vytvořily čtyřkřídlovou uzavřenou dispozici. Domy čp. 505 a 629 jsou identické s jižním, čp. 606a a 606b se západním, čp. 607 se severním a čp. 628 s východním křídlem kurie. Příčná ramena domů čp. 605 a 606b rozdělila plochu uvnitř kurie na dvě nádvoří. Do kurie vedly při jihozápadním a severozápadním nároží asi dva vjezdy – jeden od mostu a druhý od Pražského Hradu. Mezi domy čp. 628 a 629 vedla z kurie ulička do kostela P. Marie před Týnem. Suterény románských i raně gotických domů byly většinou napůl zahloubené. Domy měly zadní i přední vchody. Také z románského domu čp. 606a „Ad sedem“ bylo možné patrně vystoupit na veřejné prostranství.

Kolem poloviny 13. století vytvořila celá východní strana náměstí významnou urbanistickou konfiguraci. Na jižních pozemcích čp.

601–604 vznikl z původního špitálu dvorec vysehradských prelátů, kteří figurovali u dvora jako „capella regia“ v čele s královým kanceléřem. Součástí kurie byla kromě paláce čp. 605 i směnárna čp. 606b. Vedle ní na severních městských čp. 607–610 lze předpokládat zemskou mincovnu založenou kolem roku 1240 královským mincmistrem a lokátorem Eberlinem. Mincovna měla pod kontrolou všechny ostatní mincovny v zemi, protože čtyři slévadla měnového stříbra získala od Václava I. monopol pro celé Čechy. Areál předpokládané mincovny čp. 607–610 byl kolem roku 1250 od kurie oddělen zdi zjištěnou vzadu mezi městskými čp. 606b a 607. Pravděpodobně v roce 1248 došlo v kurii k druhému požáru. Po něm byl raně gotický palác čp. 605 srovnán se zemí. Dům „Ad sedem“ byl tehdy asi zvýšen a snad také ozdoben nedochovanými sochami na paměť Václava I., které byly podle kroniky dokončeny na pražském náměstí v roce 1254. Celá východní strana náměstí reprezentovala majestát a hospodářskou moc Václava I. a Otakara II.

Před kurii se konaly patrně některé nastolovací obřady panovníků. Kronika z let 1171–1173 zmiňuje v Praze „*in medio civitatis*“ starobylý kamenný trůn (*thronus quodam saxo*). Podle kroniky o něj bylo v roce 1142 a odedávna svedeno mnoho bojů. Tento kamenný stolec patřil snad k původnímu sněmovnímu poli, z něhož byly nastolovací obřady v době christianizace přeloženy na Pražský hrad a po stabilizaci pravobřežní aglomerace a zavedení korunovačních obřadů zase zpět. Nelze vyloučit, že veřejné prostranství před kurii bylo původně sněmovním polem a nedaleký Týn vojenskou pozicí určenou k jeho ostraze. Původní kamenný trůn Přemyslovců se v tom případě mohl nacházet u románského domu čp. 606a „Ad sedem“, zatímco stolec používané v 10.–11. století k nastolování na Pražském hradě byly spíš přenosnými ozdobnými křesly. Zmizení kamenného trůnu snad nebylo způsobeno zánikem nastolovacích obřadů, ale dvoumetrovým nánosem humusu a požárními navážkami před kurii. Noví panovníci usedali na Staroměstském náměstí na trůn přinejmenším ještě v letech 1310, 1436, 1438 a 1454.

Kurie potřeby vyhořela pravděpodobně v roce 1291. Panovníkům sloužila také jako rezidence. Václav II. v roce 1305 patrně nezemřel v domě zlatníka Konráda jak se dosud předpokládalo, ale v kurii. Václavovo úmrtní místo lze snad ztotožnit s oratoří v přízemí paláce čp. 605. Ta vznikla na začátku 14. století adaptací starší raně gotické síně. Poslední významnou stavbou v kurii byl poklasický gotický palác čp. 605 „Ad campanam“. Ten byl vybudován pro nezletilého Jana Lucemburského po roce 1310. Jeho průčelí zdobily sochy krále Jana, královny Elišky a Janových opatrovníků, kurfiřta Petra z Aspelty a knížete Bertolda z Hennebergu (torzálně dochované).

Již od roku 1300 se ale příslušná urbanistická konfigurace začala drobit na více částí. Zemská mincovna byla v roce 1300 přeložena do Kutné Hory a její areál se změnil v obyčejné domy. Vysehradští preláti dali svůj dvorec rozparcelovat v roce 1322. I sama kurie padla krátce před rokem 1332 trvale do rukou měšťanů a byla rozdělena. Při posazování panovníků na trůn v 15. století fungovala už jen jako kulisa. V adaptované podobě stála v čele náměstí do doby habsburské monarchie. Tehdy jí vystřídal palác Kinských. Jednalo se patrně o mimořádně významný komplex, kterým prošly největší osobnosti starších českých dějin.

253) Viz s. 134.

254) CDM VII, s. 235–236. K okolnostem Karlova uznání viz J. Spěváček, o. c. v pozn. ..., s. 150–151.

255) J. Spěváček, Václav IV., Praha 1986, s. 46–47.

256) J. Teige 1910, o. c. v pozn. 36, s. 68–69.

257) J. Teige 1910, o. c. v pozn. 36, s. 69.

258) J. Teige 1910, o. c. v pozn. 36, s. 70.

DIE LANDESFÜRSTLICHE KURIE MIT DEM THRON, DER EBERLINS MÜNZSTÄTTE SOWIE DER PŘEMYSLIDEN- UND JOHANN-VON-LUXEMBURG-RESIDENZ IN DER PRAGER ALTSTADT

Aus einer Mehrzahl indirekter Belege lässt es sich ableiten, dass an der Ostseite des jetzigen Altstädter Rings im 12.-14. Jahrhundert eine landesfürstliche Kurie gestanden war, deren Gebäude sich teilweise als Torso erhielten. Die Kurie entstand im ersten Drittel des 12. Jahrhunderts auf die Weise, dass von dem ursprünglich dreimal so großen landesfürstlichen Grundstück stufenweise Teile für den Tein und das Marienspital abgetrennt wurden. Damals war die Kurie wohl schon besiedelt und mit regelmäßig angeordneten Holzbauten ausgestattet. Nicht lange nach 1135 erbaute man an ihrer Stirnseite das hervortretende, später „Ad sedem“ genannte Steinhaus Nr. 606a. Aus dem Haus ließ es sich zum öffentlichen Gelände hinausgehen. Die Kurie wurde 1142 wahrscheinlich niedergebrannt. Spätestens im ersten Drittel des 13. Jahrhunderts entstanden die Steinbauten in Eckpositionen Nrr. 605 und 628.

Unter König Wenzel I. (1230-1253) wurde die romanische Agglomeration auf dem rechten Moldauufer urbanisiert, wobei auch mehrere Häuser in der Kurie erbaut wurden. Man bediente sich der romanischen Quadertechnik, des Bruchsteinmauerwerks und sporadisch auch des Backsteins. Die romanischen und frühgotischen Bauten schlossen die vierflügelige Anlage ab. Die Häuser Nrr. 606 und 629 sind mit dem südlichen, Nrr. 606a und 606b mit dem westlichen, Nr. 607 mit dem nördlichen und Nr. 628 mit dem östlichen Flügel der Kurie identisch. Die Querarme der Häuser Nrr. 605 und 606b teilten die Fläche innerhalb der Kurie in zwei Höfe. Zwei Einfahrten führten in die Kurie in der Südwest- und Nordwestecke – die eine von der Moldaubrücke, die andere vom kürzesten Weg von der Burg. Zwischen den Häusern Nrr. 628 und 629 befand sich eine Gasse aus der Kurie zur Spitalkirche Maria vor dem Tein. Das Erdgeschoss der Häuser war halbgesenkt. Die Häuser hatten sowohl Vorder- als auch Hintereingänge.

Um die Mitte des 13. Jahrhunderts bildete die ganze Ringostseite eine bedeutende städtebauliche Konfiguration. Auf den südlichen Grundstücken Nrr. 601-604 entstand aus dem ursprünglichen Spital eine neue Kurie der am Hof als „capella regia“ wirkenden Prälaten, Mitglieder des Wyseshrader Kollegiatkapitels, samt dem königlichen Kanzler. Einen Teil der Kurie bildete außer dem Palast Nr. 605 auch die Wechselstube Nr. 606b. In ihren Nachbarschaft auf den Grundstücken Nrr. 607-610 lässt sich die vom königlichen Lokator und Münzmeister Eberlin gegründete Münze vermuten. Ihre vier Monetärsilberbrennereien erwarben das Monopol für Böhmen vom Wenzel I. Damit erhielt die Prager Münze die Kontrolle über alle Prägestätten im Lande. Das Areal der vorausgesetzten Münze Nrr. 607-610 wurde um 1250 von der Kurie mittels einer Mauer zwischen den Grundstücken Nrr. 606b und 607 abgeschnitten. Wahrscheinlich 1248 war die Kurie von dem zweiten Brand betroffen worden. Danach wurde der frühgotische Palast Nr. 605 abgeschliffen. Das Haus „Ad sedem“ wurde damals vielleicht erhöht und wohl auch mit nicht erhaltenen Skulpturen zum Gedenken Wenzels I. ausgestattet, die laut Chronik auf dem Prager Ring 1254 geschaffen waren. Die ganze Ringostseite repräsentierte die Majestät und wirtschaftliche Macht Wenzels I. und Přemysl Ottokars II.

Vor der Kurie nahmen etliche Inaugurationszeremonien der Herrscher statt. Die Chronik aus den Jahren 1171-1173 erwähnt in Prag „in medio civitatis“ einen altertümlichen steinernen Thron (thronus quodam saxo). Laut Chronik wurden 1142 sowie von jeher viele Kämpfe um ihn wegen gerungen. Dieser steinerne Stuhl gehörte am ehesten zu dem ursprünglichen Tagungsort, aus dem die Inaugurationszeremonie während der Christianisierung in die Prager Burg und nach der Stabilisierung der Stadt und Einführung des Krönungsrituals wieder zurückverlegt wurden. Es lässt sich nicht ausschließen, dass das öffentliche Gelände vor der Kurie ursprünglich das Tagungsfeld war und der unweite Tein als Heeresniederlage zu seinem Schutz bestimmt war. Der ursprüngliche steinerne Přemyslidenthron mag sich in diesem Fall bei dem romanischen Haus Nr. 606a „Ad sedem“ befunden haben, während die im 11.-12. Jahrhundert in der Prager Burg zur Inthronisation verwendeten Stühle eher tragbare Prachtsessel gewesen waren. Das Verschwinden des Steinthrons wurde vielleicht nicht von der Aufhebung der Inaugurationszeremonien, sondern eher mit der Geländeerhöhung mittels einer etwa 2 m hohen Humus- und Schuttschicht verursacht. Neue Herrscher wurden auf dem Altstädter Ring wenigstens noch in den Jahren 1310, 1436, 1438 und 1454 zum Thron gesetzt.

Die Kurie hatte drittes Mal wahrscheinlich 1291 ausgebrannt. Sie diente auch als eine landesherrschaftliche Residenz. Wenzel II. ist 1305 nicht im Hause des Goldschmieds Konrad, wie bislang vermutet, sondern in der Kurie gestorben. Sein Sterbeort lässt sich vielleicht mit dem Oratorium im Erdgeschoss des Palastes Nr. 605 identifizieren, das zu Anfang des 14. Jahrhunderts durch Adaptation eines älteren frühgotischen Raumes entstand. Der letzte bedeutende Bau in der Kurie war der für den minderjährigen Johann von Luxemburg nach 1310 errichtete luxuriöse Palast Nr. 605 „Ad campanam“. Seine Fassade schmückten die Skulpturen des Königs Johann, der Königin Elisabeth und der Vor-munde Johanns – Peter von Aspelt und Bertold von Henneberg (erhalten im Torsalzustand).

Schon seit 1300 hatte sich die städtebauliche Struktur begonnen in eine Mehrzahl bürgerlicher Wohnstätten zu bröckeln. Die Landesmünze war 1300 nach Kuttentberg verlegt worden und ihr Gelände verwandelt sich in gewöhnliche Häuser. Die Wyseshrader Prälaten ließen ihren Hof 1322 parzellieren. Auch die Kurie selbst fiel kurz vor 1332 dauernd in die Hände der Bürger und wurde parzelliert. Beim Thronsetzen der Herrscher im 15. Jahrhundert wirkte ihre Fassade nur als eine feierliche Kulisse. In der adaptierten Gestalt bildete sie die Stirnseite des Rings bis in die Habsburgerperiode, in der sie die Palast Goltz-Kinsky ersetzte. Es handelte sich um einen der bedeutenden Komplexe, über die die größten Persönlichkeiten älterer Geschichte Böhmens geschritten waren.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Prag, Altstädter Ring, Ostseite. Bauetappen des Untergeschosses (Unterlagen des Autors, Zeichnung P. Mourek): dunkelblau 1135-1200, hellblau 1200-1230, grün 1230-1253, rot 1253-1278, orange 1278-1300, violett 1300-1332.

Abb. 2: Prag, Altstädter Ring, Ostseite. Güterrechtliche Verhältnisse nach 1332: A – Areal der Münze, gegen 1250 abgetrennt von der Kurie mittels einer Mauer und nach 1300 von Bürgern erworben. B – Kurie, 1332 von Pesold von Eger gehalten (Nr. 606b gegen 1332 Ankauf des Bohuslav Glas, Nr. 628 ab 1332 Rudlin Pesolds, Nr. 605 Henslin Pesolds, Nr. 606a Frána Pesolds, Nr. 629 Wenzel Pesolds), C – einstiger Hof des Wyseshrader Kapitels (Nr. 603a Haus der Dechanten und Hospital (?), Nr. 604 einstiges Kanzlerhaus (?), Nrr. 603b, 602 und 601 Gründung des Stephans von Tetin nach 1322), D – Grundstücke der Kirche und des Kirchhofs (Unterlagen des Autors, Zeichnung P. Mourek).

Abb. 3: Prag, Teilung des Altstädter Terrassenauslaufes VIIb im 12. Jahrhundert. Starke Strichlinie – Grenze der Terrasse, A – Gelände des Teins, gestiftet an das Domkapitel St. Veit, B – Hospitalsgelände, an das Wyseshrader Kapitel gestiftet, C – restliches landesfürstliches Gelände (Unterlagen des Autors, Georelie und Tein nach L. Hrdlička, Zeichnung P. Mourek).

Abb. 4: Prag, Altstadt, Haus Nr. 606a „Ad sedem“, Untergeschoss. Ostportaltorso. Quadermauerwerk und Portalbogen nach 1135 ? Die Konsole für das Tympanon entstand durch nachträgliche Gewändeabmeißelung. (Foto G. Čapková).

Abb. 5: Prag, Altstadt, Haus Nr. 606a „Ad sedem“, Untergeschoss. Durchsicht zur Rückwand der Fassadenmauer. In der Achse der Halle Reste des Ausgangs zum Gelände vor dem Haus. Nach 1135 ? (Foto G. Čapková).

Abb. 6: Prag, Altstadt, Haus Nr. 628 (verschundener Ostflügel der Kurie), Untergeschoss, rechts Aufnahme des Portals zwischen dem Ost- und Südteil. 1.-3. Viertel des 13. Jahrhunderts. Aufnahme von K. Fiala, 1898 (Reprofoto G. Čapková).

Abb. 7: Prag, Altstädter Ring, Ostseite. Detail des Prospekts von Egidius Sadeler, 1606. Links Häuser Nrr. 607-610, entstandenen aus dem Areal der einstigen Münze (?). Daneben der Palast Nr. 606 mit der einstigen Wechselstelle, dem Turmaufbau des Hauses „Ad sedem“ und dem südlichen Zubau. Dahinter der Palast „Ad campanam“. Rechts Teinkirche und der Häuserblock vor dem Tein, entstanden durch Parzellierung des Wyseshrader Kapitelhofs (Reprofoto G. Čapková).

Abb. 8: Prag, Altstadt, Palast Nr. 605, Untergeschoss. Durchsicht zur Rückwand der Fassadenmauer des verschwundenen gotischen Palastgebäudes, zugemauerte Öffnung der Einfahrt und Aussparungsgurt des Ausgangs unter den Ring. Rückwand der Fassadenmauer nach 1230. Untermauerung und Gewölbe mit Fensterschächten nach 1310 (Foto G. Čapková).

Abb. 9: Prag, Altstadt, Palast Nr. 605, Untergeschoss. Der vierte Raum mit Gurtbogen und zwei Kreuzgewölben, nach 1230. Ansicht westwärts (Foto

G. Čapková).

Abb. 10: Prag, Altstadt, Haus Nr. 605, Untergeschoss. Blick vom vierten Raum zum Vorräum mit dem aus Backstein gewölbten Durchgang, gegen 1240 (Foto G. Čapková).

Abb. 11: Prag, Altstadt, Haus Nr. 606a, Untergeschoss des südlichen Zubaus des Hauses „Ad sedem“. Halle, auf den Mittelpfeiler gewölbt. Ansicht des Pfeilers und der nachträglichen Trennwände von Nordwesten. Um 1240, nach 1350 und später (Foto J. Vítovský).

Abb. 12: Prag, Altstadt, Haus Nr. 606a, Untergeschoss. Aus Backstein gemauerter Durchgang, zwischen der Halle mit dem Mittelpfeiler und der einstigen Seitenkammer des romanischen Hauses „Ad sedem“. Um 1240 (Foto G. Čapková).

Abb. 13: Prag, Altstadt, Haus Nr. 606a, Untergeschoss. Halle mit dem Mittelpfeiler, Südostecke. Spuren von zwei Bauetappen, zweites Viertel des 13. Jahrhunderts (Foto J. Vítovský).

Abb. 14: Prag, Altstadt, Palast Nr. 605, Untergeschoss. Blick durch den Eingangsturm zum Untergeschoss des südlichen Querarms. Durch das Portal Spuren nach dem ursprünglichen Abstieg, 2. Viertel des 13. Jahrhunderts (Foto J. Vítovský).

Abb. 15: Prag, Altstadt, Palast Nr. 605 (gegenwärtig Nr. 606). Torso einer Treppe vom Hof zum Untergeschoss des südlichen Querarms. Durch das Portal das Backsteingewölbe der Treppe sichtbar. Um 1240 (Foto J. Vítovský).

Abb. 16: Prag, Altstadt, Palast Nr. 605, Untergeschoss. Trennmauer zwischen dem südlichen Querarm und dem Südflügel, Portal (nachträglich niedriger in die Quaderuntermauerung gesetzt). Portal um 1240, Untermauerung gegen 1500 (Foto J. Vítovský).

Abb. 17: Prag, Altstadt, einstige Wechselstelle Nr. 606b, Untergeschoss. Südwestliche Halle, links Eingang vom Vestibül, rechts hinterer Eingang, gegen 1230 (Foto J. Vítovský).

Abb. 18: Prag, Altstadt, einstige Wechselstelle Nr. 606b, Untergeschoss. Vestibül, Westwand mit zugemauertem Portal zum Ring (Rückseite des Nordteils der unteren Hausfassadenpartie), gegen 1230 (Foto J. Vítovský).

Abb. 19: Prag, Altstadt, einstige Wechselstelle Nr. 606b, Untergeschoss. Trennmauer zwischen dem zweiten und dritten Raum hinter dem Vestibül. Trennmauerfragment, Kreuzgewölbeauslauf und Schildbogen vom Tonnen- gewölbe um 1230, Trennwand im Hintergrund neuzeitig (Foto J. Vítovský).

Abb. 20: Prag, Altstadt, einstige Wechselstelle Nr. 606b, Untergeschoss. Portal mit Sporn zwischen dem dritten Raum und dem nördlichen Querarm, nach 1230 (Foto J. Vítovský).

Abb. 21: Prag, Altstadt, einstige Wechselstelle Nr. 606b, Nördlicher Querarm. Oben rechts und links zugemauerte östliche Backsteineingänge, gegen 1250 (Foto J. Vítovský).

Abb. 22: Prag, Altstadt, Haus Nr. 629, Untergeschoss. Nordwestlicher Raum, Gewölbe mit Rippen viereckigen Profils. Nach 1230 (Reprofoto G. Čapková).

Abb. 23: Prag, Altstadt, Paläste Nrr. 606 und 605. Detail der Replik des Prospekts von Egidius Sadeler, 1606 (Reprofoto J. Vrabec).

Abb. 24: Prag, Altstadt, Haus Nr. 607 (einstige Eberlins Münzstätte ?) Unter-

geschoss. Halle mit zwei Kreuzgewölben und einem Gurtbogen, Ansicht der Fassadenunterteilsrückseite mit der Öffnung zum Ring, gegen 1240 (Foto G. Čapková).

Abb. 25: Prag, Altstadt, Haus Nr. 607 (einstige Eberlins Münzstätte ?) Untergeschoss. Flur an der Nordseite. Flur gegen 1250, Trennmauer zweites Viertel des 14. Jahrhunderts (Foto J. Vítovský).

Abb. 26: Prag, Altstadt. Teil vom Trennmauerfundament im Hof zwischen den Grundstücken Nrr. 606b und 607. Gegen 1250 (Foto M. Šimana).

Abb. 27: Prag, Altstädter Ring, Ostseite. Detail vom Plan von J. Veselý, 1729. Links unten die wahrscheinlich aus dem Areal der einstigen Eberlins Münze entstandene Häusergruppe 607, 608a–608b, 609a, und 610 (Reprofoto G. Čapková nach J. Teige).

Abb. 28: Prag, Altstadt, Palast Nr. 605, Erdgeschoss. Bauentwicklungsschema. Bauetappe 1230–1305 rot, nach 1310 violett (Unterlagen des Autors, Zeichnung P. Mourek).

Abb. 29: Prag, Altstadt, Haus Nr. 603b. Schlussstein im Laubengang mit Wappen des Geschlechtes Bavor, nach 1322 (Foto R. Maleček).

Abb. 30: Prag, Altstadt, Palast Nr. 605, Erdgeschoss. Oratorium Wenzels II. (?). Mauerwerk, Ostportal, Gewölbekappe und Gurtbogen vor 1278, Rippen, Schlusssteine, Gewölbekonsolen und Ausmalung vor 1305 (Foto G. Čapková).

Abb. 31: Prag, Altstadt, Palast Nr. 605, Erdgeschoss. Oratorium Wenzels II. (?). Wandgemälde der hl. Elisabeth mit Elisabeth Rejčka (?). Vor 1305 (Reprofoto G. Čapková nach J. Blažej).

Abb. 32: Prag, Altstadt, Palast Nr. 605. Turmgebäude des Johann von Luxemburg (nach der Restaurierung), 1310 – 1314 (Foto V. Obereigner).

Abb. 33: Prag, Altstadt, Palast Nr. 605. Torsos der Skulpturen von Peter von Aspelt, Johann von Luxemburg, Elisabeth Přemyslidin und von dem Fürsten Berthold von Henneberg (Foto O. Palán).

Abb. 34: Relief des Mainzer Kurfürsten vom Zinnenkranz des Mainzer Kaufhauses. Landesmuseum Mainz, gegen 1330. Archiv des Autors (Reprofoto G. Čapková).

Abb. 35: Prag, Altstadt, Palast Nr. 605. Schlussstein vom Gewölbe des Oratoriums im Obergeschoss. Reprofoto nach J. Blažej.

Abb. 36: Prag, Altstadt, Palast Nr. 605, Zweites Obergeschoss. Dreiteiliger Thron für Johann und zwei Regenten in der Südwand des einstigen Audienzraums (?) hinter dem Repräsentationssaal, nach 1311 (Foto G. Čapková).

Abb. 37: Prag, Altstadt, Palast Nr. 605, Obergeschoss. Nischen zum Aufbewahren des Tragaltärs und der Regalien (?) in der südlichen Wand des Oratoriums im Obergeschoss. Nach 1311 (Foto G. Čapková).

Abb. 38: Mainz, Frauenkirche. Aquarell von J. J. Hoch im Landesmuseum in Mainz. Langhaus mit Apsis und Kloster Meister Konrad vor 1311. Südostportal, Krone vor der Apsis und Glockenturmsunterteil Heinrich de Boëmia 1314–1322 (Reprofoto G. Čapková nach J. Baum).

Abb. 39: Mainz, Kaufhaus auf dem Brand. Nach 1317. Grafische Rekonstruktion von G. Moller nach Ölgemälde von L. E. Schultz. (Reprofoto G. Čapková nach K. H. Esser).

(Übersetzung J. Noll)